

(eS)

Innowacyjność społeczna w Polsce

redakcja naukowa
Norbert Laurisz i Agnieszka Pacut

ekonomia społeczna

nr 2/2019

UNIWERSYTET
EKONOMICZNY
W KRAKOWIE

Redakcja

Maciej Frączek, Redaktor naczelny
Stanisław Mazur, Redaktor tematyczny
Michał Możdżeń, Redaktor ds. baz danych
Marcin Kukielka, Redaktor on-line
Agnieszka Pacut, Redaktor tematyczny, Sekretarz redakcji
Magdalena Pokora, Redaktor tematyczny
Andrzej Sokołowski, Redaktor statystyczny

Rada Programowa

Mike Aiken – The Open University, Wielka Brytania
Joanna Brzozowska-Wabik – Związek Lustracyjny Spółdzielni Pracy, Polska
Michael Bull – The Manchester Metropolitan University, Wielka Brytania
Jerzy Hausner – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska
Joanna Karmowska – The University of Oxford, Wielka Brytania
Oskar Kowalewski – Europa-Universität Viadrina, Niemcy
Piotr Krośniak – United Nations Development Programme
Magdalena Małecka-Łyszczek – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska
Izabela Przybysz – Instytut Spraw Publicznych, Polska
Artur Steiner – Scotland's Rural College, Wielka Brytania
Ermano Tortia – University of Trento, Włochy

Wydawca

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Małopolska Szkoła Administracji Publicznej
ul. Rakowicka 16, 31-510 Kraków
tel.: +48 12 293 74 80, tel./fax: +48 12 293 75 59
e-mail: redakcjaes@uek.krakow.pl
www.msap.uek.krakow.pl

Projekt Graficzny

Andrzej Kamiński
Oficyna Drukarska Jacek Chmielewski
ul. Sokołowska 12a, 01-142 Warszawa
tel./faks: +48 22 632 83 52

Skład, druk i oprawa

Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Nakład: 50 egz.

ISSN: 2081-321X

eISSN: 1898-7435

Formuła wydawnicza: Open Access, licencja: CC-BY-ND 4.0

Cytowanie artykułów zamieszczonych w piśmie „Ekonomia Społeczna” dozwolone jest z podaniem źródła.

Wersją pierwotną czasopisma jest wydanie papierowe. Czasopismo dostępne w bazach: BazEkon, BazHum, CEJSH (the Central European Journal of Social Sciences and Humanities), CEEOL (The Central and Eastern European Online Library), Index Copernicus.

Pismo jest dystrybuowane bezpłatnie.

Czasopismo dostępne na stronie: www.ekonomiaspoleczna.msap.pl

EKONOMIA SPOŁECZNA

Innowacyjność społeczna w Polsce

redakcja naukowa
Norbert Laurisz i Agnieszka Pacut

Kraków 2019

Redakcja naukowa

Norbert Laurisz, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Agnieszka Pacut, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Recenzenci

Zofia Łapniewska, Uniwersytet Jagielloński; Polska
Dorota Moroń, Uniwersytet Wrocławski; Polska
Wojciech Nagel, Społeczna Akademia Nauk; Polska
Andrzej Paliński, AGH Akademia Górniczo- Hutnicza w Krakowie; Polska
Martyna Wronka-Pośpiech, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach; Polska
Elżbieta Szczygieł, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; Polska
Renata Śliwa, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; Polska
Mariusz Trela, AGH Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie; Polska
Anna Waligóra, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu; Polska

Wydawca

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Małopolska Szkoła Administracji Publicznej
ul. Rakowicka 16, 31-510 Kraków
tel.: +48 12 293 74 80, tel./fax: +48 12 293 75 59
e-mail: redakcjaes@uek.krakow.pl
www.msap.uek.krakow.pl

Projekt graficzny

Andrzej Kamiński
Oficyna Drukarska Jacek Chmielewski
ul. Sokołowska 12a, 01-142 Warszawa
tel./faks: +48 22 632 83 52

Skład, druk i oprawa

Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Nakład: 50 egz.

ISBN: 978-83-89410-43-6

Formuła wydawnicza: Open Access, licencja: CC-BY-ND 4.0

Cytowanie rozdziałów zamieszczonych w monografii „Ekonomia społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce”
dozwolone jest z podaniem źródła.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Norbert Laurisz, Agnieszka Pacut , Wprowadzenie: Innowacje społeczne – teoria, praktyka, wyzwania	7
Daria Murawska , Rola interesariuszy w innowacjach społecznych	11
Wojciech Goleński , Ekonomia społeczna w Polsce – przyczynek do krytyki innowacyjności rozwiązań krajowych	23
Marcina Banaszek , Gospodarka współdzielenia a rozwój zrównoważony w opinii mieszkańców wybranych polskich miastach	34
Dorota Koptiew, Bogusława Puzio-Waławik , Spółdzielnia socjalna jako innowacyjna forma działalności w zakresie rozwiązywania problemów społecznych	49
Monika Wilk, Michał Żabiński , „Małopolski Tele-Anioł”. Opis przypadku innowacji społecznej w obszarze usług teleopiekuńczych dla seniorów	60
Maryla Giemza , Przyczyny oraz skutki implementacji zasad społecznej odpowiedzialności biznesu do zarządzania firmą	72
Recenzenci czasopisma „Ekonomia Społeczna” w 2019 roku	82

TABLE OF CONTENT

ARTICLES

Norbert Laurisz, Agnieszka Pacut , Introduction. Social innovations – theory, practice, challenges	7
Daria Murawska , The role of stakeholders in social innovation	11
Wojciech Goleński , The social economy in Poland – a contribution to the criticism of innovativeness of national solutions	23
Marcina Banaszek , Sharing economy and sustainable development in the opinion of the inhabitants of selected Polish cities	34
Dorota Koptiew, Bogusława Puzio-Waławik , The social cooperative as an innovative form of action for solving social problems	49
Monika Wilk, Michał Żabiński , The „Małopolska Tele-Angel”. A case of social innovation in the area of telehealth home care services for seniors ...	60
Maryla Giemza , Reasons and effects of the implementation of corporate social responsibility principles into company management	72
List of reviewers in 2019	82

Sugerowane cytowanie:

Laurisz, N., Pacut, A. (2019). Wprowadzenie: Innowacje społeczne – teoria, praktyka, wyzwania. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 7–10). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.01>

Wprowadzenie: Innowacje społeczne – teoria, praktyka, wyzwania

Od ponad dwóch dekad innowacje społeczne budzą zainteresowanie środowiska akademickiego, decydentów publicznych, jak i praktyków, choć sam termin pojawił się w literaturze znacznie wcześniej (Edwards-Schachter i Wallace, 2017; Ayob i in., 2016). Mimo iż nie został on dotychczas precyzyjnie zdefiniowany, to stał się popularnym hasłem, zwrotem (*buzzword*) (Pol i Ville, 2009). Za jego pomocą opisuje się nowatorskie, wielopłaszczyznowe działania w sektorze komercyjnym, społecznym, publicznym podejmowane w celu wywołania zmiany społecznej (Le Ber i Branzei, 2010; Edwards-Schachter i Wallace, 2017), zwiększania zdolności obywateli, społeczeństw, różnych grup interesariuszy do działania, wprowadzenia zmian lub/i wywierania wpływu na środowisko (Segarra-Oña i in., 2017). Zmiany te służą zaspokojeniu ludzkich potrzeb i celów lub rozwiązaniu istotnego społecznie problemu (van der Have i Rubalcaba, 2016; Cajaiba-Santana, 2014).

Badania bibliometryczne poświęcone innowacjom społecznym ukazują wieloaspektowość pojęcia oraz jego ewolucję w czasie (Edwards-Schachter i Wallace, 2017; Ayob i in., 2016). Uogólniając termin ten oznacza innowacje biorące udział w procesie zmiany społecznej (Edwards-Schachter i Wallace, 2017; Cajaiba-Santana, 2014). Definicje funkcjonujące w literaturze akcentują cechy odróżniające je od innowacji komercyjnych (Pol i Ville, 2009; Phillips i in., 2014), ich cele (Mulgan, 2012), zaangażowanych w nie interesariuszy (Segarra-Ona i in., 2017), rodzaj generowanych wartości i wyników (Păunescu, 2014; Wyman, 2016), relacje między systemami społecznymi i technologicznymi (Misuraca i Pasi, 2019) oraz sam proces, przebieg innowacji (Oeij i in., 2019; Murray i in., 2010).

Innowacje społeczne są stosunkowo młodym obszarem badań, który aspiruje do uznania go za nową dziedzinę wiedzy. Jako obszar badawczy charakteryzuje się niejednoznacznością pojęciową i rozbieżnością w definiowaniu zjawiska, co hamuje kumulację wiedzy i rozwój badań (van der Haven i Rubalcaba, 2016). Tematyka ta jest podejmowana w uznanych na świecie czasopismach z różnych dziedzin (*The Entrepreneurship Theory and Practice*, *The Journal of Business Research*, *The Urban Studies*, *The Journal of Business Ethics*), jak też omawiana w wydawnictwach stosunkowo nowych lub/i branżowych (np. *The Journal of Social Entrepreneurship*, *The Stanford Social Innovation Review*).

Badacze identyfikują odmienne podejścia, wymiary, perspektywy, ramy teoretyczne do opisywania i wyjaśniania innowacji społecznych. W literaturze wyróżnia się dwie szkoły (podejścia) do innowacji społecznych: normatywne i użytkowe (Ayobe i in., 2016) oraz trzy wymiary zjawiska: zaspokajanie potrzeb ludzkich, zmiany w relacjach społecznych oraz *empowerment*

w postaci zwiększania zdolności społeczno-politycznych jednostek i społeczności oraz ich dostępu do zasobów (Moulaert i in., 2005). Ponadto identyfikuje się różne ramy teoretyczne, które pozwalają lepiej zrozumieć i opisać istotę, przesłanki, przebieg oraz rezultaty innowacji społecznych. Główne perspektywy wykorzystywane do poznania innowacji społecznych to: przedsiębiorczość społeczna (*social entrepreneurship*), zmiana społeczna (*social change*), tworzenie wartości społecznej (*social value creation*), rozwój terytorialny (*territorial development*), psychologia społeczności (*community psychology*), ekonomia dobrobytu (*welfare economics*), teorie instytucjonalne (*institutional theory*), teoria strukturalizacji (*structuration theory*), badania nad kreatywnością (*creativity research*), wyzwania społeczne i socjalne (*social and societal challenges*) (van der Haven i Rubalcaba, 2016), teorie instytucjonalne (Logue, 2019).

Badaniu innowacji społecznych towarzyszy dynamiczny rozwój i testowanie tego typu inicjatyw w praktyce w różnych częściach świata (Mollinger-Sahba i in., 2020; Misuraca i Pasi, 2019; Cui i in., 2017) przez instytucje publiczne, biznes, jak i organizacje społeczeństwa obywatelskiego, ośrodki naukowe, jak też ich sieci i partnerstwa (Edwards-Schachter i Wallace, 2017). Tego typu aktywność jest promowana przez różnorodne centra i organizacje, które w sposób finansowy i niefinansowy wspierają ich powstawanie i aktywność, jak też funkcjonowanie inkubatorów, akceleratorów społecznych i innych platform i sieci umożliwiających ich działalność (Edwards-Schachter i Wallace, 2017).

Przyczyn szybkiego rozwoju innowacji społecznych na świecie upatruje się w ich potencjale do rozwiązywania różnorodnych i rozległych problemów społecznych (np. nierówności, wykluczenia społecznego, zmian klimatycznych) (Murray i in., 2010), a równocześnie niedobrze ich finansowania ze środków publicznych. Tym samym wykorzystuje się ich szczególne kompetencje, które przyczyniają się do poprawy spójności oraz rozwoju społeczno-gospodarczego, ochrony i zaspakajania potrzeb obywatelskich oraz modernizacji usług publicznych (Misuraca i Pasi, 2019; Ayob i in., 2016). W Europie innowacje społeczne wykorzystuje się jako niezbędny element przeprojektowania systemów opieki społecznej (Misuraca i Pasi, 2019) w celu stworzenie inteligentnej, zrównoważonej i sprzyjającej włączeniu społecznemu gospodarki (European Commission, 2013). Innowacje społeczne są obecne w wielu programach politycznych i projektach Komisji Europejskiej. Są one wykorzystywane w szczególności do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, pobudzania przedsiębiorczości oraz przedsiębiorczości społecznej, promocji zatrudnienia, poprawy dobrostanu osób starszych (European Commission, 2013).

W nawiązaniu do dotychczasowych ustaleń przyjęto, iż innowacje społeczne odnoszą się do procesu zmian społecznych, zrównoważonego rozwoju i sektora usług (Edwards-Schachter i Wallace, 2017). W takim kontekście zostały omówione w niniejszym tomie polskie doświadczenia w obszarze innowacji społecznych. Punkt wyjścia stanowi rozdział Darii Murawskiej, w którym autorka opisuje zagadnienie innowacji społecznych z perspektywy zaangażowania interesariuszy w proces ich projektowania i wdrożenia. W części analitycznej rozdziału autorka przeprowadziła mapowanie struktury interesariuszy w kontekście ich zaangażowania w proces tworzenia innowacji. W swoim wywodzie autorka prezentuje działanie interesariuszy jako jeden z kluczowych elementów dla rozwoju innowacji społecznych.

Rozdział Wojciecha Goleńskiego stanowi w swoim zamyśle przyczynek do krytyki innowacyjności społecznej. W ten sposób autor proponuje czytelnikom krytyczne spojrzenie na aktualnie realizowaną politykę publiczną nakierowaną na podmioty i działania społeczne, jak również na działalność trzeciego sektora. W ten sposób autor próbuje unaocznic nieadekwatność określenia „innowacyjność” stosowanego w przypadku działań społecznych i próbuje

wykazać, że wdrażane rozwiązania nie są innowacyjne, a innowacyjność społeczna powinna być przez nas inaczej postrzegana.

Marcin Banaszek w rozdziale omawiającym gospodarkę współdzielenia w kontekście rozwoju zrównoważonego prezentuje wyniki badań przeprowadzonych wśród mieszkańców miast, gdzie, jak to podkreśla autor, wpływ ekonomii współdzielenia jest najbardziej widoczny. Autor koncentruje się na rosnącym wpływie sharing economy na codzienne życie mieszkańców miast i prezentuje argumenty potwierdzające jej silne oddziaływanie na zrównoważony rozwój społeczny i gospodarczy.

W swoim rozdziale Dorota Koptiew i Bogusława Puzio-Waławik proponują nowe spojrzenie na spółdzielnię socjalną. Według autorek spółdzielnia socjalna to znakomity przykład instytucjonalnego innowatora społecznego, jest to szczególnie widoczne w obszarze reintegracji społecznej. Ta forma działalności posiada cechy oraz potencjał mogący stać się kołem zamachowym dla rozwoju innowacji społecznych, jednak, co pokazują autorki, konieczne jest przezwycięzenie kluczowych barier, które hamują rozwój ich działalności w Polsce.

Rozdział Moniki Wilk i Michała Żabińskiego koncentruje się na technologiach mobilnych i ich roli jako narzędzi wsparcia dla innowacji społecznych. Przedmiotem analizy stał się „Małopolski Tele-Anioł” narzędzie mobilne wykorzystywane w obszarze usług teleopiekuńczych dla seniorów. Autorzy poddają analizie sposób rozwoju nowej technologii oraz zakres jej zastosowania. W kolejnym kroku prezentują katalog atrybutów, które powodują, iż technologie mobilne mają swój znaczący udział w rozwoju gospodarki elektronicznej i pełnią ważną rolę w rozwiązywaniu problemów społecznych.

Maryla Giemza w swoim rozdziale rozpatruje przyczyny oraz skutki wdrażania narzędzi CSR w kontekście zarządzania przedsiębiorstwem. Autorka odchodzi od tradycyjnej analizy przedsiębiorstwa i jego działalności proponując podejście holistyczne, które poza analizą ekonomiczną obejmuje swoim zakresem m.in. analizę interesariuszy. Autorka zauważa, że zróżnicowanym motywacjom stojącym za wdrażaniem narzędzi CSR stoją konkretne korzyści, które można zauważyć zarówno w kontekście działalności przedsiębiorstwa jak i jego wyceny.

Monografia, którą oddajemy w Państwa ręce to zbiór rozważań i analiz, które problematykę innowacji społecznych podejmują w węższej, pogłębionej perspektywie, koncentrując się na konkretnych rozwiązaniach, narzędziach, formach prawnych czy osobach lub podmiotach zaangażowanych w proces powstawania innowacji.

Norbert Laurisz, Agnieszka Pacut
Redaktorzy

Literatura

- Ayob, N., Teasdale, S., Fagan, K. (2016). How social innovation “Came to Be”: Tracing the evolution of a contested concept. *Journal of Social Policy*, 45(4), 635–653. <https://doi.org/10.1017/S004727941600009X>
- Cajaiba-Santana, G. (2014). Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting & Social Change*, 82, 42–51. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.05.008>
- Cui, M., Pan, S. L., Newell, S., Cui, L. (2017). Strategy, resource orchestration and ecommerce enabled social innovation in Rural China. *The Journal of Strategic Information Systems*, 26(1), 3–21. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2016.10.001>
- Edwards-Schachter, M., Wallace, M. L. (2017). ‘Shaken, but not stirred’: Sixty years of defining social innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 119(4), 64–79. <http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2017.03.012>
- European Commission (2013). *Guide to social innovation. Regional and Urban Policy*. Pobrane z: https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/Guide_to_Social_Innovation.pdf (dostęp: 30.11.2019).

- Le Ber, M. J., Branzei, O. (2010). (Re)forming strategic cross-sector partnerships. Relational processes of social innovation. *Business & Society*, 49(1), 140–172. <https://doi.org/10.1177/0007650309345457>
- Logue, D. (2019). *Theories of social innovation*. Sydney: Edward Elgar.
- Misuraca, G., Pasi, G. (2019). Landscaping digital social innovation in the EU: Structuring the evidence and nurturing the science and policy debate towards a renewed agenda for social change. *Government Information Quarterly*, 36(3), 592–600. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.02.004>
- Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., Gonzalez, S. (2005). Towards Alternative Model(s) of Local Innovation. *Urban Studies*, 42(11), 1969–1990. <https://doi.org/10.1080/00420980500279893>
- Mulgan, G. (2012). Social innovation theories: can theory catch up with practice. W: H.-W. Franz, J. Hochgerner, J. Howaldt (red.). *Challenge social innovation: potentials for business, social entrepreneurship, welfare and civil society* (s. 19–42). Heidelberg – New York: Springer.
- Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. London: Nesta.
- Păunescu, C. (2014). Current trends in social innovation research: Social capital, corporate social responsibility, impact measurement. *Management and Marketing. Challenges for the Knowledge Society*, 9(2), 105–118.
- Phillips, W., Lee, H., Ghobadian, A., O'Regan, N., James, P. (2014). Social innovation and social entrepreneurship: A systematic review. *Group and Organization Management*, 40(3), 428–461. <https://doi.org/10.1177/1059601114560063>
- Pol, E., Ville, S. (2009). Socialinnovation: Buzz word or enduring term? *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), 878–885.
- Segarra-Oña, M., Peiró-Signes, A., Albors-Garrigós, J., Miguel-Molina, B.D. (2017). Testing the social innovation construct: Anempirical approach to align socially oriented objectives, stakeholder engagement, and environmental sustainability. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24(1), 15–27.
- Van der Have, R. P., Rubalcaba, L. (2016). Social innovation research: An emerging area of innovation studies? *Research Policy*, 45(9), 1923–1935. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2016.06.010>
- Wyman, O. (2016). *Social innovation – a guide to achieving corporate and societal value*. Cologny-Geneva: World Economic Forum. Pobrane z: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Social_Innovation_Guide.pdf (dostęp: 30.11.2019).

Informacje o autorach

Norbert Laurisz

ORCID: 0000-0003-2079-1041
Katedra Zarządzania Organizacjami Publicznymi
Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków
e-mail: norbert.laurisz@uek.krakow.pl

Agnieszka Pacut

ORCID: 0000-0002-3616-8820
Katedra Zarządzania Organizacjami Publicznymi
Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków
e-mail: agnieszka.pacut@uek.krakow.pl

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Sugerowane cytowanie:

Murawska, D. (2019). Rola interesariuszy w innowacjach społecznych. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 11–22). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.02>

Rola interesariuszy w innowacjach społecznych

Daria Murawska

Streszczenie: We współczesnym świecie rośnie znaczenie innowacji społecznych w kontekście poszukiwania rozwiązań stanowiących odpowiedź na bieżące wyzwania społeczne czy dotyczące zrównoważonego rozwoju. Nie jest możliwe ich skuteczne projektowanie oraz wdrażanie bez zaangażowania interesariuszy. Stąd, celem niniejszego opracowania jest analiza możliwych rozwiązań z zakresu wyłaniania oraz angażowania interesariuszy w innowacje społeczne. Praca bazuje na przeglądzie literatury polskiej i zagranicznej oraz wykorzystuje dostępne narzędzia mapowania i angażowania interesariuszy. W wyniku rozważań wykazano, że współpraca z interesariuszami jest istotnym elementem rozwijania innowacji społecznych, pozwalającym lepiej zrozumieć istotę wyzwań, potrzeby beneficjentów oraz wpływającym na łatwiejszy dostęp do ważnych zasobów.

Słowa kluczowe: innowacje społeczne; powstawanie innowacji; interesariusze; angażowanie

Kody JEL: O3; L3; Z13

1. Wprowadzenie

Innowacje, w tym innowacje społeczne, w potocznym rozumieniu kojarzą się przede wszystkim z tym co przełomowe, tworzące nową jakość, wprowadzające „rewolucyjne” rozwiązania do naszego życia. „Dziś nie wystarczy chcieć naprawiać świat – ważne jest, by umieć to robić sprawnie, szybko i sprytnie. Wykorzystując najlepsze możliwe środki, znajdując połączenia, których nikt wcześniej nie znalazł, zastanawiając się, jak ten sam problem można rozwiązać lepiej niż zrobili to poprzednicy, a istniejące – choć skuteczne – rozwiązania zastępować jeszcze skuteczniejszymi. To właśnie, w dużym uproszczeniu, kryje się za pojęciem innowacji społecznych – chodzi po prostu o poszukiwanie jeszcze lepszych, nowatorskich sposobów na naprawę choćby małego wycinka rzeczywistości” (Mencwel i Wygnański, 2014, s. 5). Chęć poprawy świata czy jakości ludzkiego życia to cele bardzo odważne, które w swojej istocie wymagają kooperacji oraz „potrzeba współpracy na rzecz nowego podejścia do kreowania zmian. Samodzielnie ani państwo, ani biznes, ani organizacje związane z trzecim sektorem nie są w stanie go urzeczywistnić/osiągnąć go na poziomie, który prowadzi do realnej zmiany” (Olejniczuk-Merta i Nowak, 2015, s. 13).

Innowacje społeczne dzieją się w konkretnym miejscu, w konkretnym czasie. To, co dla jednej grupy może być prostym rozwiązaniem, dla innej może stać się właśnie innowacją społeczną. Bez tego społecznego aspektu, jak otwarcie się na głos otoczenia czy środowiska, w którym innowacja ma być wdrażana, nie będzie ona miała wymiaru innowacji społecznej. To właśnie uczestnictwo osób zewnętrznych, potencjalnych beneficjentów, tych wszystkich

jednostek i grup, na które innowacja społeczna będzie wpływać lub które mogą mieć wpływ na nią, czyli interesariuszy, jest kluczowym czynnikiem sukcesu projektowania oraz wdrażania innowacji społecznych.

Nie wszyscy interesariusze są znaczący dla danej innowacji społecznej, jedni mogą odgrywać kluczową rolę, być bardzo zaangażowani na każdym etapie, inni mogą mieć mniejsze znaczenie. Jednak w odniesieniu do innowacji społecznych są oni bardzo ważnym głosem, który, jeśli zostanie uwzględniony przez innowatora czy też organizację wdrażającą, może być realizowany sprawniej i skutecznie chociażby w wymiarze organizacyjnym, formalnym czy finansowym. Celem niniejszego opracowania jest przegląd oraz ocena możliwych rozwiązań z zakresu identyfikowania oraz angażowania interesariuszy w odniesieniu do innowacji społecznych. Ze względu na ograniczenia redakcyjne, nie pozwalające na pełną analizę tego zagadnienia, zostały zaprezentowane jedynie wybrane rozwiązania z tego zakresu.

2. Przegląd literatury

2.1. Innowacje społeczne

Pierwsze próby definiowania innowacji społecznych są przypisywane W.F. Ogburnowi (1969), który łączył je z działaniem dotyczącym wypełnienia luki kulturowej, rozumianej jako dystans pomiędzy rozwojem kulturowym i technicznym. Obecnie wskazuje się, że innowacje społeczne wykraczają poza ramy czasowe i nie mają granic, są przydatne i użyteczne, jeśli odpowiadają na potrzeby użytkownika, pomagając mu zaspokajać je od tych niematerialnych, po materialne (Wiktorska-Świąćka i in., 2015, s. 23).

W literaturze przedmiotu rozróżnia się trzy główne nurty definiowania innowacji społecznych: przez pryzmat zarządzania, w kontekście współlistnienia z innowacjami technologicznymi oraz jako pojęcie autonomiczne, wpisujące się w praktyki społeczne (tamże, s. 23).

W dokumentach Komisji Europejskiej pojęcie to definiowane jest jako rozwój i wdrażanie nowych pomysłów, zarówno produktów, usług, jak i modeli, których celem jest zaspokojenie potrzeb społecznych i tworzenie nowych relacji społecznych lub współpracy. Stają się one odpowiedzią na potrzeby społeczne, które mają wpływ na proces interakcji społecznych, a ich celem jest poprawa jakości ludzkiego życia. Innowacje społeczne są społeczne ze względu na swoje cele, jak również środki. Są nie tylko dobre dla społeczeństwa, ale również wzmacniają zdolność jednostek do działania (European Commission, 2013, s. 6).

Większość definicji opiera się na założeniu, że innowacje społeczne odnoszą się do nowych pomysłów (w zakresie produktów, usług i modeli) (Mulgan, 2012, s. 22), dodatkowo procesów, kanałów dystrybucji (Bisgaard, 2009 za: Wyrwa, 2014) czy nowych form zaangażowania obywatelskiego (Neumeier, 2012, s. 53). Są jednak głosy podkreślające, że innowacje społeczne „nie muszą być całkowicie oryginalne i wyjątkowe. Muszą jednak zawierać nowatorskie elementy w wymiarze relatywnym i rzeczywistym dotyczące zarówno branży, jak i sektora, terytorium instytucji czy użytkownika” (Lubimow-Burzyńska, 2014, s. 76).

Wielu badaczy wskazuje na lokalny wymiar innowacji społecznych w różnych aspektach, podkreślając, że innowacje społeczne mają służyć rozwiązywaniu problemów społecznych dotyczących osób fizycznych oraz wspólnot (Goldenberg i in., 2004, s. 3), społeczności lokalnych (Moulaert i Nussbaumer, 2005, s. 2071) czy uwzględniając wszystkie te kategorie, od osób fizycznych, organizacji, otoczenie, społeczności po społeczeństwa (Cahill, 2010, s. 259).

W niektórych definicjach kładzie się nacisk na globalny aspekt innowacji społecznych jako tych, które umożliwiają rozwiązywanie globalnych wyzwań, zarówno w odniesieniu do zagadnień środowiskowych, jak i społecznych (Bisgaard, 2009 za: Wyrwa, 2014).

Jeśli chodzi o definicje bardziej zoperacjonalizowane na potrzeby realizowanych programów, jak chociażby programu „Innowacje społeczne”, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju wskazuje, że innowacje społeczne „oznaczają takie rozwiązania, które równocześnie odpowiadają na zapotrzebowanie społeczne, jak i powodują trwałą zmianę w danych grupach społecznych. Te rozwiązania mogą wiązać się z innowacyjnymi produktami, usługami bądź procesami, które umożliwiają odmienne rozwiązywanie typowych problemów społecznych. Przez innowacje społeczne (...) rozumie się zarówno społecznie uzasadnione innowacje techniczne i technologiczne, jak i innowacje *stricte* społeczne. Do kategorii innowacji technicznych i technologicznych możemy zaliczyć w szczególności takie rozwiązania, które są związane z dostosowaniami danego produktu do potrzeb szczególnego odbiorcy na przykład mieszkańców regionów Polski o słabo rozwiniętej infrastrukturze. Do kategorii innowacji *stricte* społecznych możemy zaliczyć takie rozwiązania, które dotyczą m.in. problemów ludzi w starszym wieku, niepełnosprawnych i bezrobotnych, a więc grup wymagających wsparcia ze strony państwa i społeczeństwa” (Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, 2019).

W jednym z większych projektów w Europie wspierających innowacje społeczne – The Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe (TEPSIE) były one definiowane jako nowe rozwiązania, w tym produkty, usługi, modele, rynki, procesy, które równocześnie służą zaspokojeniu społecznej potrzeby (w sposób bardziej efektywny, niż inne rozwiązania) i prowadzą do nowych lub ulepszonych możliwości działania społeczeństwa, jak również przekładają się na efektywniejsze wykorzystanie posiadanych zasobów. Badacze w tym projekcie wskazali, że innowacje społeczne są „jedynym w swoim rodzaju podtypem innowacji, nowym rozwiązaniem, prowadzą do konkretnych rezultatów, którymi są mierzalne ulepszenia istniejących praktyk. Ponadto mogą pojawić się w każdym sektorze i często przecinają różne obszary i dziedziny” (Wiktorska-Święcka i in., 2015, s. 29).

2.2. Koncepcja interesariuszy

Pojęcie interesariuszy wiąże się z koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu, w której wskazuje się ich istotną rolę w funkcjonowaniu firmy. Twórcą teorii interesariuszy nazywany jest R. E. Freeman (1984). W odniesieniu do organizacji interesariuszem jest każda osoba lub grupa, która może wpływać na organizację lub taka, na którą wpływa organizacja, bądź podejmowane przez nią działania (Partridge i in., 2005, s. 6).

W odniesieniu do interesariuszy organizacji jednym z ważniejszych elementów budowania relacji jest dialog. Aby podjąć dialog z interesariuszami, każda organizacja musi właściwie się do tego procesu przygotować, począwszy od mapowania interesariuszy, poprzez dobór właściwych narzędzi, po budowanie relacji i angażowanie. Dla organizacji dostępna jest nawet seria standardów AA 1000 opracowana przez międzynarodową firmę konsultingową AccountAbility, podejmująca temat zarządzania relacjami z interesariuszami.

Innowacje społeczne, tak jak i organizacje pozarządowe lub firmy, które mogą je inicjować, mają swoich interesariuszy. Należy podkreślić, iż w przypadku innowacji społecznych interesariusze nie mogą być utożsamiani wyłącznie z beneficjentami tych rozwiązań. To pojęcie znacznie szersze, odnoszące się do wszystkich osób i grup, które mogą wpłynąć na innowację społeczną, jak również tych, na które innowacja społeczna może w jakikolwiek sposób oddziaływać.

Bardzo istotnym elementem budowania relacji jest nawiązanie dialogu, rozumianego jako wzajemna wymiana informacji, a nie tylko ich jednostronne przekazywanie. W procesie dialogu budowana jest otwartość na różne środowiska, docenienie ich głosu i tego, jak mogą wpłynąć na dany proces. „Dialog potrafi połączyć również wokół jednego problemu i na tym głównie skupiają się organizacje, prowadząc dialog z interesariuszami. Dialog wykorzystuje w końcu kapitał interesariuszy do wprowadzenia zmiany społecznej. Kapitał interesariuszy określić można jako agregat zasobów wiedzy, relacji oraz gotowości dzielenia się swoim doświadczeniem, w końcu zaś zdolność do wspólnego działania i potencjał do wprowadzenia zmiany społecznej” (Andrejczuk i Abec, 2014, s. 8).

3. Metoda badawcza

Opracowanie ma na celu omówienie zagadnienia budowania relacji z interesariuszami w innowacjach społecznych. Aby zrealizować zamierzony cel dokonano przeglądu literatury, który w sposób syntetyczny przybliży różne podejścia teoretyczne do opisywanej tematyki. Tekst przygotowano w oparciu o literaturę przedmiotu z zakresu innowacji społecznych, a także bibliografii poruszającej zagadnienia związane z koncepcją interesariuszy. Istotne było wyjaśnienie, w jaki sposób interesariusze mogą wpływać na tworzenie innowacji społecznych i jaka jest ich rola w tym procesie. W opracowaniu uwzględnione zostały podejścia prezentujące możliwe rozwiązania z zakresu mapowania i kategoryzowania interesariuszy oraz ich angażowania w odniesieniu do innowacji społecznych. Do analizy teoretycznej na potrzeby opracowania wybrane zostały teksty autorów polskich i zagranicznych, aby prezentowana synteza uwzględniała istotne i nowo wydane publikacje dotyczące zarówno innowacji społecznych, jak również elementów teorii interesariuszy. Pozwoliło to na szczegółowe omówienie wskazanych zagadnień.

4. Prezentacja wyników badania i ich omówienie

4.1. Tworzenie innowacji społecznych i rola interesariuszy w tym procesie

„Proces innowacji ma na celu uaktywnienie społeczeństwa, co jest równie ważne jak cel i efekt wprowadzonej innowacji” (Lubimow-Burzyńska, 2014, s. 80). Dlatego tak istotne wydaje się angażowanie interesariuszy w tworzenie innowacji społecznych, gdyż jest to moment, w którym budowane są nowe relacje, wzmacniane jest zaufanie i wspierany rozwój kapitału społecznego. Tym bardziej, iż „proces innowacji społecznych często pociąga za sobą zmiany w stosunkach społecznych, a szczególnie w zakresie zarządzania i zwiększania udziału marginalizowanych lub niedostatecznie reprezentowanych grup społecznych” (tamże, s. 80).

Konieczne jest więc poznanie procesu powstawania innowacji społecznych i dostrzeżenia udziału interesariuszy na poszczególnych jego etapach.

W modelowym ujęciu mówi się o sześciu kluczowych fazach w procesie tworzenia innowacji społecznych (Murray i in., 2010, s. 34) (por. rysunek 1). Pierwsza to identyfikowanie potrzeb (*prompts*) jednostek, grup czy społeczności, na które innowacja ma odpowiadać. W kolejnym kroku następuje proces generowania idei (*proposals*), w ramach którego rozwiane są pomysły, które są odpowiedzią na zidentyfikowane wcześniej potrzeby. Następnie innowacja społeczna jest weryfikowana, poprzez pilotażowe wdrożenie (*prototypes*). Jest to etap, na którym wprowadzane są niezbędne poprawki i wdrażane możliwe udoskonalenia. Po etapie pilotażowym następuje proces rozwoju czy też podtrzymania innowacji (*sustaining*), poprzez jej wdrożenie.

Dzięki temu możliwe jest przejście do etapu skalowania (upowszechniania) innowacji, poprzez zwiększanie zasięgu jej oddziaływania czy wpływów (*scaling*). Ostatnim etapem jest ukonstytuowanie się zmiany systemowej (*systematic change*), do której prowadzi innowacja społeczna poprzez trwałą zmianę społeczną.

Rysunek 1. Proces powstawania innowacji

Źródło: (Murray i in., 2010, s. 11).

Jest to pewien model teoretyczny, który nie musi być elementem każdej wprowadzanej innowacji społecznej. Co więcej, w rzeczywistości poszczególne etapy mogą się na siebie nakładać lub być realizowane w innej kolejności. Wiele przedsięwzięć jest inicjowanych od praktycznych działań czy wprowadzenia prototypu. Zdarza się, że wdrażanie oraz praktyka rodzą nowe pomysły, które prowadzą do dalszych ulepszeń i innowacji. Podkreśla się istotę pętli informacji zwrotnej (*feedback loops*), które istnieją między każdym etapem, co sprawia, że proces jest iteracyjny, a nie liniowy, jak zostało to zaprezentowane na rysunku 1 (The Young Foundation, 2012, s. 34).

„Nie można mówić o innowacjach bez refleksji nad przestrzenią w jakiej powstają, przestrzenią dialogu. Innowacja tworzona zza biurka ma wielkie szanse na rozminięcie się z jej adresatem. Gdy powstaje w kontakcie z nim, w DIALOGU z nim, pojawia się możliwość nowych partnerstw, sojuszy, nowych idei, a w każdym razie większej adekwatności nowych rozwiązań” (Niziński, 2014, s. 4-5). Dialog i uzyskiwanie informacji zwrotnej nie będzie możliwe, o ile nie zaplanuje się właściwej komunikacji na każdym z etapów projektowania i wdrażania innowacji. Komunikacja musi być prowadzona w sposób zaplanowany, wybierając właściwe grupy interesariuszy i dostosowując do nich odpowiednie narzędzia.

Znaczenie prowadzenia dialogu oraz angażowania interesariuszy podkreśla się zwłaszcza w pierwszych fazach powstawania innowacji społecznych. Ich aktywne angażowanie ma wielką wagę, pomaga uzyskać dostęp do ważnych zasobów, które mogą nie być łatwo dostępne, jak środki finansowe, sieć relacji społecznych czy wiedza. Co więcej, to właśnie interesariusze mogą pomóc lepiej zrozumieć potencjalnych beneficjentów. „Współtworzenie

(*co-creation*) odgrywa istotną rolę dla innowacji i innowacji społecznych, w szczególności jako zaangażowanie interesariuszy w formułowanie i wdrażanie pomysłów na innowacje społeczne skutkuje większym zaangażowaniem i sukcesem. Współtworzenie nie jest nowym pomysłem, ale staje się coraz ważniejsze, ponieważ coraz więcej firm stosuje podejście oparte na zaangażowaniu wielu interesariuszy (*multi-stakeholder approach*) (Bhattacharya, 2013, s. 148).

4.2. Identyfikowanie potrzeb (Prompts)

Pomysły na innowacje społeczne mogą powstawać w wyniku zmian w otoczeniu, kłęski czy nagłej potrzeby lub rozwijać się stopniowo. Na tym etapie innowatorzy społeczni mogą wykorzystywać różne techniki w celu odkrycia potrzeb społeczności. Istotne są również dane, w tym przykładowo analiza zestawów danych, wizualizacja i mapowanie, które mogą pomóc odkryć ukryte wzory potrzeb i wydobyć je na powierzchnię. Są również procesy identyfikacji potrzeb, które są bardzo zależne od użytkownika (*user driven*) i nastawione na informację zwrotną. W takim modelu to właśnie użytkownicy stają się odpowiedzialni za wszystkie etapy procesu badawczego, od projektu i rekrutacji, przez analizę danych, po pisanie i rozpowszechnianie (The Young Foundation, 2012, s. 35).

Na etapie identyfikowania potrzeb, bez otwarcia się na głos i udział interesariuszy, informację zwrotną od nich i uważnego słuchania, nie jest możliwe zaprojektowanie innowacji, która będzie w sposób właściwy odpowiadała na potrzeby beneficjentów.

4.3. Generowanie idei (Proposals)

Na etapie generowania idei wskazuje się na podejście odnoszące się do projektowania społecznego (*social design*). Jest to proces, który pozwala już na poziomie lokalnym wypracowywać rozwiązania na problemy ekonomiczne i społeczne. Przyczynia się do proponowania nowych wartości, które pomagają w działaniach administracji publicznej poprzez współpracę, eksperymenty i prototypowanie. Praktyki w ramach innowacji społecznych różnią się od tradycyjnych form planowania usług w sektorze publicznym, gdzie dominują formalne spotkania czy rozwiązania proponowane przez ekspertów. Praktyki innowacji społecznych są zwykle mniej formalne, angażują więcej osób, oferują więcej technik animacji, są bardziej interdyscyplinarne, znajdują nowe sposoby angażowania użytkowników i obywateli oraz zachęcają do wypracowywania rozwiązań nazywanych myśleniem *out of the box*. Wdrażają metody oparte na dowodach i często używają takich technik jak np. analiza porównawcza w celu zidentyfikowania dobrych praktyk w konkretnych dziedzinach (European Commission, 2013, s. 7).

W odniesieniu do innowacji bardzo podkreśla się nowatorstwo, nieszablonowe, twórcze myślenie *out of the box*. Twórczość jest procesem myślowym, który prowadzi do nowych oraz użytecznych rozwiązań. Najczęściej kreatywne myślenie było przypisywane jednostce, jednak badania wskazują, że tak rozumiana twórczość może być procesem, który jest celowo wywoływany w kontrolowany sposób, tak kształtując warunki, aby sprzyjały tworzeniu czy wymyśleniu innowacji (Chybicka, 2017, s. 12-13).

Bez względu na wybraną technikę czy narzędzia, które będą pomocne na tym etapie, ważnym elementem jest konieczność „...otwartości na dialog z różnymi grupami interesariuszy, który umożliwi dostosowanie rozwiązań do potrzeb ich adresatów oraz wdrażanie zmian systemowych, dających innowacjom społecznym trwały fundament” (Niziński, 2014, s. 4).

4.4. Pilotażowe wdrożenie (*Prototypes*)

Możliwości testowania pomysłu w praktyce jest wiele, zazwyczaj są one wprowadzane, a następnie dostosowywane w zależności od pierwszych doświadczeń. Ważnymi elementami są eksperymenty, szybkie uczenie się (*rapid learning*), metody prób i błędów (*trial and error*), a nawet przypadek. Podkreśla się, że często te rozwiązania są pomijane, ponieważ rozwój jest postrzegany jako seria zaplanowanych kroków, które następują po sobie w racjonalny sposób. Jednak, jak to było przedstawione wcześniej, innowacje rzadko jest procesem liniowym. Co więcej, wymagają stałej interakcji pomiędzy popytem a podażą, potencjalnymi użytkownikami a ich dostawcami (The Young Foundation, 2012, s. 37). To właśnie proces nieustannych interakcji, konfrontowania, weryfikowania i testowania innowacji w warunkach społecznych, w odbiorze użytkowników, w ocenie interesariuszy jest kluczowym elementem wdrożenia jej z sukcesem.

Wskazuje się, że bardzo istotny jest „współdziałanie przedstawicieli zarówno inicjatorów zmiany jak i beneficjentów danego projektu. Dzięki ich opinii w wyniku testów, rozwiązania niepraktyczne, nie akceptowane, negatywnie ocenione oraz nie zapewniające odpowiednich walorów użytkowych są odrzucane. Akceptowane są te prototypy, które test użyteczności przeszły pozytywnie. Pozwala to przede wszystkim zminimalizować koszty związane z tworzeniem modelu biznesowego. Ponadto, by rozwiązanie nie zatrzymało się na poziomie testowania, potrzebne są takie struktury jak think tanki, do tanki oraz design laby” (Olejniczuk-Merta i Nowak, 2015, s. 14).

4.5. Podtrzymywanie innowacji (*Sustaining*)

Jest to etap, na którym innowacje społeczne często stają w obliczu kluczowego napięcia, jakim jest chęć współpracy i pozostanie otwartym a potrzebą ochrony interesów finansowych realizowanego projektu. Przedsięwzięcie, które jest napędzane misją społeczną, ma interes w tym, aby rozpowszechniało się tak szeroko, jak to możliwe i generowało jak największy wpływ społeczny, co często jest sprzeczne z interesami komercyjnymi. Jednym z głównych wyzwań jest więc pozostanie otwartym na współpracę, zapewniając jednocześnie przetrwanie na poziomie finansowym (The Young Foundation, 2012, s. 38). Zaangażowani interesariusze mogą wspomóc redukcję tego napięcia w podtrzymywaniu innowacji społecznej, dostarczając odpowiednich narzędzi i rozwiązań.

4.6. Upowszechnianie (*Scaling*)

Na etapie upowszechniania innowacji, kluczowym elementem staje się współpraca z partnerami, którzy mają zasoby oraz możliwości, aby wesprzeć ten proces, a więc głównie z administracją publiczną oraz biznesem. Wskazuje się na bardzo dużą rolę administracji publicznej, która poprzez odpowiednie polityki, tworzenie ram formalno-prawnych, ma możliwość systemowego wsparcia innowacji społecznej. Istotne jest to zwłaszcza z punktu wspierania rozwoju przedsiębiorczości społecznej. Przedsiębiorstwo społeczne jest niejako łącznikiem pomiędzy trzecim sektorem a sektorem prywatnym, przez co staje się jedną z istotniejszych instytucjonalnych form budowania powiązań pomiędzy społeczeństwem obywatelskim, a gospodarką rynkową (Hausner i Laurisz, 2008, s. 10).

4.7. Zmiana systemowa (*Systematic change*)

Innowacje społeczne są nieodłącznie powiązane ze zmianą sposobu działania czy konceptualizowania i określania potrzeb społecznych. W tym znaczeniu, zmiana systemowa jest ostatecznym celem innowacji społecznej, nawet jeśli tylko nieliczne innowacje osiągają ten

etap. Należy podkreślić, że zmiana systemowa nigdy nie jest osiągnięta przez pojedynczą organizację czy sektor. Zawsze dotyczy ona złożonych interakcji pomiędzy kulturą, zachowaniami konsumentów, praktyką biznesową, ustawodawstwem i polityką. Co więcej, zawsze wiąże się ze zmianą zachowań oraz wymaga od ludzi patrzenia i myślenia w nowy sposób (The Young Foundation, 2012, s. 41).

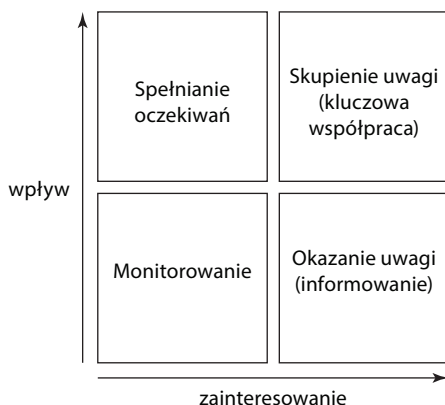
Bez względu na etap wdrażania innowacji społecznych, wartość i znaczenie kształtowania odpowiednich relacji z interesariuszami i ich zaangażowania wydaje się kluczowe. „Czynnikiem, który zwiększa sukces innowacji społecznych, jest horyzontalne połączenie między interesariuszem (a nie pionowe połączenie między organizacją a interesariuszem). Wspieranie tych połączeń może pomóc w stworzeniu społeczności wirtualnej. Poprzez włączenie interesariuszy do sieci organizacyjnej stają się oni nie tylko bliżsi organizacji, ale także bliżej innych ważnych członków sieci” (Bhattacharya, 2013, s. 148).

4.8. Proces mapowania i kategoryzowania interesariuszy w innowacjach społecznych

Proces mapowania interesariuszy, bez względu czy jest realizowany dla firmy, organizacji pozarządowej, czy innowacji społecznej, jest pierwszym i niezbędnym elementem w budowaniu relacji z interesariuszami. Nie jest możliwe właściwe zarządzanie kontaktami z interesariuszami, jeśli nie poznamy grup, podmiotów czy instytucji, które do nich należą. Tym bardziej, że nie wymaga dużych nakładów.

Zadanie to może wykonać osoba indywidualna czy zespół pracujący nad daną innowacją w ramach pracy własnej czy zespołowej burzy mózgów. Można również oprzeć się na bardziej angażujących metodach, jak m.in. burzy mózgów z innymi organizacjami, które uczestniczyły w podobnych działaniach, konsultacjach z zespołem i wymianie wiedzy, opracowaniu „mapy myśli” (*mind map*), oparciu się o dostępne dane czy statystyki, metodę kuli śnieżnej, gdzie jeden interesariusz identyfikuje kolejnych, wykorzystaniu istniejących spisów organizacji w celu wyłonienia określonych grup, sieci itp. (Durham i in., 2014, s. 37-38).

Efektom mapowania interesariuszy jest stworzenie mapy interesariuszy, najczęściej w formie graficznej. Mapy interesariuszy są uznawane za narzędzie biznesowe pozwalające w formie graficznej zaprezentować wszystkie grupy interesariuszy, zgodnie z przyjętym podziałem na kategorie.

Rysunek 2. Kategoryzowanie interesariuszy

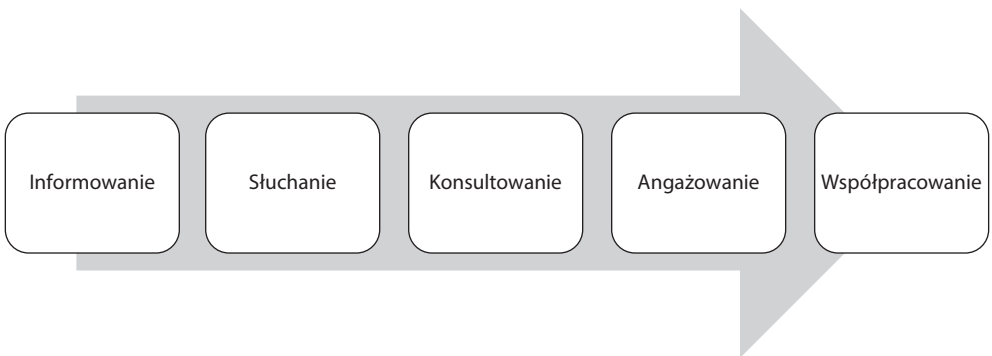
Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Bryson, 1995, s. 41).

Różne podejścia wskazują inne sposoby klasyfikowania interesariuszy, od podziałów prostych, do złożonych. Najbardziej powszechnym jest tworzenie mapy interesariuszy w oparciu o cztery główne kategorie, będące wypadkową zainteresowania i wpływu (Bryson, 1995, s. 41). Dostępne są różne wariacje, jeśli chodzi o stosowane nazwy tych kategorii. Najczęściej określa się te grupy poprzez działania, jakie należy wobec nich podjąć, czyli: monitorowanie, spełnianie oczekiwań, okazanie uwagi (informowanie), skupienie uwagi (kluczowa współpraca), co prezentuje rysunek 2.

4.9. Angażowanie interesariuszy w innowacje społeczne

Problemy i wyzwania, na które odpowiadają innowacje społeczne mają często złożony charakter, często w sposób oczywisty przebiega proces angażowania wielu stron, zainteresowanych jej efektywnym wdrożeniem. Jak już było podkreślane, zaangażowanie interesariuszy pozwala lepiej poznać potrzeby i zrozumieć oczekiwania beneficjentów czy potencjalnych odbiorców danej innowacji społecznej. Pozwala również na uzyskanie dostępu do istotnych zasobów, jak łatwiejsze pozyskanie kapitału finansowego, ludzkiego, wizerunkowego czy wiedzy.

Mapowanie i kategoryzacja interesariuszy jest podstawą w całościowym procesie zarządzania interesariuszami. W przypadku angażowania interesariuszy podkreśla się, że są to wysiłki nakierowane na zrozumienie i włączenie interesariuszy oraz ich obaw w działania oraz w proces podejmowania decyzji (Partridge i in., 2005, s. 6). Interesariusze mogą być angażowani w innowacje społeczne w różnym zakresie co zostało zobrazowane na rysunku 3.

Rysunek 3. Etapy angażowania interesariuszy w innowacje społeczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Cariani, 2017, s. 12).

W ramach podejmowanych działań na każdym z tych etapów, stosuje się różne podejścia dotyczące komunikowania i angażowania interesariuszy (por. rysunek 3):

- Informowanie: Komunikacja jednokierunkowa: organizacja do interesariusza, bez zaproszenia do odpowiedzi;
- Słuchanie: Komunikacja jednokierunkowa: interesariusz do organizacji;
- Konsultowanie: Komunikacja ograniczona dwukierunkowa: organizacja zadaje pytanie, interesariusz udziela odpowiedzi;
- Angażowanie: Zaangażowanie dwukierunkowe lub wielostronne. Nauka wielokierunkowa, jednak interesariusze i organizacja działają niezależnie;

- Współpracowanie: Zaangażowanie dwukierunkowe lub wielostronne. Wspólna nauka, podejmowanie decyzji i działania (Cariani, 2017, s. 12).

W zależności od poziomu współpracy wykorzystuje się różnorodne narzędzia, od tych przeznaczonych do komunikacji jednostronnej, jak newslettery, informacje prasowe, przez organizowanie spotkań, konferencji, warsztatów, po tworzenie komitetów, rad czy aliansów na rzecz innowacji społecznej.

5. Konkluzje

Proces angażowania się interesariuszy w powstawanie innowacji społecznej z jednej strony może wydawać się działaniem oczywistym, a z drugiej istnieją przesłanki, wskazujące na to, że zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym, nie jest to temat często analizowany, ani tym bardziej wdrażany. Istotne wydaje się kontynuowanie podjętej analizy oraz prowadzenie badań, które przybliżą to zagadnienie od strony empirycznej.

Odpowiednio i rzetelnie przeprowadzony proces identyfikowania, analizy, kategoryzowania oraz angażowania interesariuszy ma wiele korzyści, co zostało wskazane w powyższym opracowaniu. Dodatkowo przekłada się na niwelowanie ryzyk związanych z zarządzaniem nimi.

Jest on jednak czasowo- i kosztotwórczy. Wymaga zaplanowania, poświęcenia czasu i zaangażowania oraz przeznaczenia odpowiedniego budżetu. Należy również mieć na uwadze pewne negatywne skutki, jeśli będzie źle lub niewłaściwie zarządzany. Każdy kontakt z interesariuszami, w tym budowanie komunikacji, zarówno jedno-, jak i dwukierunkowej, włączenie ich w projekt, jak i inne podejmowane w stosunku do nich działania, wiąże się z rozbudzeniem oczekiwań, chęcią zaangażowania, czy możliwością wpływania na innowacje. Aby budowana z interesariuszami relacja była wartościowa, konieczne jest budowanie jej w oparciu o transparentność oraz właściwie dopasowaną komunikację na każdym z etapów współpracy.

Literatura

- Andrejczuk, M., Abec, A. (2014). *Dialog i budowanie relacji z interesariuszami – podręcznik dla firm*. Warszawa: Forum Odpowiedzialnego Biznesu.
- Bhattacharya, C.B. (2013). The Importance of Marketing for Social Innovation, W: T. Osburg, R. Schmidpeter (red.). *Social Innovation: Solutions for a Sustainable Future* (s. 147–154). Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer Science & Business Media.
- Bryson, J. (1995). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Cahill, G. (2010). Primer on social innovation. A compendium of definitions developed by organizations around the world. *The Philanthropist*, 23(3), 259–272. Cariani, R. (2017). *Concept for Stakeholders Engagement, Interreg Central Europe*. CERecon – CE119. Deliverable DT1.1.2. Pobrane z: www.interreg-central.eu/Content.Node/home.html (dostęp: 30.05.2019).
- Chybicka, A. (2017). *Outside the box. Jak myśleć i działać kreatywnie*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Durham, E., Baker, H., Smith, M., Moore, E., Morgan, V. (2014). *The BiodivERsA Stakeholder Engagement Handbook*. Paris: BiodivERsA.
- European Commission (2013). *Guide to social innovation. Regional and Urban Policy*. Pobrane z: https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/Guide_to_Social_Innovation.pdf (dostęp: 30.05.2019).
- Freeman, R.E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman.
- Goldenberg, M., Kamoji, W., Orton, L., Williamson, M. (2009). *Social Innovation in Canada: An Update*. Ottawa: Canadian Policy.
- Hausner, J., Laurisz, N. (2008). Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Przedsiębiorstwo społeczne. Konceptualizacja. W: J. Hausner (red.). *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka* (s. 9–35). Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

- Lubimow-Burzyńska, J. (2014). Proces tworzenia innowacji społecznych. W: J. Wyrwa (red.). *Innowacje społeczne w teorii i praktyce* (s. 72–93). Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Mencwel, J., Wygnański, J. (2014). *Głos Stocznii – Innowacje społeczne*. Warszawa: Pracownia badań i innowacji społecznych Stocznia.
- Moulaert, F., Nussbaumer J. (2005). Defining the Social Economy and its Governance at the Neighbourhood Level: a methodological reflection. *Urban Studies*, 42(11), 2071–2088.
- Mulgan, G. (2012). Social Innovation Theories: Can Theory Catch Up with Practice?, W: H.W. Franz, J. Hochgerner, J. Howaldt (red.). *Challenge Social Innovation* (s. 19–42). Berlin, Heidelberg: Springer.
- Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. London: Nesta.
- Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (2019). *Program Innowacje społeczne*. Pobrane z: www.ncbr.gov.pl/programy/programy-krajowe/innowacje-spoleczne (dostęp: 30.05.2019).
- Neumeier, S. (2012). Why do Social Innovations in Rural Development Matter and Should They be Considered More Seriously in Rural Development Research? – Proposal for a Stronger Focus on Social Innovations in Rural Development Research. *Sociologia Ruralis*, 52(1), 48–69.
- Niziński, P. (2014). *Innowacje społeczne – od idei do upowszechniania efektów. Podsumowanie konferencji*. Warszawa: Akademia Leona Koźmińskiego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur.
- Ogburn, W.F. (1969). *Kultur und sozialer Wandel. Ausgewählte Schriften*. Berlin: Neuwied.
- Olejniczuk-Merta, A., Nowak, A. (2015). *Wdrażanie innowacji społecznych w Polsce. Podsumowanie konferencji*. Warszawa: Akademia Leona Koźmińskiego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- Partridge, K., Jackson, Ch., Wheeler, D., Zohar, A. (2005). *The Stakeholder Engagement Manual. The Guide to Practitioners' Perspectives on Stakeholder Engagement*. Cobourg Ontario: Stakeholder Research Associates Canada Inc.
- The Young Foundation (2012). *Social Innovation Overview: A deliverable of the project: The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe (TEPSIE)*. European Commission – 7th Framework Programme. Brussels: European Commission, DG Research.
- Wiktorska-Święcka, A., Moroń, D., Klimowicz, M. (2015). *Zarządzanie innowacjami społecznymi*. Trendy, perspektywy, wyzwania. Warszawa: Difin.
- Wyrwa, J. (2014). Innowacje społeczne w teorii nauk ekonomicznych, W: J. Wyrwa (red.). *Innowacje społeczne w teorii i praktyce* (s. 41–71). Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

The role of stakeholders in social innovations

Summary: In the modern world, the role and importance of social innovations as solutions to existing social or sustainable development challenges is growing. Research suggest that it is not possible to design and implement social innovation effectively without the involvement of significant stakeholder groups. The purpose of this article is to analyse the existing as well as potential future solutions for identifying and engaging stakeholders in social innovation. The work is based on a review of published research and literature. It presents available mapping tools and stakeholder engagement frameworks. The conclusions confirm that cooperation with stakeholders is an important element in developing social innovation, allowing a better understanding of the nature of challenges, the needs of beneficiaries as well as affecting access to important resources.

Keywords: social innovations; innovation; stakeholders; engagement

JEL codes: O35; L3; Z12

Informacje o autorze

Daria Murawska

ORCID: 0000-0002-6035-4535

Katedra Socjologii

Instytut Nauk Socjologicznych i Pedagogiki

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ul. Nowoursynowska 161, bud. 4, 02-787 Warszawa

e-mail: daria_murawska@sggw.edu.pl

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Sugerowane cytowanie:

Goleński, W. (2019). Ekonomia społeczna w Polsce – przyczynek do krytyki innowacyjności rozwiązań krajowych. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 23–33). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.03>

Ekonomia społeczna w Polsce – przyczynek do krytyki innowacyjności rozwiązań krajowych

Wojciech Goleński

Streszczenie: Innowacje społeczne od początku XXI wieku stały się popularnym pojęciem w opisie rozwiązań stosowanych w polityce społecznej państw wysokorozwiniętych, odmiennych od przynależnych tradycyjnym reżimom opiekuńczym. W dyskursie eksperckim pojęcie innowacyjności często odnoszono do wprowadzanych nowych form ekonomii społecznej. Celem opracowania jest krytyka podejścia traktującego krajowe rozwiązania w obszarze ekonomii społecznej jako innowacyjne. W tym celu wykorzystano analizę literatury przedmiotu oraz dostępnych danych dotyczących wybranych wskaźników odnoszących się do sektora ekonomii społecznej w Polsce. Na tej podstawie dokonano krytyki obecnych rozwiązań oraz postawiono kilka pytań, istotnych z punktu widzenia przyszłej krytyki innowacyjności krajowych rozwiązań w opisywanym obszarze.

Słowa kluczowe: innowacje społeczne; ekonomia społeczna; polityka społeczna; aktywizacja poprzez pracę

Kody JEL: O35; P13

---

1. Wprowadzenie

Celem opracowania jest krytyka podejścia traktującego krajowe rozwiązania w obszarze ekonomii społecznej jako innowacyjne. Traktowanie działań w ramach gospodarki społecznej jako innowacyjnych jest powszechne w dyskursie naukowym, stanowi także dominującą wykładnię Komisji Europejskiej oraz wielu wpływowych *think thanków* stanowiących intelektualne zaplecze dla organizacji funkcjonujących w obszarze usług społecznych.

Tymczasem sama koncepcja ekonomii społecznej w formie wdrażanej w Polsce od początku XXI wieku, nie jest w swej istocie innowacyjna (biorąc pod uwagę przyjętą na potrzeby tekstu definicję innowacji społecznych) lub też prowokuje uzasadnione pytania o faktyczną innowacyjność przyjmowanych rozwiązań. Treść tekstu w żaden sposób nie stanowi krytyki gospodarki społecznej jako takiej. W założeniu ma być natomiast początkiem poważnej dyskusji nad formami ES w Polsce. Z tego powodu w tekście pojawia się kilka prowokujących pytań, na które nie udzielono odpowiedzi. Z uwagi na wielowątkowość i obszerność powziętego tematu, analiza ograniczy się jedynie do wybranych zagadnień.

Przyjęte powyżej założenie zostanie zaprezentowane w oparciu o studia literaturowe oraz analizę danych zastanych, w tym wyników badań zaprezentowanych w wybranych raportach oraz opracowaniach naukowych.

2. Przegląd literatury

Kluczowe dla dalszych rozważań jest samo rozumienie pojęcia innowacji społecznych. Zgodnie z optyką Komisji Europejskiej są to działania nakierowane na rozwój i wdrażanie nowych pomysłów (produktów, usług i modeli) w celu zaspokojenia potrzeb społecznych oraz tworzenia nowych relacji społecznych lub inicjowanie współpracy. Innowacyjność oznacza nowe odpowiedzi na naglące potrzeby społeczne, które wpływają na proces interakcji społecznych. Innowacje społeczne mają zapewnić szeroko rozumiany dobrostan społeczny, a ich społeczny charakter dotyczy zarówno ich celów, jak i środków które wykorzystują. Są to innowacje, które są nie tylko dobre dla społeczeństwa, ale także zwiększają zdolność jednostek do działania (European Commission, 2013, s. 2). Innymi słowy, są to elementy zmiany społecznej, jednocześnie tworzące takie zmiany (Howaldt i Schwarz, 2010, s. 28), które stanowią lepsze, nowatorskie sposoby rozwiązywania istniejących problemów (Mencwel i Wygnański, 2014, s. 9). Według Greenhalgh i współpracowników istotna różnica między zmianą społeczną a innowacją społeczną polega na tym, że ta ostatnia wiąże się z „planowanymi i skoordynowanymi działaniami” (za: Howaldt i Schwarz, 2010, s. 28). Jak zauważają rodzimi badacze, innowacyjność może tu dotyczyć bardzo szerokiego zakresu inicjatyw (Olejniczuk-Merta, 2013; Kurlęto, 2014; Moroń i Klimowicz, 2015; Wronka-Pośpiech, 2015; Szczepańska, 2017). Innowacjom społecznym implementowanym w sferze lokalnej przypisywany jest dodatkowo walor oddolności (obywatelskości) oraz reaktywności na zmiany o charakterze politycznym, gospodarczym, kulturowym (Kowalewski, 2014, s. 92–94).

Definicja operacyjna przyjęta w prezentowanym opracowaniu określa innowacje społeczne jako: oddolne i kolektywne inicjatywy mające na celu realizację celów społecznych poprzez implementację nowości (nowe organizacje, modele biznesowe, produkty, usługi i procesy). Inicjatywy te cechuje większa skuteczność i/lub efektywność w porównaniu do wcześniejszych inicjatyw mających analogiczne cele. Inicjatywy te posiadają także znaczne zdolności dostosowawcze do zmian zastanych warunków instytucjonalnych.

Pomimo że innowacje w obszarze gospodarczym i ich społeczne konsekwencje są rozpatrywane na gruncie nauk społecznych przynajmniej od momentu popularyzacji koncepcji J. Schumpetera (1960), to innowacje społeczne znalazły się w centrum uwagi badaczy i praktyków w ciągu ostatnich dwóch dekad. Głównym powodem rosnącego zainteresowania innowacyjnością jest to, że istniejące polityki publiczne nie pozwoliły rozwiązać najbardziej palących problemów naszych czasów: zmian klimatu, chorób przewlekłych oraz pogłębiających się nierówności (Murray i in., 2010, s. 5) oraz narastającego bezrobocia (Gazon, 2008) prowadzącego do wykluczenia społecznego (Piecuch, 2013, s. 397–413). Analizowane pojęcie zyskało na popularności także w dyskursie naukowym dotyczącym dokonujących się transformacji tradycyjnie rozumianej polityki społecznej, bazującej na reżimie welfare state. Z punktu widzenia polityk publicznych innowacje społeczne są raczej pojęciem normatywnym. Politycy (decydenci polityczni, policy makers) są zainteresowani innowacjami społecznymi, ponieważ mogą one pozytywnie wpłynąć na życie ludzi (Reynolds i in., 2016, s. 4).

W obszarze polityki społecznej, wprowadzane stopniowo od lat 90. XX wieku zmiany dominującego podejścia w europejskiej polityce społecznej można postrzegać jako swoiste innowacje (Rymsza, 2013; Karwacki i Głinska-Neweś, 2015, s. 21–26). Reinterpretacja paradygmatu tej polityki była nakierowana na wzrost znaczenia działań aktywizacyjnych, które niejako zmieniały styl jej prowadzenia (Supińska, 2014, s. 241 i nast.). W założeniu, dostarczając odpowiednich bodźców wspieranym jednostkom oraz poszerzając zakres indywidualnej odpowie-

działności za własny los. Zwiększając tym samym, zakres jednostkowej wolności pozytywnej. Jako innowacyjną postrzegano także w Polsce koncepcję aktywnej polityki społecznej, której podstawą była idea traktująca, że wszystkie świadczenia i przywileje socjalne, które są typowe dla tradycyjnego państwa opiekuńczego, nie przystają do dzisiejszych warunków społeczno-gospodarczych, powodując jedynie powiększanie problemu bezrobocia oraz roszczeniowości odbiorców świadczeń i przywilejów (por. Szarfenberg, 2006). Powszechne świadczenia uznawano jako przyczynę wykształcania się „kultury zależności”. Selektywność ich wypłat w stosunku do określonych grup powoduje, że świadczeniobiorcy potrafią dostosować swoje zachowanie w celu uzyskania (lub zachowania) otrzymywanych benefitów (Nicaise, 2002, s. 1). W koncepcji aktywnej polityki społecznej znaczenie ma wielosektorowość (Grewiński, 2009; Grewiński i Kamiński, 2011) oraz „rozmycie” granic interwencji tradycyjnie zarezerwowanych dla czterech sektorów: państwa, rynku, społeczeństwa obywatelskiego i sektora nieformalnego (Rymsza, 2005, s. 5; Tepsie Project, 2012, s. 32). Model aktywnej polityki społecznej ekspozuje znaczenie funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych oraz uznaje ich działalność jako przejaw samoaktywizacji (Rymsza, 2007, s. 176) – aktywizacji poprzez pracę. Wymaga to jednak indywidualizacji, zarówno w aspekcie wsparcia dostosowanego do potrzeb beneficjentów, jak i podejścia samych jednostek nim objętych (Karwacki, 2010, s. 78–79).

Przedsiębiorstwa społeczne postrzegane są jako kluczowy element podejścia aktywizującego. W obowiązujących rządowych dokumentach strategicznych wskazuje się, że w ramach swojej działalności przyjmują one „funkcje tworzenia miejsc pracy w celu aktywizacji oraz reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, świadczenia usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizacji zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego” (MRPiPS, 2019). Zatem oficjalne, rządowe stanowisko podkreśla ściśle socjalny, a w mniejszym stopniu przedsiębiorczy i prorozwojowy charakter inicjatyw ekonomii społecznej (a ściślej, istniejącego w jej ramach podzbioru inicjatyw ekonomii solidarnej). Przedsiębiorstwa ES, chociaż mają swoje funkcje w ramach rozwoju lokalnego, to są głównie podmiotami wąsko rozumianej polityki społecznej (por. Starnawska, 2015, s. 167–203).

3. Metoda badawcza

Celem badawczym przyjętym w prezentowanym materiale jest wstępne nakreślenie elementów krytyki przyjętych w Polsce rozwiązań w obszarze gospodarki społecznej, które to rozwiązania są przedstawiane jako innowacyjne. Wielowątkowość zagadnienia oraz charakter tekstu powodują, że poczynione w tym miejscu ustalenia mają charakter przyczynkowy. Realizacja przyjętego celu nastąpiła poprzez pogłębione studia literaturowe odnoszące się do publikacji z obszaru innowacji społecznych oraz ekonomii społecznej, zarówno krajowych, jak i zagranicznych autorów. Co warte podkreślenia, przegląd literatury dotyczył zarówno znanych pozycji opublikowanych kilkanaście lat temu, jak i stosunkowo nowych opracowań. Wyżej wymieniona realizacja została oparta także o analizę materiałów zastanych w postaci dostępnych raportów i materiałów statystyki publicznej, opracowań wykonanych na zlecenie samorządów, administracji rządowej, danych udostępnionych przez organizacje pozarządowe oraz wyników badań prezentowanych przez polskich badaczy. Swoistym uzupełnieniem była analiza dyskursu prasowego w obszarze funkcjonowania wybranych typów spółdzielni.

4. Prezentacja wyników badań i ich omówienie

Ekonomia społeczna jest ukierunkowanym społecznie sposobem gospodarowania znanym ludzkości od wieków (zob. Okraska, 2013). Trudno więc mówić o innowacyjności samej koncepcji gospodarki społecznej. Wspomniana wcześniej transformacja systemów opiekuńczych określanych jako *welfare state* w latach 90. XX wieku wymusiła jednakże odmienne podejście do roli inicjatyw obywatelskich oraz roli spółdzielczości w redukcji istotnych problemów społecznych. J. Stolińska-Janic zauważa, że już przeszło dekadę wcześniej neoliberalny zwrot w politykach publicznych państw zachodnich zbiegł się w czasie z powstawaniem nowych form organizacyjnych ekonomii społecznej (za: Chyra-Rolicz, 2013, s. 33). Dla podkreślenia innowacyjnego charakteru przedsiębiorczości społecznej zwykle wskazuje się, iż tradycyjne jej formy były ekonomią (gospodarką) o udziale społecznym, a tzw. nowa ekonomia społeczna jest raczej działalnością społeczną wykorzystującą instytucje gospodarki (Izdebski, 2007, s. 29). Jak podkreśla E. Leś (2005, s. 36–37), jej cechą, w przeciwieństwie do pierwowzoru, jest ukierunkowanie na szersze oddziaływanie społeczne – misja społeczna realizowana jest na rzecz lokalnych i regionalnych społeczności, a nie jedynie członków danej organizacji.

W przypadku Polski taka periodyzacja jest istotnym uproszczeniem. Trzeba mieć na uwadze, że okres wykształcania się nowych (innowacyjnych) form gospodarki społecznej w państwach kapitalistycznych przypada na czas realnego socjalizmu w Polsce. W istocie wydaje się, że w naszym kraju należy rozróżnić trzy epoki: tradycyjną ES (przed II Wojną Światową), „starą” ES (czasu PRL) i „nową” ES (po 1989 r.) (Herbst, 2013, s. 10). Zatem mówiąc o „starych” i „nowych” podmiotach ekonomii społecznej często zapomina się o podstawowej różnicy pomiędzy „starymi” organizacjami sprzed II wojny światowej i okresu PRL. Ponadto wskazana powyżej podstawowa różnica pomiędzy „starą” i „nową” ES wymaga doprecyzowania. Przed II wojną światową fundacje, stowarzyszenia i spółdzielnie istniejące w Polsce, uzupełniały świadczone przez państwo usługi w zakresie opieki (pomocy) społecznej, edukacji, zdrowia i gospodarki mieszkaniowej. W latach 1945–1989, spółdzielnie niepełnosprawnych oraz spółdzielcze zakłady pracy chronionej znacząco przyczyniły się do rehabilitacji i resocjalizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych (Mendell i in., 2009, s. 14).

Wykorzystanie potencjału podmiotów ES w redukcji problemów społecznych nie stanowiło zatem nowości (innowacyjności) na początku XXI wieku w Polsce. Istniejące od lat 50. XX wieku spółdzielnie inwalidów i niewidomych stanowią tu doskonały przykład. Jak podkreślał w 2014 r. na łamach Forbes J. Szreter – Prezes Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych: „w świecie znane było nawet takie pojęcie, jak „polska szkoła rehabilitacji”. Idea była taka, żeby w środowisku pracy kompleksowo łączyć rehabilitację medyczną, społeczną i zawodową. (...) Międzynarodowa Organizacja Pracy uznawała polskie rozwiązania za modelowe i warte upowszechniania. Co ciekawe, interesowała się nimi Szwecja, kraj, który dziś przoduje w prowadzeniu efektywnej polityki społecznej i posiada należące do najwyższych w Europie wskaźniki zatrudnienia osób z niepełnosprawnością” (Grzymkowska, 2014). W 2009 r. we wskazanych spółdzielniach pracowało 33,9 tys. osób niepełnosprawnych, w 2013 r. – 18,9 tys. (tamże), a zgodnie z danymi KPRES z 2019 r. – 17,3 tys. (MRPiPS, 2019, s. 88). Główną przyczyną malejącej liczby spółdzielni (270 w grudniu 2008 r. w stosunku do 180 w czerwcu 2014 r.) (Jarski, 2014) oraz liczby zatrudnionych w nich osób, była konieczność konkurencji z prywatnymi przedsiębiorstwami, bez dodatkowego wsparcia państwa. Stworzenie w miejsce znikających spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych podmiotów reintegracyjnych, takich jak: KIS, CIS, ZAZ, WTZ oraz spółdzielni socjalnych w sensie organizacyjnym

bez wątplenia można uznać za innowacje. Z drugiej strony, wsparcie ze środków publicznych dla nowych podmiotów ES było nieporównywalnie większe niż dla opisywanych spółdzielni (Schimanek, 2014, s. 7–20). Jak dowodzą badania Instytutu Spraw Publicznych stosunkowa łatwość pozyskania zewnętrznych środków finansowych (głównie unijnych) wpływa na wybór spółdzielni socjalnej jako formy działalności gospodarczej o celach społecznych. Rozwój ES odbywa się w Polsce dzięki funduszom z UE. Dotowanie spółdzielni socjalnych nie budzi wątpliwości wśród urzędników, którzy są operatorami tych środków (Bogacz-Wojtanowska i in., s. 10). Warto dodatkowo wskazać, że zgodnie z danymi KPRES średnia liczba zatrudnionych w spółdzielniach inwalidów i niewidomych wynosi 87 osób, analogiczny wskaźnik w spółdzielniach socjalnych oraz podmiotach reintegracyjnych wynosi odpowiednio – 5 oraz 11 osób (MRPiPS, 2019, s. 88). Porównując działania obu wymienionych typów spółdzielni, GUS podaje natomiast, że w 2016 r. i w 2017 r. średnia liczba członków w spółdzielniach inwalidów i niewidomych wyniosła odpowiednio 57 i 51 osób. W przypadku spółdzielni socjalnych widoczny jest wzrost średniej liczby członków z 5 osób w 2016 r. do 6 w 2017 r. W 2017 r. 79% spółdzielni inwalidów i niewidomych prowadziło działania związane z przetwórstwem przemysłowym. Z kolei spółdzielnie socjalne były bardzo zróżnicowane, biorąc pod uwagę branżę, w której prowadziły działalność gospodarczą (najczęściej była to działalność związana z gastronomią i zakwaterowaniem – 21,3%) (Adamska i in., 2019, s. 27–29 i 32). Raport GUS dotyczący działania spółdzielni sprzyjającej włączeniu zawodowemu dostarcza także kolejnej ważnej konstatacji: „przy założeniu, iż umowy o pracę są bardziej stabilną i gwarantującą więcej uprawnień dla pracownika formą zatrudnienia, spółdzielnie inwalidów i niewidomych mają dziesięciokrotnie więcej pracowników etatowych niż na umowy cywilnoprawne, spółdzielnie pracy blisko czterokrotnie mniej pracowników na umowach cywilnoprawnych niż na etacie, a w spółdzielniach socjalnych prawie dwukrotnie więcej osób zatrudnionych jest na podstawie umowy o pracę niż umowę cywilnoprawną. Zatem w tym kontekście spółdzielnie socjalne wypadają najstabilniej na tle badanych podmiotów” (Adamska i in., 2019).

Z powyższego wynika, że decydenci polityczni prowadząc działania rozwojowe w obszarze ES w ostatnich latach preferowali wsparcie podmiotów mniejszych, bez ugruntowanej pozycji na rynku, dopiero szukających własnej niszy rynkowej, oferujących zatrudnienie niższej jakości. Czy można uznać, że taka innowacja organizacyjna w warunkach gospodarki rynkowej charakteryzować się będzie większą efektywnością w rozwiązywaniu problemów społecznych?

Przywoływane już stanowisko Komisji Europejskiej wskazuje, że w dyskusji na temat innowacji często zwraca się uwagę na kilka kluczowych kwestii. Nie wszystkie przedsiębiorstwa społeczne są innowacyjne, nie wszystkie przedsiębiorstwa społeczne są prowadzone przez przedsiębiorców społecznych i nie wszyscy przedsiębiorcy społeczni prowadzą przedsiębiorstwa społeczne. Żaden sektor nie ma monopolu na nowe pomysły, a najbardziej owocne działania mogą wymykać się prostym klasyfikacjom (European Commission, 2013, s. 16). Pozytywnym skądinąd przykładem mogą być spółdzielnie socjalne osób prawnych prowadzone np. przez gminę i lokalne stowarzyszenie, mogą one działać skutecznie i efektywnie, redukując lokalne problemy. Podmioty takie, same nie będąc innowacją społeczną (nie powstały oddolnie), mogą podejmować innowacyjne działania.

W sektorze ES ma miejsce wiele innowacyjnych działań. Kreowanych jest wiele innowacji społecznych. Warto wskazać tu oddolne powstawanie różnorodnych inicjatyw nieformalnych, które są realną odpowiedzią obywateli na istniejące w ich przestrzeni lokalnej problemy. Podmioty te obecnie nie są objęte szerszym zainteresowaniem krajowych decydentów kreujących rozwiązania w obszarze ES. Nie są one formalnie zaliczone do sektora ES, ujęto je jako zaplecze

i otoczenie ES. Za podmioty ES uznaje się organizacje pozarządowe, w tym np. koła gospodyń wiejskich, o ile posiadają one osobowość prawną. Zatem formalny charakter, nie zaś kryteria sieci badawczej EMES (zob. Borzaga i Defourny, 2004) przesądzają o zaliczeniu danej działalności jako podmiotu ES. Idąc nieco dalej, zgodnie z KPRES podmiotem gospodarki społecznej jest organizacja pozarządowa bazująca na filantropii, ale nie jest nim kooperatywa spożywców. „Aktywność nieformalna pozostaje trudna do uchwycenia zarówno z perspektywy naukowej, jak i administracyjnej i statystycznej. Z tych względów ten rodzaj działalności, chociaż oddziałuje na kondycję sektora ekonomii społecznej, nie jest objęty bezpośrednim wsparciem w ramach KPRES” (MRPiPS, 2019, s. 10). Jako podmioty nieformalne zwykle zalicza się: kooperatywy spożywców, banki czasu, społeczności wymiany barterowej przez Internet oraz tzw. LETS (*Local Exchange Trading System* – lokalne systemy wymiany usług), *coworking*, specyficzne formy nieformalnej przedsiębiorczości (np. zajmujące się opieką czy wypożyczaniem sprzętów), „pchle targi” (zob. Herbst i Żakowska, 2013, s. 21). Inicjatywy te to swoisty inkubator pomysłów i projektów (tamże, s. 21), który można zaliczyć do nowo tworzonego ruchu ekonomii współdzielenia (*sharing economy*) (zob. PwC, 2016). Otwarte pozostaje pytanie, czy ekonomia współdzielenia jest elementem tzw. nowej ES, czy zupełnie odrębnym fenomenem. Wskazane inicjatywy z reguły wyczerpują natomiast przyjętą definicję innowacji społecznych. Wszystkie te formy obywatelskiego aktywizmu posiadają cechy typowe dla ES, gdyż są nastawione na: przetrwanie albo obniżenie własnych kosztów utrzymania; samopomoc lub pomoc osobom znajdującym się w trudnej sytuacji ekonomicznej lub mają walor ekonomiczny; wspólne gospodarowanie wspierające realizację celów danej grupy czy społeczności (Herbst i Żakowska, 2013, s. 74). Nowe ruchy społeczne są zarządzane demokratycznie i oparte na dobrowolnym członkostwie (Bilewicz i Potkańska, 2013, s. 29), ale często nie posiadają charakteru społecznego, nie są podmiotami polityki społecznej w wąskim sensie (por. Evers, 2008, s. 187).

Abstrahując od nowatorskich inicjatyw oraz biorąc pod uwagę wcześniej poczynione ustalenia dotyczące okresów wykształcania się nowych form ES w państwach kapitalistycznych i w Polsce, zasadne wydaje się pytanie, czy organizacje reintegracyjne (w tym KIS i CIS) oraz spółdzielnie socjalne umocowane w polskim systemie prawa w 2003 r., 2004 r. i 2006 r. (Ustawa, 2013; Ustawa, 2004; Ustawa, 2006) były w momencie wprowadzenia ich na rodzimym gruncie faktycznie innowacyjnymi formami organizacyjnymi – czy były *de facto* innowacjami społecznymi?

Łączenie reintegracji społecznej i zawodowej (osób oddalonych od rynku pracy, niekoniecznie w związku z niepełnosprawnością) w ramach działalności CIS było na początku XXI wieku w Polsce pewnym *novum*. Bez wątplenia jednak, ugruntowanie pewnych praktyk traci walor innowacyjności (szczególnie gdy od ich wprowadzenia minęło kilka – kilkanaście lat). W przypadku CIS warto powołać się na wyniki badania A. Karwackiego i A. Glińskiej-Noweś: „Przedstawiciele kadr tych podmiotów mają często świadomość, że to, co innowacyjne w ich organizacjach jest »przedawnioną innowacją«, tzn. była to nowość (łączenie reintegracji społecznej i zawodowej, indywidualna ścieżka reintegracji) w systemie pomocowym wraz z powstaniem centrów integracji społecznej. Ale jest to wciąż praktyka nieobecna we wszystkich centrach integracji społecznej, a w badanych podmiotach ugruntowana i cenna praktyka. Traktują tę praktykę jako wciąż innowacyjny (względem np. oferty samorządowej pomocy społecznej) sposób pracy z klientem zagrożonym wykluczeniem” (Karwacki i Glińska-Noweś, 2015, s. 30).

Koncentrując się na spółdzielniach socjalnych, należy zaznaczyć, że w zależności od województwa stanowią od 42,2% do 81,7% wszystkich podmiotów spółdzielczych sprzyjających włączeniu społecznemu (Adamska i in., 2019, s. 26). Polska ustawa o spółdzielniach socjalnych

była wzorowana na rozwiązaniach włoskich (European Commission, 2011, s. 6). Włoskie spółdzielnie socjalne mają wieloletnią tradycję, ale ich systemowe umocowanie nastąpiło głównie w latach 80. i 90. XX wieku (ustawy z 1985 r. i 1991 r.) (Johnson i Spear, 2006), czyli w specyficznych latach dominacji neoliberalnego porządku w polityce gospodarczej państw europejskich. Czy zatem adaptowanie rozwiązań włoskich do specyfiki polskich warunków społeczno-gospodarczych kilkanaście lat po ich wprowadzeniu było działaniem innowacyjnym i przede wszystkim właściwym? Samo zaadaptowanie sprawdzonych za granicą form organizacyjnych miało oczywiście walor innowacyjności w odniesieniu do polskiej rzeczywistości społeczno-gospodarczej początku wieku. Należy jednak pamiętać, że koncepcja „one-size-fits-all” niekoniecznie dobrze sprawdza się w politykach publicznych (Udland, 2016; Goleński, 2017).

Dodatkowym czynnikiem niesprzyjającym innowacyjności spółdzielni socjalnych jest znaczący udział osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w ich strukturach członkowskich (ok. 70%) (Adamska i in., 2019, s. 16). Osoby te często nie mają kompetencji, aby prowadzić przedsiębiorstwo społeczne. I tak np. w województwie mazowieckim w grupie spółdzielców znajdują się w szczególności osoby z niepełnosprawnościami (około 2/3 zatrudnianych osób) lub osób długotrwale bezrobotnych (mniej więcej 1/3 zatrudnianych osób) (MCPS, 2018, s. 38). Tymczasem liczba zatrudnionych w sektorze spółdzielczym ogółem, w latach 2010–2018 sukcesywnie malała z poziomu 278, 2 tys. do 194,4 tys. pracowników (GUS, 2019a, s. 242).

Spółdzielnie socjalne prowadzą działalność w niedochodowych branżach oraz często ulegają likwidacji. Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzonych w latach 2016–2017 w Wielkopolsce i na Opolszczyźnie, w których przytoczono m.in. fragment indywidualnego wywiadu pogłębionego z przedstawicielką Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: „żeby wypełnić wskaźniki projektowe w ramach POKL musieli stworzyć ileś tam spółdzielni. Czyli oni, mówiąc kolokwialnie, »na pałę« tworzyli te spółdzielnie. Gromadząc ludzi kompletnie do tego nieprzygotowanych” (Goleński, 2017a, s. 174). Z kolei, komponent jakościowy badania nieaktywnych spółdzielni z Mazowsza wykazał, że wszystkie spółdzielnie osób fizycznych, z którymi prowadzono wywiady, założone zostały dzięki uzyskaniu dofinansowania z Funduszu Pracy lub w ramach projektów realizowanych przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. W każdym przypadku założycielami spółdzielni było po 5 osób fizycznych, z których większość stanowiły osoby bezrobotne (MCPS, 2018, s. 55).

5. Konkluzje

Traktując integrujące poprzez pracę przedsiębiorstwa społeczne jako jeden z najważniejszych elementów podejścia aktywizacyjnego w polityce społecznej, należy zadać pytanie o ich innowacyjność także z powodu „przedawnionej innowacyjności” samej koncepcji aktywnej polityki społecznej. Reorientacja polskiej polityki społecznej po 2015 r. i powrót do jej opiekuńczego charakteru (m.in. poprzez wprowadzenie świadczenia 500+), rosnące zainteresowanie bezwarunkowym dochodem podstawowym (zob. Szlinder, 2018), emeryturami obywatelskimi (Standerski i Konopczyński, 2017; Osiecki, 2019), czy wreszcie istotne zmiany na krajowym rynku pracy¹, rodzą kolejne wątpliwości, czy podmioty reintegracyjne oraz spółdzielnie socjalne są innowacjami. Równie ważne pozostają pytania: czy podmioty tego typu kreują innowacje społeczne w przestrzeni lokalnej lub czy są w stanie działać innowacyjnie.

¹ Stopa bezrobocia rejestrowanego w styczniu 2019 r. wyniosła 6,1%, a w analogicznym miesiącu w latach: 2014, 2009 i 2004 – odpowiednio: 14,2; 10,4; i 20,6 pp. (GUS, 2019).

Polska gospodarka społeczna odnosząca się do integracji poprzez pracę jest podejściem innowacyjnym w stosunku do swojego pierwowzoru w tym sensie, że znacząco przesuwając akcent z działalności gospodarczej na społeczną. Nieco eufemistycznie można stwierdzić, że oddaliła się od przedsiębiorczości, kierując się w stronę organizacji pozarządowej (por. Alter, 2008, s. 146–147). Wprowadziła także nowe formy organizacyjne. Tym samym niejako zrywa z rodzimymi tradycjami spółdzielczości na rzecz rozwiązań zaadaptowanych wcześniej w innych krajach. Wprowadzone, a następnie nowelizowane akty prawne (ustawy i rozporządzenia) oraz dokumenty strategiczne (jak np. KPRES), zyskujące na popularności kolejne formy organizacyjne (np. spółki *non-profit*) oraz działania wspierające istniejące podmioty (OWES) są wyrazem dostosowywania się sektora ES do istniejących warunków instytucjonalnych.

Krytyczne podejście do wprowadzanych na przestrzeni lat rozwiązań w obszarze ES, traktowanych (słusznie lub nie) jako innowacje społeczne jest niezbędne do dalszego rozwoju tego sektora w oparciu o kryteria efektywności i skuteczności podejmowanych w jego ramach działań. Głównym ograniczeniem krytycznych studiów na innowacjami społecznymi we wskazanym obszarze, na chwilę obecną wydają się: 1) brak konsensu, co można uznać za społeczną innowację a co taką innowacją nie jest; 2) opór środowisk zaangażowanych w rozwój sektora ES przed przyznaniem, że wprowadzane w ostatnich latach rozwiązania były/są lub mogły/mogą być nieefektywne oraz nieskuteczne – traktowanie takich twierdzeń jako atak na ideę gospodarki społecznej.

Literatura

- Adamska, M., Bernacik, M., Goś-Wójcicka, K., Jarębska, K., Kamińska, I., Kudłacz, M., Lenart, M., Bohdziewicz-Lulewicz, M., Maślankiewicz, M., Małodzińska, A., Pacut, A., Piwowarczyk, M., Nałęcz, S., Stasiak-Jaśkiewicz, U., Sekuła, T., Wilk, R. (2019). *Spółdzielczość sprzyjająca włączeniu zawodowemu. Raport końcowy*. Warszawa: GUS.
- Alter, K.S. (2008). Przedsiębiorstwo społeczne w szerszym kontekście. W: J.J. Wygnański (red.). *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia Kluczowych Tekstów* (s. 141–199). Warszawa: Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych.
- Bilewicz, A., Potkańska, M. (2013). Jak kielkuje społeczeństwo obywatelskie? Kooperatywy spożywcze w Polsce jako przykład nieformalnego ruchu społecznego. *Trzeci Sektor*, 31, 25–44.
- Bogacz-Wojtanowska, E., Potkańska, D., Przybysz, I. (2015). *Od pomysłu do rozwoju lokalnego. Badania spółdzielni socjalnych w Polsce*. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Borzaga, C., Defourny, J. (2004). *The Emergence of Social Enterprise*. London: Routledge.
- Chyra-Rolicz, Z. (2013). Spółdzielczość jako element społecznej gospodarki rynkowej. *Ekonomia Społeczna*, 2(7), 32–43.
- European Commission (2011). *Social Economy in Cities: Bologna*. Pobrane z: http://nws.eurocities.eu/MediaShell/media/LAO%20Bologna_Social_Economy.pdf (dostęp: 12.11.2014).
- European Commission (2013). *Guide to Social innovation*. Brussels, Pobrane z: https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/guide-social-innovation_en (dostęp: 14.12.2019).
- Evers, A. (2008). Mieszane systemy opieki społecznej i organizacje hybrydowe. Zmiany w ładzie organizacyjnym i świadczeniu usług społecznych. W: M. Mozga-Górecka, J. Herbst, J. Wygnański (red.). *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Nowoczesne państwo o organizacji pozarządowej. Wybór tekstów* (s. 186–196). Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Gazon, J. (2008). *Ani bezrobocie, ani opieka społeczna*. Warszawa: PWN.
- Goleński, W. (2017). Wizje rozwoju zależnego Polski w krytycznym dyskursie eksperckim. *Władza Sądzenia*, 11, 58–70.
- Goleński, W. (2017a). *Uwarunkowania efektywności podmiotów ekonomii społecznej*, Katowice, niepublikowana rozprawa doktorska, napisana pod kierunkiem prof. UE dr hab. A. Rączaszka, obroniona na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach.
- Grewiński, M. (2009). *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*. Warszawa: WSP TWP.

- Grewiński, M., Kamiński, S. (2011). Sektor gospodarki społecznej w wielosektorowej polityce społecznej – w kierunku usług społecznych. W: M. Grewiński, M. Rymśza (red.). *Polityka aktywizacji w Polsce. Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej* (s. 55–84). Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechniej.
- Grzymkowska, M. (2014). *Koniec spółdzielni inwalidów*. Pobrane z: www.forbes.pl/csr/spoldzielnie-inwalidow-maja-problemy/gdmngvt (dostęp: 21.07.2014).
- GUS (2019). *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990–2019*, Pobrane z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2019,4,1.html> (dostęp: 14.12.2019).
- GUS (2019a). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa.
- Herbst, K. (2013). Perspektywy ekonomii społecznej. *Ekonomia Społeczna*, 1, 9–19.
- Herbst, K., Żakowska, M. (2013). *Ruchy nieformalne a kierunki rozwoju ekonomii społecznej. Rekomendacje dla polityk publicznych*. Warszawa: Bibliotek Pożytku Publicznego.
- Howaldt, J., Schwarz, M. (2010). *Social Innovation: Concepts, research fields and international trends*. Aachen: Aachen University.
- Izdebski, H. (2007). Czym jest ekonomia społeczna? *Ekonomia Społeczna*, 1, 49–50.
- Jarki, J. (2014). *Spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych – nie mamy prawa ich stracić*, Pobrane z: www.watchdogpron.pl/spoldzielnie-inwalidow-i-spoldzielnie-niewidomych-nie-mamy-prawa-ich-stracic (dostęp: 4.10.2019).
- Johnson, T., Spear, R. (2006). *Social Enterprise. International Literature Review*. Pobrane z: <http://ekonomiaspoleczna.info/media/biblioteka/dz/wlochy-spoldzielnie-socjalne.pdf> (dostęp: 14.12.2019).
- Karwacki, A. (2010). *Papierowe skrzydła. Rzecz o spójnej polityce aktywizacji*. Toruń: Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Karwacki, A., Glińska-Noweś, A. (2015). Innowacyjność w podmiotach ekonomii społecznej w Polsce. Studium jakościowe. *Ekonomia Społeczna*, 2, 21–42.
- Kowalewski, M. (2014). Innowacje społeczne: Obywatelskie usprawnienia miast. *Studia Miejskie*, 15, 91–100.
- Kurleto, M. (2014). Innowacyjność w przedsiębiorczości społecznej a ustawowy zakres filantropii i dobroczynności. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 183, 130–141.
- Leś, E. (2005). Nowa ekonomia społeczna. Wybrane koncepcje. *Trzeci Sektor*, 2, 6–47.
- MCPS (2018). *Determinanty przeżywalności spółdzielni socjalnych w województwie mazowieckim. Raport z badania*. Cieszyń-Warszawa.
- Mencwel, J., Wygnański, K. (2014). Innowacje. *Głos Stocznii*, 2, 1–30.
- Mendell, M., Pestoff, V., Noya, A. (2009). *Poprawa potencjału integracji społecznej na poziomie lokalnym poprzez ekonomie społeczną. Raport na temat Polski*. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- MPS (2005). *Strategia Polityki Społecznej na lata 2007–2013*, Ministerstwo Polityki Społecznej.
- MRPiPS (2019). *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej*. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Warszawa, załącznik do uchwały Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 2019 r. (poz. 214).
- Moroń, D., Klimowicz, M. (2015). Podmioty ekonomii społecznej w procesie zarządzania innowacjami społecznymi. *Ekonomia Społeczna*, 1, 21–37.
- Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. London: Nesta.
- Nicaise, I. (2002). *The active welfare state: A response to social exclusion?* Burges: Vives Lecture.
- Okraska, R. (2013). *Wspólna sprawa. Antologia tekstów poświęconych dziejom i zasadom spółdzielczym*. Warszawa: Bibliotek Pożytku Publicznego.
- Olejniczuk-Merta, A. (2013). Innowacje społeczne. *Konsumpcja i Rozwój*, 1(4), 21–34.
- Osiecki, G. (2019). *Emerytura obywatelska wkrada się do mainstreamu. Co dalej z ZUS?.* dziennik.pl. Pobrane z: <https://gospodarka.dziennik.pl/emerytura-i-ofe/artykuly/608173,zus-emerytura-obywatelska-demografia-emeryci-spowolnienie-gospodarka.html> (dostęp: 28.12.2019).
- Piecuch, T. (2013). Spółdzielnie socjalne jako sposób na wykluczenie społeczne. W: M. Pokrzywa, S. Wilk (red.). *Wykluczenie społeczne. Diagnoza, wymiary i kierunki badań* (s. 397–414). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- PwC (2016). *(Współ)dział i rządź! Twój nowy model biznesowy jeszcze nie istnieje*. Warszawa: PwC.
- Reynolds, S., Gabriel, M., Heales, Ch. (2016). *Social innovation policy in Europe: where next?* Social Innovation Community. London: Nesta.
- Rymśza, M. (2005). Stara i nowa ekonomia społeczna. Polska na tle doświadczeń europejskich. *Trzeci Sektor*, 2, 2–9.

- Rymsza, M. (2007). Druga fala ekonomii społecznej w Polsce a koncepcja aktywnej polityki społecznej. W: T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.). *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna* (s. 170–181). Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Rymsza, M. (2013). *Aktywizacja w polityce społecznej. W stronę rekonstrukcji europejskich welfare states?* Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk.
- Schimanek, T. (2015). Finansowanie przedsiębiorstw społecznych w Polsce. *Ekonomia Społeczna*, 2, 7–20.
- Schumpeter, J.A. (1960). *Teoria rozwoju gospodarczego*. Warszawa: PWN.
- Standerski, D., Konopczyński, F. (2017). *Jak uniknąć katastrofy? Perspektywy polskiego systemu emerytalnego*, Warszawa: Fundacja Kaleckiego.
- Starnawska, M. (2015). Przedsiębiorczość społeczna w społeczeństwie obywatelskim w Polsce. *Studia BAS*, 4(44), 167–203.
- Supińska, J. (2014). *Dylematy polityki społecznej*. Warszawa: Instytut Polityki Społecznej Uniwersytet Warszawski.
- Szarfenberg, R. (2006). *Aktywna polityka społeczna (wersja z 22.11.2006)*. Pobrane z: <http://rszarf.ips.edu.pl/pdf/APS.pdf>. (dostęp: 21.06.2018).
- Szczepańska, M. (2017). Innowacje społeczne w polskich miastach. W: A. Kaszukur, A. Laska (red.). *Innowacyjność w warunkach współczesnych miast* (s. 219–228). Bydgoszcz: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.
- Szlinder, M. (2018). *Bezwarunkowy dochód podstawowy. Rewolucyjna reforma społeczeństwa XXI wieku*. Warszawa: PWN.
- Tepsie Project (2012). *Defining Social Innovation. Part 1*. Pobrane z: <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/12/TEPSIE.D1.1.Report.DefiningSocialInnovation.Part-1-defining-social-innovation.pdf>. (dostęp: 21.06.2018).
- Udland, M. (2016). IMF: The last generation of economic policies may have been a complete failure, *Business Insider*. Pobrane z: www.businessinsider.com/imf-neoliberalism-warnings-2016-5?IR=T (dostęp: 27.05.2016).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Dz.U. 2020 poz. 176.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Dz.U. z 2019 r. poz. 1482, 1622, 1818, 2473.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych. Dz.U. z 2018 r. poz. 1205, z 2019 r. poz. 2020.
- Wronka-Pośpiech, M. (2015). Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 212, 125–136.

The social economy in Poland – a contribution to the criticism of innovativeness of national solutions

Summary: Since the outset of the 21st century, social innovations have become a popular concept in the description of solutions applied in the social policy of highly developed countries, different from those typical for traditional welfare regimes. In the expert discourse, the concept of innovation often has been associated with new forms of social economy. This article aims to present the inadequacy of the application of the concept of social innovation to the solutions that, in the light of the adopted definition, are no longer innovative. The paper develops an analysis of the up-to-date literature and available data on selected indicators relating to the social economy sector. As a result, current solutions were critically analysed and several questions, relevant from the perspective of future criticism of the innovativeness of country level solutions in this area, have been posed

Keywords: social innovations; social economy; social policy; work integration

JEL codes: O35; P13

Informacje o autorze

Wojciech Goleński

ORCID: 0000-0001-8936-4510

Opolski Oddział Polskiego Towarzystwa Socjologicznego

ul. Katowicka 89, 45–061 Opole

e-mail: wojciech.golenski@gmail.com

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Sugerowane cytowanie:

Banaszek, M. (2019). Gospodarka współdzielenia a rozwój zrównoważony w opinii mieszkańców wybranych polskich miast. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 34–48). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.04>

Gospodarka współdzielenia a rozwój zrównoważony w opinii mieszkańców wybranych polskich miast

Marcin Banaszek

Streszczenie: Gospodarka współdzielenia to nowy model ekonomiczno-społeczny, którego głównym celem jest przejście z własności na dostęp. Polega na dzieleniu się nie w pełni wykorzystanymi zasobami lub usługami – odpłatnie lub bezpłatnie. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie gospodarki współdzielenia jako modelu, który potencjalnie przyczynia się do zrównoważonego rozwoju współczesnych miast. W badaniu ilościowym zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę ankiety. Tekst wyjaśnia model gospodarki współdzielenia w kontekście problematyki miejskiej. Przedstawia świadomość mieszkańców wybranych miast w zakresie nowego modelu gospodarczego. Dokonuje oceny w jakim stopniu gospodarka współdzielenia może przyczynić się do rozwiązania problemów współczesnych miast oraz prezentuje potencjał i zaufanie w gospodarce współdzielenia w świetle wyników autorskich badań. Z rozważań wynika, że gospodarka współdzielenia przynajmniej potencjalnie jest przejawem zrównoważonego rozwoju. Korzystanie z narzędzi gospodarki współdzielenia przyczynia się do budowania odpowiedzialności społecznej i kształtowania zachowań zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: gospodarka współdzielenia; zrównoważona konsumpcja; zrównoważony rozwój; miasto
Kody JEL: O32; P25; P28; P56; P57

1. Wprowadzenie

Gospodarka współdzielenia (ang. *sharing economy*) jest zjawiskiem globalnym obejmującym szeroki zakres różnych usług wspólnych dla kilku sektorów gospodarki, świadczonych przez międzynarodowe przedsiębiorstwa, jak i małe podmioty lokalne. Rozwój *sharing economy* jest prawdopodobnie jednym z najbardziej znaczących zmian społeczno-gospodarczych na świecie w ciągu ostatniej dekady. Korzystając z platform internetowych, miliony konsumentów zaczęły oferować swoje nieużywane towary za darmo lub odpłatnie dzięki czemu stali się oni o wiele mniej zależni od indywidualnej, prywatnej własności. Nabywcy uzyskali tani i łatwy dostęp do zasobów należących do innych konsumentów, które w przeciwnym razie stałyby się bezużyteczne. W ten sposób konsumenci nie tylko oszczędzają pieniądze, ale także przyczyniają się do zmniejszenia popytu na nowe towary i zużywają mniej energii. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie gospodarki współdzielenia jako modelu, który potencjalnie przyczynia się do zrównoważonego rozwoju współczesnych miast.

2. Przegląd literatury

Gospodarka współdzielenia (por. Banaszek 2016, 2018a) jest modelem biznesowym i organizacyjno-technologicznym, który wkomponowuje się w proces „serwicyzacji gospodarki” (Pietrewicz i Sobiecki, 2016, s. 12). Stanowi nową formę organizacji prowadzenia działalności gospodarczej opartej na rozwiązaniach typu *peer-to-peer*, polegającej na współdzieleniu zasobów ludzkich i materialnych za pośrednictwem internetowych platform (Banaszek, 2018a, s. 58). W modelu gospodarki współdzielenia dobra mogą być pożyczane, wynajmowane lub dzierżawione, a niechciane rzeczy oddawane, sprzedawane lub wymieniane. Głównym celem gospodarki współdzielenia jest przejście z własności na dostęp. Własność, która była cechą charakterystyczną systemu kapitalistycznego, zostaje zastąpiona dostępnością dóbr i usług (Banaszek, 2016, s. 53). Jednym z czynników, który umożliwił i rozpowszechnił rozwój gospodarki współdzielenia jest nowoczesna technologia sieciowa i komunikacyjna. Internet oraz powszechna cyfryzacja rozszerzyły zakres modeli współdzielenia, obniżyły koszty transakcji i ułatwiły koordynację podejmowanych działań (Gossen i Scholl, 2016, s. 41).

Gospodarka współdzielenia w ujęciu Rachel Botsman – światowy autorytet w dziedzinie współpracy i zaufania wspartego nowoczesnymi technologiami – jest pojęciem należącym do „współdzielonej konsumpcji” obejmującym proces dzielenia się (współużytkowanie, udostępnianie). R. Botsman definiuje *sharing economy* jako system ułatwiający dzielenie się nie w pełni wykorzystanymi zasobami lub usługami – odpłatnie lub bezpłatnie – bezpośrednio między podmiotami indywidualnymi lub organizacjami (Sobiecki, 2016, s. 28–29).

W oficjalnych dokumentach Komisji Europejskiej termin *sharing economy* jest odnoszony do modeli biznesowych „w których działalność odbywa się dzięki pośrednictwu platform współpracy, tworzących ogólnie dostępny rynek czasowego korzystania z dóbr lub usług, często dostarczanych przez osoby prywatne” (European Commission, 2016, s. 3). Gospodarka współdzielenia obejmuje trzy grupy uczestników (tamże, s. 3):

- usługodawców, którzy dzielą się swoimi zasobami, dobrami, czasem lub nawet umiejętnościami – mogą to być osoby fizyczne oferujące usługi okazjonalnie (*peers*) lub usługodawcy zawodowo świadczący usługi (profesjonalni dostawcy usług);
- użytkowników, którzy korzystają z powyższych usług;
- pośredników łączących – za pośrednictwem platform internetowych dostawców z użytkownikami.

Należy podkreślić, że pojęcie gospodarki współdzielenia wciąż nie zostało jednoznacznie zdefiniowane (Allen i Berg, 2014). W literaturze przedmiotu występuje szerokie spektrum definicji odnoszących się do różnych terminów z zakresu „trendu współdzielenia”, podkreślających różne kwestie, m.in.: płatną i bezpłatną wymianę, odpłatne i nieodpłatne aktywności, uwzględniające zasoby materialne i niematerialne oraz różne perspektywy (mikro, mezo i makro). W definicjach tych rozważa się różne rodzaje modeli biznesowych – B2C (*business to consumer*), B2B (*business to business*) i P2P (*peer-to-peer*) oraz akcentuje się zróżnicowane aspekty: technologie, platformy cyfrowe, dostęp, współpraca czy współdzielenie (Belk, 2010; Botsman i Rogers, 2011; Schor, 2014).

Gospodarka współdzielenia posiada cechy „tradycyjnej” gospodarki, m.in. dąży również do osiągnięcia zysku czy do maksymalizacji użyteczności. Sundararajan dodatkowo zwraca uwagę na następujące właściwości gospodarki współdzielenia: wykorzystywanie dotychczas nieużywanych zasobów, zacieranie się różnicy między profesjonalnymi oferentami usług, czy poleganie na rozległych sieciach społecznych. Kolejną charakterystyczną cechą *sharing eco-*

nomy jest kluczowa rola nowoczesnych technologii, dzięki którym możliwe jest funkcjonowanie poszczególnych segmentów gospodarki współdzielenia (Sundararajan, 2016). Istotną cechą jest również zaufanie, ponieważ gospodarka współdzielenia jest „dużo bardziej zależna od kapitału społecznego niż rynkowego (...) funkcjonuje ona bardziej dzięki zaufaniu społecznemu, niż anonimowym siłom rynku” (Rifkin, 2016, s. 258).

Gospodarka współdzielenia jest składową gospodarki kolaboracyjnej (*collaborative economy*). W szerokim ujęciu, zjawisko to polega na przeorientowaniu modeli dystrybucyjnych i organizacyjnych, funkcjonujących w danej gospodarce (Rifkin, 2016). Zmiana ta polega na odejściu od transakcji opartych na zorganizowanych strukturach rynkowych na rzecz rozproszonych sieci, połączonych ze sobą jednostek i społeczności bazujących na wzajemnym świadczeniu usług, współtworzeniu, współużytkowaniu, wspólnym kupowaniu czy współdzieleniu. Model gospodarki współdzielenia wykracza poza czysto ekonomiczne aspekty i wiąże się ze zmianą modelu życia oraz funkcjonowania społeczeństw oraz wspólnot lokalnych (Czernek i in., 2018).

Współcześnie, wskutek dynamicznego wzrostu gospodarczego połączonego z nadmiernym konsumpcjonizmem, zauważalny jest narastający kryzys ekologiczny (Banaszek, 2018a, s. 7). Globalny wzrost konsumpcji stał się jedną z najważniejszych i najgroźniejszych przeszkód na drodze do zrównoważonego rozwoju współczesnych miast. Skutki kryzysu w postaci zmian klimatycznych oraz niedoboru surowców są i będą szczególnie dotkliwie odczuwalne w miastach. Władze municypalne muszą więc szukać alternatywnych rozwiązań, które umożliwią redukcję niekorzystnych tendencji rozwojowych. Interesującym narzędziem rozwiązywania pojawiających się problemów społecznych może stać się gospodarka współdzielenia. Koncepcja ta, korzystając z waluty jaką jest zaufanie, a nie pieniądze, może pomóc w skutecznym ograniczeniu skutków kryzysu i przyczynić się do podwyższenia jakości życia mieszkańców miast – szczególnie metropolii (Banaszek, 2018b). Współcześnie miasta zmagają się z różnymi problemami, m.in. degradacją środowiska naturalnego, marnotrawstwem żywności, problemami komunikacyjnymi. Problemy te nie są możliwe do rozwiązania przy zastosowaniu instrumentów ekonomii klasycznej. Gospodarka współdzielenia pobudza dzielenie się zasobami oraz wykorzystuje je w sposób bardziej efektywny, co może w znacznym stopniu przyczynić się do realizacji celów współczesnych miast w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Współcześnie można również dostrzec zmiany w zachowaniach konsumentów. Zaczynają oni przedkładać ostrożność, pragmatyzm oraz sceptycyzm nad hedonistyczną pogoń za przyjemnościami czy skłonność do ostentacyjnej manifestacji konsumpcjonizmu. Dostęp do zasobów (usług) staje się ważniejszy niż konieczność ich posiadania – widoczne jest to zwłaszcza wśród młodego pokolenia (Gorenflo, 2010). Zastosowanie narzędzi gospodarki współdzielenia może sprawić, że mieszkańcy miast staną się bardziej otwarci na drugiego człowieka i jego potrzeby. Zaczną wchodzić w interakcje z nieznanymi, ale będą również bardziej zainteresowani jakością przestrzeni, w której żyją.

Współcześnie należy poszukiwać rozwiązań, które pozwoliłyby na zmierzenie się z nowymi problemami ekonomicznymi, ekologicznymi oraz społecznymi. Możliwe jest alternatywne nierynkowe działanie, co w swoich pracach wskazała E. Ostrom (za: Wygnański, 2009, s. 4). Gospodarka współdzielenia „jest poszukiwaniem wyjścia z sytuacji powszechnego skomercjalizowania i spieniężenia rzeczywistości. A przynajmniej oporem przed dominacją tych struktur, które mają silny wpływ na generowanie pieniądza i jego wykorzystywanie” (Malko, 2015). Rynek bowiem nie jest jedyną przestrzenią, na której popyt spotyka się z podażą, obecnie rozwijają się innowacyjne modele zaopatrywania potrzeb: zjawiska gospodarki współdzielenia, społecznej gospo-

darki pozarynkowej, sektor nieformalny, które tworzą złożony system ekonomiczny (tamże). Gospodarka współdzielenia może przyczynić się do społecznie uzasadnionego podziału dóbr, na który zwrócił uwagę T. Piketty (2015, s. 293–302) oraz do budowania odpowiedzialności społecznej i kształtowania zachowań zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju.

Od czasu, kiedy koncepcja rozwoju została rozpowszechniona, stała się ona podstawą wszelkich działań podejmowanych przez wiele państw świata na różnych szczeblach organizacji terytorialnej. Szczególną rolę zaczęto przypisywać działaniom podejmowanym na szczeblu lokalnym, przyjmując, iż to właśnie ten szczebel organizacji jest najbardziej odpowiedni do realizacji założeń zrównoważonego rozwoju. Należy jednak zwrócić uwagę, że istnieje bardzo duże zróżnicowanie gmin, nawet w ramach jednego kraju. Inna będzie sytuacja małej wiejskiej gminy, a inna dużego miasta czy ośrodka metropolitalnego. Dlatego różne gminy przyjmują odmienną politykę zrównoważonego rozwoju (Mierzejewska, 2015, s. 5). Programy zrównoważonego rozwoju miast nie mogą być opracowywane tylko na podstawie zasadniczych celów i filarów zrównoważonego rozwoju opisanych w raporcie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju pt. *Our Common Future* (Brundtland, 1987), które zakładają przede wszystkim wysoki poziom samowystarczalności jednostek przestrzennych, ale muszą być opracowywane z uwzględnieniem specyfiki danego miasta oraz z uwzględnieniem występujących w nim problemów (Parysek, 2015).

Koncepcja zrównoważonego rozwoju została rozpowszechniona w 1987 r. w raporcie *Our Common Future*, w którym zrównoważony rozwój został zdefiniowany jako „rozwój zaspokajający potrzeby współczesnego pokolenia bez narażania na szwank możliwości przyszłych pokoleń w zakresie zaspokajania ich własnych potrzeb” (Brundtland, 1987). Z przytoczonej definicji, jak i z analizy wspomnianego raportu wynika, że zrównoważony rozwój opiera się na trzech podstawowych filarach (Mierzejewska, 2015, s. 5):

- potrzebach i konieczności ich zaspokojenia;
- sprawiedliwości społecznej w wymiarze wewnętrznym i międzypokoleniowym;
- ograniczeniach, narzucanych gospodarce przez środowisko przyrodnicze.

Zatem zrównoważony rozwój ma polegać na odpowiednim i świadomym kształtowaniu relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko, a zaspokojeniem różnych potrzeb ludzkich, decydujących w znacznym stopniu o jakości życia (Petrișor i Petrișor, 2013).

Miasta wymagają powszechnie akceptowalnego podejścia do kwestii zrównoważonego rozwoju, obejmującego wymiar zarówno społeczny, ekonomiczny, jak i ekologiczny, często również z uwzględnieniem aspektów instytucjonalnych oraz przestrzennych. Takie podejście do zrównoważonego rozwoju prezentowane jest przez różnych autorów m.in.: Sneddon, Howarth i Norgaard (2006), Mierzejewska (2015), Bugge i Watters (2003), Petrișor i Petrișor (2013). W podejściu tym zakłada się, że żadna ze sfer działalności człowieka (gospodarcza, ekologiczna i społeczna) nie będzie się rozwijać kosztem innych (Borys, 1999). Należy podkreślić, że spełnienie tego warunku jest bardzo trudne, gdyż praktycznie każda działalność człowieka może w mniejszym bądź większym stopniu wpływać na środowisko przyrodnicze. W sytuacji, w której jedna sfera ucierpi w wyniku realizowanych procesów rozwojowych, konieczne jest podjęcie działań o charakterze kompensacyjnym (Mierzejewska, 2015, s. 6). Zrównoważony rozwój miasta może być utożsamiany z poszukiwaniem pewnej równowagi między poszczególnymi aspektami tego rozwoju (gospodarczymi, ekologicznymi, społecznymi i przestrzennymi). Zrównoważony rozwój miasta musi być zaplanowany i realizowany przez wszystkie podmioty, które funkcjonują na terenie miasta (władze lokalne, podmioty gospodarcze, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, mieszkańcy) (Mierzejewska, 2015, s. 6).

W Polsce występuje luka badawcza w kontekście gospodarki współdzielenia, natomiast dostępne wyniki badań zrealizowanych w miastach na świecie potwierdzają, że koncepcja ta przyczynia się nie tylko do ożywienia gospodarki, lecz także do wzmocnienia relacji lokalnych wspólnot oraz zrównoważonego rozwoju (Rifkin, 2016, s. 249–281).

Z badań przeprowadzonych przez naukowców z Berkeley wynika, że 1 samochód udostępniony w *car-sharingu* zastępuje od 7 do 11 samochodów prywatnych (Martin i Shaheen, 2016). Naukowcy skupili się na osiągniętych efektach w pięciu miastach Ameryki Północnej: Waszyngtonie, Seattle, San Diego, Calgary i Vancouver. System wypożyczalni samochodów miejskich w tych miastach wyeliminował 28000 aut prywatnych oraz spowodował, że kierowcy przejechali 144 mln mil mniej niż własnymi samochodami. To z kolei przekłada się na znaczący spadek poziomu zanieczyszczenia w miastach. Najlepsze pod tym względem wyniki osiągnął Waszyngton, który zredukował poziom emisji spalin o 18% (Martin i Shaheen, 2016). Nijland i Van Meerkerk również oceniają ilościowo wpływ wspólnego korzystania z samochodu na środowisko. Stwierdzają oni, że przejście z prywatnego samochodu na wspólne korzystanie z niego prowadzi do zmniejszenia liczby posiadanych samochodów o 30%, liczba przejechanych kilometrów przez osoby korzystające z samochodu zmniejszyła się o 15–20%, a emisja CO₂ spadła o 13–18% w porównaniu z sytuacją posiadania i użytkowania samochodu (za: Frenken, 2017).

Przytoczone wyniki badań potwierdzają, że gospodarka współdzielenia w pewnym stopniu przyczynia się do zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza poprzez zredukowanie emisji spalin dzięki współdzieleniu samochodów. Gospodarka współdzielenia zakłada dzielenie się, wymianę oraz pożyczanie dóbr i usług, co przekłada się również na bardziej zrównoważone wykorzystanie dostępnych zasobów. W Polsce tej pory nie przeprowadzono badań odnośnie wpływu gospodarki współdzielenia na środowisko. Być może okazałoby się, że nie wpływa ona w znaczący sposób na poprawę kondycji środowiska, niewątpliwie jednak jej niektóre przejawy mogą mieć pozytywny skutek. Obecnie kluczowe wydaje się zintegrowanie praktyk gospodarki współdzielenia z działalnością lokalnych samorządów. Osadzenie tych praktyk w ramach lokalnych programów zrównoważonego rozwoju oraz zrównoważonej konsumpcji może przyczynić się do wzmocnienia więzi społecznych, ograniczenia nadmiernej konsumpcji i bardziej sprawiedliwej dystrybucji dochodów (Timmer i Cooper, 2015).

3. Metoda badawcza

Na potrzeby badań empirycznych posłużono się nieprobabilistycznym doбором próby. W badaniach, które miały charakter ilościowy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety. Stąd narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Badania prowadzone były od sierpnia do końca grudnia 2017 roku i objęto nimi 409 celowo dobranych mieszkańców czterech miast województwa świętokrzyskiego: Kielce, Skarżysko-Kamienna, Starachowice i Ostrowiec Świętokrzyski. Przy wyborze miast województwa świętokrzyskiego do badań kierowano się: liczbą mieszkańców oraz wielkością powierzchni, ponieważ badając nowe trendy założono (jak ma to miejsce na świecie), że istnieje związek pomiędzy wielkością miasta a możliwościami rozwoju gospodarki współdzielenia (Rifkin, 2016; Nowakowska 2016). Do próby były dobierane jednostki, dzięki którym można było uzyskać rzetelne informacje z punktu widzenia celu prowadzonych badań. Badania prowadzone były online w szczególności wśród osób młodych. Dbając o rzetelne wyniki i mając na względzie, iż nie wszyscy mają dostęp i umieją obsługiwać Internet (np. ludzie starsi), część badań ankietowych przybrała postać indywidualnego kontaktu badacza z respondentem.

Należy zaznaczyć, że przeprowadzone badania nie są reprezentatywne, ich wyniki nie dają możliwości wyciągania wniosków i uogólnień dotyczących całej zbiorowości. Wszystkie opisywane zależności odnoszą się do badanej próby.

W kwestionariuszu ankiety zastosowano pytania zamknięte, co przyczyniło się do usprawnienia procesu badawczego, ale przede wszystkim dało możliwość standaryzacji odpowiedzi. Pytania zamknięte przewidywały wybór odpowiedzi z zestawu z góry przygotowanych odpowiedzi. Ponadto zastosowano także pytania filtrujące i z zastosowaniem skali Likerta (gdzie 1 oznacza najmniejsze znaczenie, a 5 największe znaczenie). Kwestionariusz ankiety był anonimowy i składał się z 20 pytań zamkniętych oraz 8 pytań metryczkowych, które dotyczyły danych z zakresu podstawowych cech badanej osoby, a mianowicie: płci, wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania, stanu cywilnego, statusu zawodowego, miesięcznych dochodów netto i liczby osób w gospodarstwie domowym.

Do statystycznej weryfikacji zależności między zmiennymi wykorzystano następujące metody statystyczne: test t-Studenta dla prób niezależnych; test Kruskala-Wallisa; test U Manna-Whitneya; korelacja rho-Spearmana.

Za poziom istotności uznano klasyczny próg $\alpha = 0,05$, jednakże wyniki prawdopodobieństwa statystyki testu na poziomie $0,05 < p < 0,1$ interpretowano jako istotne na poziomie tendencji statystycznej.

4. Prezentacja wyników badania i ich omówienie

4.1. Charakterystyka badanych respondentów

W badaniach, jak wspomniano, wzięło udział 409 mieszkańców czterech miast województwa świętokrzyskiego. Najwięcej respondentów (26,4%) pochodziło z Kielc, w dalszej kolejności ze Starachowic (25,2%) ze Skarżyska-Kamiennej (24,4%) i z Ostrowca Świętokrzyskiego (24%). Badaniami objęto mieszkańców zameldowanych na pobyt stały oraz przebywających czasowo na terenie wskazanych miast, np. w związku z wykonywaną pracą czy studiami. Wśród badanych respondentów przeważały kobiety, które stanowiły 61% badanej zbiorowości, natomiast mężczyźni stanowili 39% respondentów.

Największą liczbę badanych (45%) stanowili respondenci w wieku 16–25 lat. Drugą pod względem liczebności była grupa osób w wieku 36–45 lat, stanowiąca 21,3% badanych. Osoby w wieku 46–55 lat stanowiły 15,2%, natomiast w wieku 26–35 lat – 14,9%. Respondenci w wieku 56–65 lat stanowili tylko 3,2% badanych, zaś w wieku 66 lat i więcej zaledwie 0,5% respondentów.

Wśród respondentów przeważały osoby z wykształceniem średnim, stanowiąc 47% badanych. Pod względem liczebności osoby z wykształceniem wyższym stanowiły 43%, natomiast osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym tylko 8%. Najmniej liczną grupę stanowili respondenci z wykształceniem podstawowym, stanowiąc 2% zbiorowości.

Badaniami objęto zarówno osoby aktywne, jak i bierne zawodowo. Ponad 60% respondentów (tabela 1) pracowało w podmiotach sektora prywatnego bądź publicznego, a 25,7% studiowało lub uczyło się w szkołach średnich. Pomimo koncentracji badań na osobach młodych, grupa uczniów i studentów nie była dominująca w próbie badawczej.

Wysoki udział młodych respondentów spowodował, że w próbie badawczej ponad połowę osób stanowili kawalerowie i panny. Osoby, które zawarły związek małżeński stanowiły 43,1% badanej zbiorowości. W badaniu blisko 3% respondentów było po rozwodzie, a blisko 2% to wdowcy (tabela 2).

Tabela 1. Struktura respondentów ze względu na aktualny status zawodowy

Aktualny status zawodowy	Liczebność	Udział [%]
Przedsiębiorca – prowadzę własną firmę	13	3,2
Przedsiębiorca – prowadzę własną firmę i jednocześnie jestem zatrudniony/a	2	0,5
Zatrudniony/a w sektorze publicznym	87	21,3
Zatrudniony/a w sektorze prywatnym	157	38,4
Zatrudniony/a w organizacji pozarządowej	14	3,4
Student/uczeń	105	25,7
Emeryt/rencista	12	2,9
Jestem bezrobotny/a	8	2,0
Inny	11	2,7
Ogółem	409	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 2. Struktura respondentów ze względu na stan cywilny

Stan cywilny	Liczebność	Udział [%]
kawaler/panna	214	52,3
żonaty/zamężna	176	43,1
rozwódziona/rozwódziona	12	2,9
wdowiec/wdowa	7	1,7
Ogółem	409	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 3. Struktura respondentów ze względu na miesięczne dochody netto

Miesięczne dochody netto	Liczebność	Udział [%]
do 1 000 zł	41	10,0
1 001 zł – 2 000 zł	141	34,5
2 001 zł – 3 000 zł	113	27,6
3 001 zł – 4 000 zł	37	9,0
4 001 zł – powyżej	17	4,2
nie dotyczy	60	14,7
Ogółem	409	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Pod względem miesięcznych dochodów netto najwięcej respondentów wskazało, że mieści się w przedziale 1001-2000 zł (34,5%). Natomiast najmniej respondentów zarabia 4001 zł i więcej – zaledwie 4,2% badanych (tabela 3). Warto dodać, że mężczyźni znacznie częściej niż kobiety deklarowali wyższe miesięczne dochody netto.

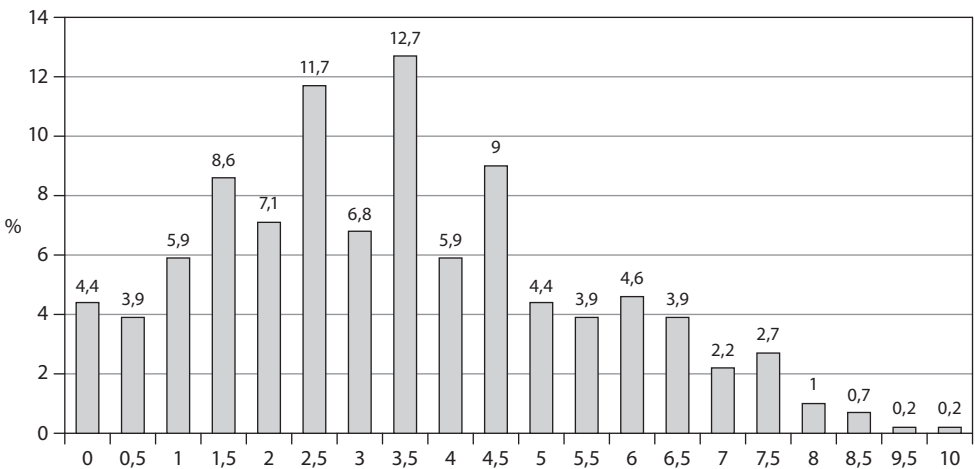

4.2. Świadomość respondentów w zakresie gospodarki współdzielenia

Z pojęciem gospodarka współdzielenia zetknęło się 32,8% respondentów. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni deklarowały, że pojęcie gospodarka współdzielenia jest im znane. Można również zaobserwować, że mieszkańcy Kielc częściej niż mieszkańcy pozostałych miast deklarowali, że zetknęli się wcześniej z pojęciem gospodarka współdzielenia.

Nieznajomość samego pojęcia może wynikać z faktu, że gospodarka współdzielenia jest stosunkowo nowym modelem ekonomiczno-społecznym i można spotkać się z różnym nazewnictwem, np. ekonomia dostępu, ekonomia na żądanie, ekonomia dzielenia się, wspólna gospodarka czy gospodarka współpracy. Należy jednak zaznaczyć, że ponad połowa badanych (56,7%) aktywnie skorzystała z przynajmniej jednej świadczonej usługi w zakresie gospodarki współdzielenia.

Na podstawie wiedzy i praktyk respondentów związanych z korzystaniem z poszczególnych usług opartych na założeniach gospodarki współdzielenia, utworzono zmienną: świadomość w zakresie gospodarki współdzielenia (rysunek 1). Zmienna ta stworzono na podstawie odpowiedzi dwóch pytań z kwestionariusza ankiety poprzez sumowanie odpowiedzi twierdzących według następującego schematu: odpowiedź tak: 0,5; każda pozycja z pytania: „słyszałem i korzystałem” – 1; „słyszałem nie korzystałem” – 0,5; „nie słyszałem, ale korzystałem” – 0,5; „nie słyszałem i nie korzystałem” – 0. Zmienna ta przyjmuje wartości od 0 do 10. Im wyższa wartość zmiennej, tym wyższa świadomość mieszkańców miast województwa świętokrzyskiego w zakresie gospodarki współdzielenia. Średnia wartość zmiennej: świadomość gospodarki współdzielenia wynosi 3,45. Niski poziom świadomości gospodarki współdzielenia może wynikać z braku odpowiednich działań edukacyjno-informacyjnych w województwie świętokrzyskim. Poprawa świadomości mieszkańców miast w zakresie gospodarki współdzielenia zależeć będzie od towarzyszących społecznościom lokalnym programów „edukacji przez całe życie”. Pracownicy jednostek samorządu terytorialnego muszą także zrozumieć istotę gospodarki współdzielenia, poznać jej narzędzia i pozyskać umiejętności ich wykorzystania, by zacząć z niej w pełni korzystać.

Rysunek 1. Świadomość mieszkańców badanych miast w zakresie gospodarki współdzielenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Chcąc sprawdzić, czy występuje korelacja między płcią a świadomością gospodarki współdzielenia wykonano test t-Studenta dla prób niezależnych. Analiza wyniku testu wykazała, że płeć w sposób istotny statystycznie nie wpływa na świadomość w zakresie gospodarki współdzielenia ($t(407) = -0,305$; $p > 0,05$; $d\text{ Cohena} = 0,03$). Średni poziom świadomości w zakresie gospodarki współdzielenia wśród badanych kobiet jest podobny ($M = 3,42$; $SD = 1,97$) do średniego poziomu świadomości wśród badanych mężczyzn ($M = 3,48$; $SD = 2,15$).

Dalsza analiza materiału empirycznego pozwoliła zidentyfikować związek pomiędzy wykształceniem a świadomością w zakresie gospodarki współdzielenia, który jest istotny statystycznie. Test Kruskala-Wallisa wskazuje istotność na poziomie $p = 0,008$, $df = 2$, chi-kwadrat = $9,626$. Średnia wartość wskaźnika świadomości w zakresie gospodarki współdzielenia dla całej próby wynosi 3,4; a dla grup wykształcenia odpowiednio: zasadnicze zawodowe i niższe (2,8), średnie (3,3) wyższe (3,7). Zatem im wyższe wykształcenie respondenta, tym większa świadomość w zakresie gospodarki współdzielenia (zob. tabela 4).

Tabela 4. Wykształcenie respondentów a świadomość w zakresie gospodarki współdzielenia

Wykształcenie	Liczebność	Średnia	Odchylenie standardowe
Zawodowe i niższe	41	2,79	2,54
Średnie	193	3,34	1,92
Wyższe	175	3,71	2,01
Ogółem	409	3,45	2,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Następnie również wykorzystując test Kruskala-Wallisa sprawdzono, czy istnieje zależność między wiekiem a świadomością badanych mieszkańców miast województwa świętokrzyskiego w zakresie gospodarki współdzielenia, który potwierdza, że korelacja między tymi zmiennymi jest istotna statystycznie ($p = 0,019$; $df = 3$; chi-kwadrat 9,997).

Tabela 5. Wiek respondentów a świadomość w zakresie gospodarki współdzielenia

Wiek	Liczebność	Średnia	Odchylenie standardowe
16–25	184	3,52	1,88
26–35	61	3,99	2,283
36–45	87	3,45	2,101
46 i więcej	77	2,84	2,041
Ogółem	409	3,45	2,0443

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W celu zbadania, które porównywane grupy różnią się między sobą istotnie statystycznie wykonano test U Manna-Whitneya. Uzyskane rezultaty wskazują, że grupa w wieku 26–35 lat różni się statystycznie zidentyfikowaną świadomością z grupą w wieku 46 i więcej lat ($U = 1663,00$; $p = 0,003$). Grupa w wieku 16–25 lat również różni się statystycznie zidentyfikowaną świadomością z grupą w wieku 46 i więcej lat ($U = 5722,00$; $p = 0,014$). Największą świadomość w zakresie gospodarki współdzielenia mają osoby w wieku 26–35 lat (3,99) (zob. tabela 5).

4.3. Gospodarka współdzielenia a problemy współczesnych miast

We współczesnym świecie zrównoważony rozwój odgrywa istotną rolę. Na szczególną uwagę zasługuje analiza przyczyn nadmiernej eksploatacji dostępnych zasobów naturalnych oraz możliwych strategii zaradczych. Obecnie poszukuje się nowych alternatywnych kierunków rozwoju miast zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju.

Współczesne miasta powinny być projektowane w sposób ograniczający do minimum ich negatywny wpływ na środowisko, przy uwzględnieniu lokalnej społeczności, dziedzictwa kulturowego oraz możliwości ekonomicznych. Miasta muszą zmagać się z rosnącą gęstością zaludnienia, ze zmianami klimatycznymi, gwałtowną zmianą obyczajów, czy nadmiernym konsumpcjonizmem. Dlatego poproszono respondentów, aby ocenili w jakim stopniu gospodarka współdzielenia może przyczynić się do rozwiązania problemów współczesnych miast. Z analizy uzyskanych odpowiedzi wynika, że gospodarka współdzielenia w największym stopniu może przyczynić się do rozwiązania problemów związanych z nadmierną konsumpcją (średnia 3,90). Na drugim miejscu respondenci wskazali zatory drogowe i problemy z zanieczyszczeniem środowiska (średnia 3,66). W najmniejszym stopniu – zdaniem respondentów – gospodarka współdzielenia może przyczynić się do rozwiązania problemów globalnego ocieplenia (średnia 3,20) (zob. tabela 6).

Tabela 6. Rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące możliwości rozwiązania problemów współczesnych miast przez gospodarkę współdzielenia

Problemy współczesnych miast	Średnia	Odchylenie standardowe
Problemy związane z nadmierną konsumpcją (marnotrawstwo)	3,90	1,06
Zatory drogowe	3,66	1,08
Problemy z zanieczyszczeniem środowiska	3,66	1,07
Problemy wrażliwych grup społecznych	3,50	1,06
Problemy emisji hałasu	3,42	1,11
Problemy związane z brakiem zieleni miejskiej	3,22	1,29
Problemy globalnego ocieplenia (niezrównoważone korzystanie z zasobów naturalnych)	3,20	1,15

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Przy wykorzystaniu analizy korelacji rho-Spearmana sprawdzono korelację pomiędzy poziomem świadomości mieszkańców miast województwa świętokrzyskiego w zakresie gospodarki współdzielenia a stopniem ich przekonania, że gospodarka współdzielenia może przyczynić się do rozwiązania problemów współczesnych miast. Współczynniki korelacji prezentuje tabela 7.

Analiza wykazała brak istotnej statystycznie korelacji pomiędzy poziomem świadomości mieszkańców miast województwa świętokrzyskiego w zakresie gospodarki współdzielenia a oceną jej przydatności w kwestii rozwiązywania takich problemów jak: nadmierna konsumpcja (marnotrawstwo), zatory drogowe, problemy wrażliwych grup społecznych, problemy związane z brakiem zieleni miejskiej, czy problemy globalnego ocieplenia. Należy jednak zwrócić uwagę, że zależność występuje dla wyniku dotyczącego problemów z zanieczyszczeniem środowiska ($p = 0,082$) oraz emisji hałasu ($p = 0,075$). Im większa była świadomość respondentów w zakresie gospodarki współdzielenia tym silniejsze było przekonanie, że może ona przyczynić

Tabela 7. Współczynnik korelacji rho-Spearmana dla związku pomiędzy poziomem świadomości w zakresie gospodarki współdzielenia a oceną stopnia jej przydatności w rozwiązywaniu problemów współczesnych miast

	Współczynnik korelacji	Istotność (p)
Problemy związane z nadmierną konsumpcją (marnotrawstwo)	-0,027	0,292
Zatory drogowe	0,05	0,458
Problemy z zanieczyszczeniem środowiska	-0,069	0,082*
Problemy wrażliwych grup społecznych	0,34	0,245
Problemy emisji hałasu	-0,071	0,075*
Problemy związane z brakiem zieleni miejskiej	0,18	0,359
Problemy globalnego ocieplenia (niezrównoważone korzystanie z zasobów naturalnych)	-0,47	0,169

* istotne na poziomie tendencji statystycznej (wyniki prawdopodobieństwa statystyki testu na poziomie $0,05 < p < 0,1$).

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

się do rozwiązania powyższych problemów. Jednak wartości p pozostają istotne wyłącznie na poziomie tendencji statystycznej, a wniosek ten wymagałby dalszej weryfikacji.

4.4. Potencjał gospodarki współdzielenia

Respondenci zostali poproszeni o ustosunkowanie się do 7 stwierdzeń, które miały na celu zbadanie postaw sprzyjających bądź hamujących rozwój gospodarki współdzielenia (tabela 8). Na ogół respondenci mają postawy sprzyjające rozwojowi gospodarki współdzielenia. Blisko 70% ankietowanych uważa, że pożyczanie jest tańsze niż kupowanie. Dla 42,1% badanych dostęp do rzeczy jest ważniejszy niż ich posiadanie. Zamiast wyrzucać 87,8% respondentów woli oddać lub odsprzedać. Ponad 37% mieszkańców może obyć się bez większości rzeczy, które posiada. Z serwisu wymiany korzysta lub ma zamiar zacząć korzystać w ciągu najbliższego roku blisko 35% badanych. Warto dodać, że uwzględniając osoby, które zaznaczyły „trudno powiedzieć” daje dodatkowe 32,5% szans na wzrost liczby osób korzystających z narzędzi gospodarki współdzielenia.

Tabela 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące postaw konsumpcyjnych związanych z gospodarką współdzielenia (%)

Czy zgadza się Pan/Pani z następującymi stwierdzeniami:	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Dostęp do rzeczy jest ważniejszy niż ich posiadanie	42,1	15,6	42,3
Pożyczanie jest tańsze niż kupowanie	68,9	17,1	13,9
Ograniczenie konsumpcji to zagrożenie dla miejsc pracy	42,5	23,5	34,0
Postęp nie prowadzi do zwiększenia konsumpcji, tylko do podwyższenia jej jakości	39,4	23,7	36,9
Mogę się obyć bez większości rzeczy, które posiadam	37,4	35,2	27,4
Zamiast wyrzucać, wolę oddać lub odsprzedać	87,8	7,3	4,9
Korzystam z serwisu wymiany lub mam zamiar zacząć z niego korzystać w ciągu najbliższego roku	34,5	33,0	32,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Dla respondentów najważniejszą wartością związaną z gospodarką współdzielenia jest oszczędność pieniędzy. Na drugim miejscu badani wskazali poprawę własnego komfortu życia. Następnie możliwość poznania nowych ludzi, ochronę środowiska oraz zrównoważony rozwój. Do najmniej ważnych wartości respondenci zaliczyli m.in. wspieranie małych/niezależnych firm oraz udział w szerszym ruchu sprzeciwu wobec nadmiernej konsumpcji (tabela 9).

Tabela 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące wartości związanych z gospodarką współdzielenia

Które z poniższych wartości związane z gospodarką współdzielenia są – zdaniem Pana/Pani – ważne?	Średnia	Odchylenie standardowe
Oszczędność pieniędzy	4,33	0,97
Poprawa własnego komfortu życia	4,13	1,05
Możliwość poznania nowych ludzi	3,98	1,11
Ochrona środowiska	3,86	1,06
Zrównoważony rozwój	3,73	1,11
Poczucie, że mam wpływ na podejmowane decyzje w moim mieście	3,50	1,13
Ograniczenie własnej konsumpcji	3,28	1,05
Wspieranie małych/niezależnych firm	3,24	1,29
Udział w szerszym ruchu sprzeciwu wobec nadmiernej konsumpcji	2,93	1,15

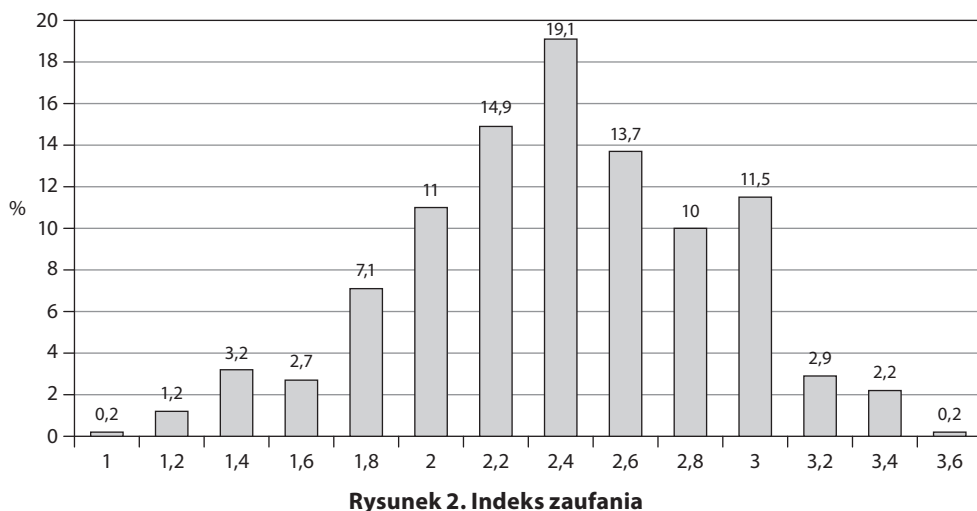
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Gospodarka współdzielenia jest ściśle związana z zaufaniem. Każda transakcja gospodarcza zawiera element zaufania. Brak zaufania może negatywnie wpływać lub nawet uniemożliwiać rozwój gospodarki współdzielenia. Niezbędna jest relacja zaufania między konsumentami oraz między konsumentami a platformą internetową. W jakim stopniu każdy rodzaj zaufania jest ważny, będzie się różnił w zależności od usługi. Pierwszy z nich, czyli zaufanie między konsumentami jest podobny do dobrze przestudiowanej koncepcji zaufania społecznego (Sztompka, 2002). Dlatego zbadanie uogólnionego poziomu zaufania jest bardzo ważne dla faktycznej oceny potencjału rozwoju gospodarki współdzielenia.

Na podstawie zebranego materiału empirycznego utworzono indeks uogólnionego zaufania, który opisuje zgeneralizowaną i ogólną postawę w relacjach społecznych. Jest to indeks sumaryczny, który powstał poprzez kodowanie odwrotne do istniejącego i przyjmuje wartości od 1 do 4. Powstały w ten sposób indeks jest rzetelny na poziomie $\alpha = 0,716$. Uwzględnia on odpowiednio przekodowane i zagregowane deklaracje dotyczące podzielanych przekonań w kwestii przyjmowania ufniej lub nieufnej postawy w relacjach społecznych. Indeks przyjmuje wartości od 1 do 4 (rysunek 2). Im wyższa wartość, tym większe uogólnione zaufanie do innych ludzi.

Z analizy rysunku 2 wynika, że 25,4% (wartość indeksu zaufania od 1 do 2) badanych można przypisać raczej nieufne, dość ostrożne podejście do ludzi. W tym przypadku badani identyfikowali się z opcją nakazującą ostrożność oraz wskazującą na ograniczone zaufanie do innych ludzi. Z kolei blisko 74,5% (wartość indeksu od 2,2 do 3,6) respondentów można określić jako ludzi otwartych, podchodzących do innych częściej z ufnością niż z brakiem zaufania.

Średnia wartość indeksu zaufania dla ogółu badanych wynosi 2,40, co świadczy o tym, że respondenci są raczej ufni. Chcąc sprawdzić czy płeć w sposób istotny statystycznie wpływa na

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

indeks zaufania wykonano test U Manna-Withneya. Test ten wykazał, że płeć w sposób istotny statystycznie wpływa na średnią wartość indeksu zaufania. Badani mężczyźni są przeciętnie bardziej ufni niż kobiety (test U Manna-Withneya $U = 23662,5$; $p = 0,001$).

Warto dodać, że gospodarka współdzielenia może mieć pozytywny wpływ na zaufanie społeczne, ponieważ kiedy ludzie są bardziej skłonni dbać o swoją reputację, są mniej skłonni zachowywać się oportunistycznie.

5. Konkluzje

Idea zrównoważonego rozwoju pozwala spojrzeć w optymistyczny sposób na wyzwania, przed którymi stoją współczesne miasta. Zakorzenione w świadomości społeczeństw przekonanie o konieczności podjęcia stosownych działań w celu poprawy istniejącej sytuacji daje realną szansę na budowanie lepszej i bardziej przyjaznej ludziom rzeczywistości. Analizując powyżej zaprezentowane wyniki badań można wnioskować, że gospodarka współdzielenia przynajmniej potencjalnie jest przejawem zrównoważonego rozwoju. Korzystanie z narzędzi gospodarki współdzielenia przyczynia się do budowania odpowiedzialności społecznej i kształtowania zachowań zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju. Gospodarka współdzielenia zmienia podejście społeczeństwa do własności – aby korzystać, nie trzeba mieć. Zakłada dzielenie się, wymianę oraz pożyczanie dóbr i usług, co przekłada się na bardziej zrównoważone wykorzystanie dostępnych zasobów. Gospodarka współdzielenia to nie tylko nowe formy transakcji detalicznych, to także nowy sposób myślenia o konsumpcji, w którym ludzie są aktywnymi uczestnikami a nie biernymi konsumentami. Połączenie gospodarki współdzielenia z ideologią „zero waste” może okazać się doskonałym sposobem na rozwiązywanie problemów współczesnych miast, zwłaszcza dotyczących ochrony środowiska. Niewątpliwie świadomość mieszkańców oraz władz samorządowych, poziom zaufania społecznego, regulacje prawne w zakresie *sharing economy* będą odgrywać istotną rolę w dalszym rozwoju nowego modelu ekonomiczno-społecznego jakim jest gospodarka współdzielenia.

Literatura

- Allen, D., Berg, C. (2014). *The sharing economy. How over-regulation could destroy an economic revolution*. B.m: Institute of Public Affairs.
- Banaszek, M. (2016). Ekonomia współdzielenia jako alternatywny kierunek rozwoju miast. *Ekonomia Społeczna*, 1, 51–59. <https://doi.org/10.15768/ES.2016.1.04>
- Banaszek, M. (2018a). *Ekonomia współdzielenia alternatywnym kierunkiem rozwoju miast. Potencjał województwa świętokrzyskiego*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.
- Banaszek, M. (2018b). Ekonomia współdzielenia w opinii urzędników i przedsiębiorców województwa świętokrzyskiego – wnioski z badań empirycznych. *Ekonomia Społeczna*, 1, 57–67. <https://doi.org/10.15678/ES.2018.1.05>
- Belk, R. (2010). Sharing. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 715–734.
- Borys, T. (1999). *Wskaźniki ekorozwoju*. Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Botsman, R., Rogers, R. (2011). *What's mine is yours. How collaborative consumption is changing the way we live*. London: Collins.
- Brundtland, G.H. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Bugge, H.C., Watters, L. (2003). A Perspective on Sustainable Development after Johannesburg on the Fifteenth Anniversary of Our Common Future: An Interview with Gro Brundtland. *Georgetown International Environmental Law Review*, 15, 359–366.
- Czernek, K., Wójcik, D., Marszałek, P. (2018). Zaufanie w gospodarce współdzielenia. *Gospodarka Narodowa*, 3, 23–48.
- European Commission. (2016). Commission staff working document Accompanying the document. Communication from the commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions – A European agenda for the collaborative economy. SWD (2016). Pobrane z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_16_2001#Zdecydowałam (dostęp: 12.12.2019).
- Frenken, K. (2017). Political economies and environmental futures for the sharing economy. *Philosophical Transactions of the Royal Society*. A375, 1–15.
- Gorenflo, N. (2010). *The New Sharing Economy, Shareable*. Pobrane z: www.shareable.net/blog/thenew-sharing-economy (dostęp: 15.12.2019).
- Gossen, M., Scholl, G. (2016). The sharing economy. *Ökologisches Wirtschaften*, 1(31), 41–45. <http://dx.doi.org/10.14512/OEW310141>
- Malko, J. (2015). Hausner: Smutek Adama Smitha. republika.pl. Pobrane z: <https://publica.pl/teksty/hausner-smutek-adama-smitha-54619.html> (dostęp: 16.12.2019).
- Martin, E., Shaheen, S. (2016). Impacts of Car2Go on vehicle ownership, modal shift, vehicle miles traveled and greenhouse gas emissions: an analysis of five North American Cities. Pobrane z: http://innovativemobility.org/wp-content/uploads/2016/07/Impactsofcar2go_FiveCities_2016.pdf (dostęp: 13.12.2019).
- Mierzejewska, L. (2015). Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania koncepcji i modele. *Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast*, III, 5–11.
- Nowakowska, A. (2016). *Ekomiasto#Gospodarka. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Parysek, J. (2015). Miasto w ujęciu systemowym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1, 27–53.
- Petrișor, A.I., Petrișor, L.E. (2013). The shifting relationship between urban and spatial planning and the protection of the environment: Romania as a case study. *Present Environment and Sustainable Development*, 7(1), 268–276.
- Pietrewicz, J.W., Sobiecki, R. (2016). Przedsiębiorczość sharing economy. W: M. Poniatowska-Jaksch, R. Sobiecki (red.). *Sharing economy (gospodarka współdzielenia)* (s. 11–26). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.
- Piketty, T. (2015). *Kapitał w XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Rifkin, J. (2016). *Spółczesność zerowych kosztów krańcowych. Internet przedmiotów. Ekonomia współdzielenia. Zmierzch kapitalizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Studio Emka.
- Schor, J. (2014). *Debating the sharing economy. Great transition initiative*. Pobrane z: www.greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy (dostęp: 12.12.2018).
- Sneddon, C., Howarth, R.B., Norgaard, R.B. (2006). Sustainable development in a post-Brundtland world. *Ecological Economics*, 57(2), 253–268.

- Sobiecki, G. (2016). Sharing economy – dylematy pojęciowe. W: M. Poniatowska-Jaksch, R. Sobiecki (red.). *Sharing economy (gospodarka współdzielenia)* (s. 27–38). Warszawa: Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.
- Sundararajan, A. (2016). *The sharing economy: the end of employment and the rise of crowd-based capitalism*. Cambridge: MIT Press.
- Sztompka, P. (2002). *Socjologia: analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Timmer, V., Cooper, R. (2015). *Local Governments and the Sharing Economy*. Pobrane z: www.localgovsharingecon.com (dostęp: 16.12.2019).
- Wygnarński, K. (2009). *O ekonomii społecznej – podstawowe pojęcia, instytucje i kompetencje*. Szczecin: Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamości.

Sharing economy and sustainable development in the opinion of the inhabitants of selected Polish cities

Summary: The economy of sharing is a new economic and social model, which main goal is to move from ownership to access. It consists of sharing underutilised resources or services – whether for a fee or free of charge. The paper explains the model of sharing economy in the context of modern urban problems. The aim of this article is to present the economy of sharing as a model that potentially contributes to sustainable development of modern cities. The quantitative study employs the diagnostic survey method. Using a survey questionnaire, we study the awareness of city residents about this new economic model, its perceived potential and trust residents put in the sharing economy solutions. The results suggest that the sharing economy is at least potentially a manifestation of sustainable development. Findings evaluate to what extent the sharing economy can contribute to solving problems of modern cities. The use of tools of sharing economy contributes to building social responsibility and shaping behaviours consistent with the idea of sustainable development

Keywords: sharing economy; sustainable consumption; sustainable development; city

JEL codes: O32; P25; P28; P56; P57

Informacje o autorze

Marcin Banaszek

ORCID: 0000-0002-6119-0771

Katedra Ekonomii i Finansów

Wydział Prawa i Nauk Społecznych

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ul. Uniwersytecka 15, 25-406 Kielce

e-mail: marcin.banaszek@ujk.edu.pl

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Sugerowane cytowanie:

Koptiew, D., Puzio-Waławik, B. (2019). Spółdzielnia socjalna jako innowacyjna forma działalności w zakresie rozwiązywania problemów społecznych. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 49–59). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
<https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.05>

Spółdzielnia socjalna jako innowacyjna forma działalności w zakresie rozwiązywania problemów społecznych

Dorota Koptiew, Bogusława Puzio-Waławik

Streszczenie: Ekonomia społeczna, jak i innowacje społeczne to zagadnienia, które przenikają się są instrumentem przydatnym przy rozwiązywaniu problemów o charakterze społeczno-gospodarczym. W tekście podjęto tematykę rozwiązywania problemów społecznych za pomocą spółdzielni socjalnych w Polsce. Skupiono się na roli spółdzielni socjalnych jako podmiotów ekonomii społecznej mających istotne znaczenie w reintegracji społecznej. Celem opracowania jest ocena wybranych aspektów dotyczących potencjału działania spółdzielni społecznych w Polsce. Zastosowane metody badawcze to analiza piśmiennictwa krajowego – publikacji naukowych oraz dokumentów rządowych dotyczących spółdzielczości socjalnej. W konkluzji stwierdzono, że koncepcja spółdzielni socjalnych stanowi innowacyjne podejście do rozwiązywania problemów społecznych, szczególnie na lokalnych rynkach pracy i przy przeciwdziałaniu niedoborom usług społecznych. Jednak jak wynika z badań skuteczność spółdzielczości socjalnej obniżona jest na skutek trudnej sytuacji finansowej tych podmiotów i występowanie licznych barier o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym, na które napotykają w swej działalności.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna; spółdzielnia socjalna; innowacje społeczne; osoby wykluczone; reintegracja
Kody JEL: J79; L73

1. Wprowadzenie

Celem opracowania jest analiza potencjału spółdzielni socjalnych w Polsce, które mają sprzyjać rozwiązywaniu lokalnych problemów zgodnie z wytycznymi określonymi w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej do roku 2023 (MRPiPS, 2019, s. 54). Spółdzielczość socjalna skierowana jest do grup defaworyzowanych, a więc tych, które są słabsze na rynku pracy. Osoby długotrwale bezrobotne, niepełnosprawne, obciążone chorobą psychiczną czy będące w trakcie lub tuż po zakończeniu leczenia uzależnień, potrzebują nie tylko odpowiednich miejsc pracy, ale także działań o charakterze reintegracyjnym na płaszczyźnie społecznej i zawodowej.

Spółdzielnie socjalne są nie tylko miejscem zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ale również dostarczycielem usług społecznych dla lokalnych społeczności, co odróżnia je od innych form przedsiębiorstw. Biorąc pod uwagę możliwości zatrudnienia słabszych grup, przedsiębiorstwa społeczne stanowią formę innowacyjną w stosunku do standardowych przedsiębiorstw. Dualny charakter celów realizowany przez te podmioty generuje wysoki poziom oczekiwań w stosunku do tej grupy podmiotów ekonomii społecznej w Polsce.

W opinii autorek priorytetem prowadzonych badań w zakresie działalności podmiotów ekonomii społecznej, w tym spółdzielni socjalnych powinno być: rozmieszczenie i dynamika wzrostu liczby podmiotów, ich kondycja finansowa oraz analiza endo- i egzogenicznych barier w działalności. Sama forma prowadzenia działalności gospodarczej i zatrudnianie osób wykluczonych wydaje się przejawem innowacyjnego podejścia do rozwiązywania problemów społecznych, jak i problemów rynku pracy w zakresie wspierania grup defaworyzowanych, ale warto bliżej przyjrzeć się i dokonać oceny różnych aspektów funkcjonowania spółdzielni socjalnych w Polsce.

Opracowanie ma na celu analizę potencjału spółdzielni socjalnych w Polsce w rozwiązywaniu problemów społecznych. W początkowej części tekstu przedstawiono przegląd literatury na temat innowacji społecznych oraz przedsiębiorstw społecznych. W dalszej części zaprezentowano metodologię badań, a następnie ich wyniki przedstawiające sytuację spółdzielni socjalnych w Polsce w świetle innowacji społecznych. Opracowanie kończą konkluzje podsumowujące rozważania.

2. Przegląd literatury

W literaturze nauk społecznych istnieje wiele definicji innowacji społecznych. Według R. Praszkierego i A. Nowaka (2005, s. 140–157) innowacje społeczne są to:

- nowe idee, które mają rację bytu i pozwalają na osiągnięcie celów społecznych, które odróżniają innowacje od ulepszeń, które przejawiają się tylko stopniowo w zmianach społecznych oraz różnią się też od kreatywności i inwencji;
- tworzenie i wdrażanie nowych idei w zakresie organizowania działalności lub stosunków społecznych w celu osiągnięcia wspólnych celów.

Innowacje społeczne przejawiają się w kontekście pięciu następujących obszarów (Wronka-Pośpiech, 2015, s. 124–136):

- transformacji społecznej – przejawia się on w formie społeczeństwa obywatelskiego, w procesie przemian społecznych oraz wzrostu roli ekonomii społecznej. Ważnym czynnikiem tego obszaru innowacji jest udział biznesu w zmianie społecznej (społeczna odpowiedzialność biznesu) i przedsiębiorstw w prowadzeniu kolejnej fali innowacji.
- modelu zarządzania organizacją uwzględniającego budowanie strategii biznesowych obejmujących innowacyjne zmiany w kapitale ludzkim, instytucjonalnym i społecznym, które prowadzą do poprawy sprawności organizacyjnej i poprawy konkurencyjności oraz poprawy zarządzania zasobami ludzkimi.
- przedsiębiorczości społecznej, polegającej na rozwoju nowych i innowacyjnych sposobów pokonywania trudnych wyzwań społecznych poprzez zaangażowanie przedsiębiorców „wrażliwych społecznie”.
- produkcji nowych produktów i usług; tworzenia programów zaspokajających potrzeby społeczne, innowacyjnych w sektorze publicznym oraz świadczenia usług publicznych przez przedsiębiorstwa społeczne i organizacje społeczeństwa obywatelskiego.
- modelu zarządzania polegającego na wzmocnieniu pozycji i zwiększeniu zdolności instytucji społecznych, w tym poprawie wzajemnych relacji pomiędzy różnymi podmiotami społecznymi, poprawie umiejętności, kompetencji i kapitału społecznego wśród aktorów życia społecznego zaangażowanych w rozwój i realizację programów oraz strategii społecznych i gospodarczych.

W opinii wielu autorów (por. Skubiak, 2016; Szczepańczyk, 2017; Jędrych, 2013) możliwości wykorzystania innowacji społecznych są bardzo różnorodne i mogą dotyczyć wielu obszarów życia społeczno-gospodarczego. Przykładowo w dziedzinie edukacji Tafel-Viia i in. (2012) analizowali mechanizmy wpływające na reformę edukacji i dostrzegli m.in., że nauka w oparciu o networking wśród nauczycieli wpływa na skuteczne wdrażanie nowych metod nauczania. Z kolei w dziedzinie ochrony środowiska Maruyama, Nishikido i Iida (2007) wskazują na wpływ aktywnego uczestnictwa w życiu obywatelskim na akceptowanie nowych rozwiązań technologicznych związanych m.in. z energią odnawialną. Niektórzy autorzy skupili się na sposobach wykorzystywania innowacji społecznych do promowania zmian społecznych w celu zmniejszenia przemocy wobec kobiet (Sullivan, 2003) lub pomocy osobom bezdomnym cierpiącym na choroby psychiczne (Calsyn, 2003).

Wspólnym elementem wielu definicji innowacji społecznych jest podejście, które akcentuje ich rolę w nowatorskim rozwiązywaniu problemów społecznych i umożliwieniu wykorzystania potencjału tkwiącego w społeczeństwie obywatelskim. Innowacje o charakterze społecznym mogą być skutecznym narzędziem pobudzania do działania wcześniej marginalizowanych grup, zaspokajania potrzeb pojedynczych jednostek, a oparte są na oryginalnym wykorzystaniu posiadanych zasobów, jak i na angażowaniu partnerów reprezentujących różne sektory gospodarki w celu rozwiązywania istotnych dla danej społeczności problemów (Morawska-Jancelewicz, 2016, s. 6).

W tym kontekście warto zwrócić uwagę w szczególności na koncepcję ekonomii społecznej i wydzielone w jej ramach przedsiębiorstwa społeczne. Reprezentują one nowe podejście do sposobu prowadzenia działalności gospodarczej z uwzględnieniem celów społecznych, które sprzyja włączeniu społecznemu i tworzeniu miejsc pracy dla grup defaworyzowanych. Jedną z przywoływanych definicji, jest ta opracowana przez J. Pearce'a, według której „przedsiębiorstwo społeczne” to ogólne określenie podmiotów gospodarczych, które mają społeczny cel, nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału oraz mają demokratyczną, wymierną i opartą na wspólnym zarządzaniu strukturę (Pearce, 2003, s. 190). Inne podejście proponuje D. Gózdź, według której jest to element każdego z wszystkich trzech sektorów gospodarki, ze względu na to, że działa na rzecz dobra publicznego, często w sferze usług publicznych, z silnym poczuciem misji społecznej, ale stosując zasady myślenia biznesowego (Gózdź, 2008, s. 205). W opinii J. Hausnera i N. Laurisza przedsiębiorstwo społeczne jest kluczowym ogniwem ekonomii społecznej. Jego funkcją jest nie tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączenie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych. Mimo że jest ono częścią gospodarki rynkowej, to jednak lokuje swoją misję i cele poza rynkiem (Hausner, Laurisz, 2006, s. 9).

Wszystkie cechy wymagane od przedsiębiorstw społecznych, tj. zdolność do aktywizacji i reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; koncentrowanie się na potrzebach społeczności lokalnych; działanie na rzecz dobra wspólnego przez dostarczanie usług społecznych użyteczności publicznej oraz realizację zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego; samodzielność, samopomoc i samowystarczalność (MRPiPS, 2019, s. 21), wypełnia najmłodsza grupa organizacji w sektorze spółdzielczym, tj. spółdzielnia socjalna. Instytucja ta pojawiła się w polskim porządku prawnym w 2006 r., wprowadzona ustawą z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Ustawa..., 2006). Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz:

- społecznej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu.
- zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy – a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej.

Współczesne zmiany społeczno-gospodarcze generują problemy, którym nie zawsze są w stanie sprostać działania organów administracji państwowej czy samorządowej, inicjatywy legislacyjne lub szeroko zakrojone działania systemowe. Pomocy w ich rozwiązaniu, zwłaszcza na poziomie lokalnym, można upatrywać ze strony spółdzielni socjalnych, pod warunkiem, że funkcjonują one w sposób pozwalający na skuteczne działania w tych obszarach.

3. Metoda badawcza

Dobór metod badawczych i materiałów źródłowych został podporządkowany głównemu celowi opracowania. Ważną częścią badań była analiza publikacji związanych z innowacjami społecznymi, problematyką przedsiębiorstw społecznych i spółdzielczością socjalną. Kolejnym elementem badań była także ocena przetworzonych informacji i danych statystycznych uzyskanych z opracowań Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Krajowego Rejestru Sądowego, Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych, Ośrodków Wspierania Ekonomii Społecznej oraz cyklicznych informacji Rady Ministrów o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych (np. Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni..., 2012, 2015, 2016, 2018).

4. Prezentacja wyników badania i ich omówienie

Zmieniająca się sytuacja społeczno-gospodarcza w Polsce powoduje konieczność zmian w metodach działania sprzyjających rozwojowi i powoduje, że wymagają one innowacyjnego podejścia. Obecne realia determinowane są przez takie czynniki jak:

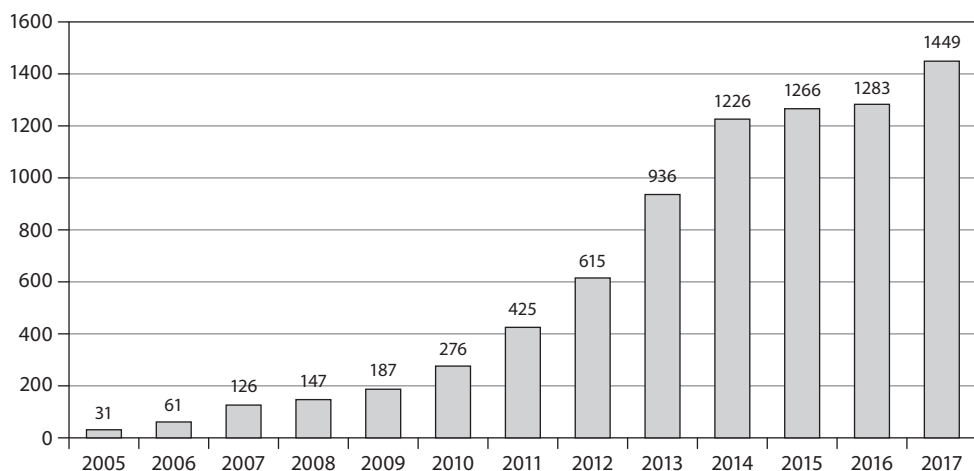
- rosnące braki w zasobach pracy;
- polaryzacja terytorialna, utrzymywanie się obszarów trwałej marginalizacji zarówno społecznej i gospodarczej;
- pogłębianie się procesu starzenia społeczeństwa;
- niestabilność i niska jakość zatrudnienia;
- niedobór usług społecznych i rosnące potrzeby gospodarki obiegu zamkniętego.

Remedium na te deficyty można upatrywać w sektorze przedsiębiorstw społecznych, ze spółdzielniami socjalnymi na czele (Ekonomia społeczna w Polsce..., 2019, s. 12).

Do tej pory wypełniały one zadania związane z tworzeniem miejsc pracy dla grup defaworyzowanych. Obecnie trzeba spojrzeć szerzej na rolę spółdzielni socjalnych w rozwiązywaniu problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności rozwiązywania różnorodnych problemów osób nieaktywnych zawodowo. Prognozowane braki w zasobach pracy do 2040 r. szacowane na 4,5 mln osób (Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, 2016, s. 13) wymagają aktywizowania osób dotychczas nieaktywnych zawodowo na rynku pracy lub aktywizowania osób bezrobotnych najbardziej oddalonych od rynku pracy.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa jest wyzwaniem nie tylko demograficznym, ale też społecznym i gospodarczym. Zgodnie z przewidywaniami problem ten spowoduje ogromny wzrost liczby osób w wieku 65 lat i więcej (wzrośnie ona o 5,4 mln w porównaniu do 2013 r. i do końca 2050 r. będzie wynosiła ponad 11 mln), a tym samym osoby w wieku 65 lat i więcej będą stanowiły prawie 1/3 ogółu ludności Polski (Prognoza ludności..., 2014). Skutkować to będzie wzrostem zapotrzebowania na produkty i usługi dla seniorów, a także koniecznością rozwijania różnych form usług opiekuńczych i wspomagających osoby o ograniczonej samodzielności oraz poszukiwaniu nowych sposobów dostarczenia usług opiekuńczych (Ibidem). Dołączając do tego deficyt usług o charakterze społecznym oraz związanych z gospodarką obiegu zamkniętego (np. selektywne zbieranie odpadów, recykling, utrzymanie czystości i porządku itp.) otwiera się pole do działania spółdzielni socjalnych lub innych podmiotów ekonomii społecznej. Powodzenie tego przedsięwzięcia uzależnione jest jednak od liczby, efektywności działania i kondycji finansowej tych podmiotów.

Liczba spółdzielni socjalnych w Polsce systematycznie rośnie, ale dynamika tego wzrostu jest zróżnicowana (wykres 1).

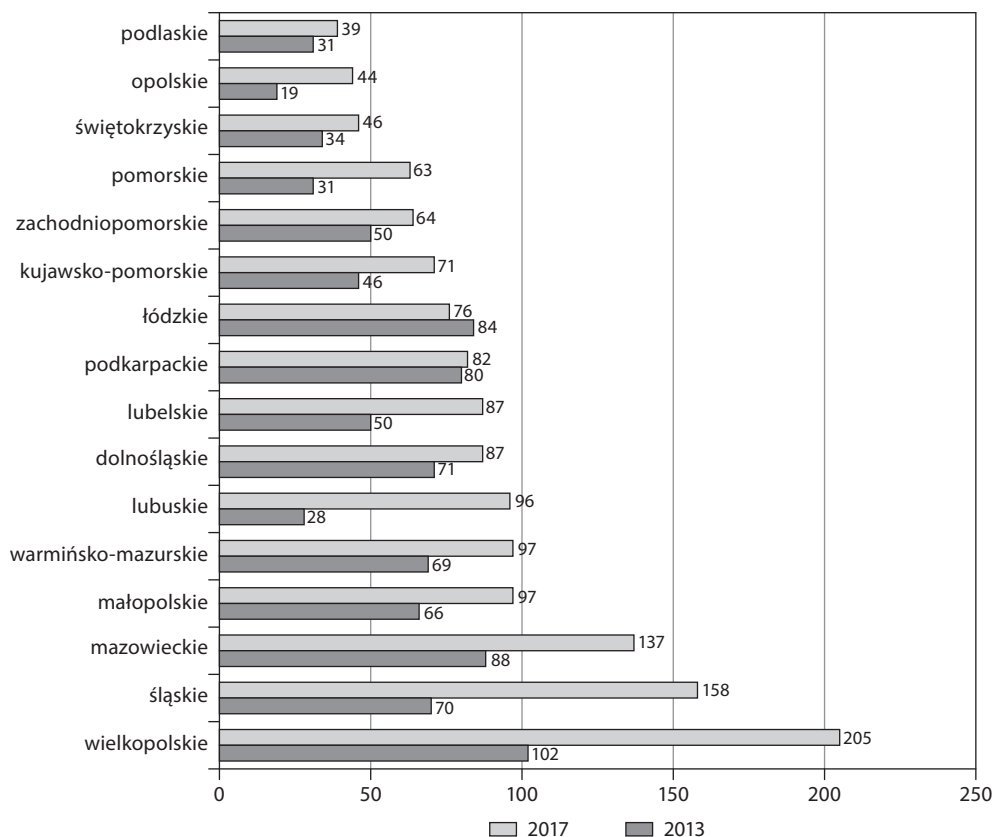

Wykres 1. Liczba spółdzielni socjalnych w Polsce w latach 2005–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ogólnopolski Katalog Spółdzielni Socjalnych (2019).

Liczba zarejestrowanych spółdzielni wykazuje duże zróżnicowanie regionalne, które konsekwentnie utrzymuje się w kolejnych latach (wykres 2).

Różnice w liczbie spółdzielni w poszczególnych województwach były widoczne nie tylko w 2013 roku, ale utrzymały się także do roku 2017. W czołówce znalazły się województwa: wielkopolskie, mazowieckie i śląskie, a więc te charakteryzujące się dynamicznym rozwojem gospodarczym oraz wysoką aktywnością i przedsiębiorczością społeczności lokalnych. Najmniej spółdzielni występowało i występuje w województwach: podlaskim, opolskim i świętokrzyskim. Takie rozmieszczenie spółdzielni wskazuje jednak, że nie powstają one tam, gdzie byłyby najbardziej potrzebne, a więc na obszarach zagrożonych marginalizacją czy wysokim bezrobociem, tylko tam, gdzie prawdopodobnie podmioty zakładające spółdzielnie socjalne wykazują się większą sprawnością w pozyskiwaniu dotacji na prowadzenie działalności.

Wykres 2. Liczba spółdzielni społecznych według województw w latach 2013 r. i 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni... (2015; 2018).

Jeśli chodzi o liczbę zarejestrowanych spółdzielni społecznych podawane wielkości mogą uwzględniać także podmioty pozostające w likwidacji oraz te, które nie generują przychodów ani nie wykazują zatrudnienia. Według informacji z GUS w 2016 r., spośród 1,4 tys. spółdzielni społecznych zarejestrowanych w REGON, GUS zweryfikował jako aktywnie działające 0,9 tys. podmiotów, czyli 62% (Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni..., 2018, s. 21).

Najważniejszym zadaniem spółdzielni społecznych jest oczywiście tworzenie nowych miejsc pracy i aktywizowanie osób dotychczas nieaktywnych zawodowo. Rolą spółdzielczości społecznej jest próba połączenia gospodarowania z budowaniem więzi społecznych. „Możliwość pracy i korzystania z wypracowanych własnym wysiłkiem środków finansowych podnosi poczucie własnej wartości, przywraca poczucie sprawstwa i kontroli nad swoim życiem, zwiększa wiarę w możliwość przezwyciężenia życiowych problemów” (Frączek i Laurisz, 2012, s. 162). W przeciwieństwie do innych form wspierania bezrobotnych, biednych czy wykluczonych, ekonomia społeczna nie utrzuwa zastanej sytuacji, ale stara się zmieniać mentalność osób nauczonych „brania”, uczy zaradności, wzajemnego zaufania i angażowania się dla wspólnego dobra. Dobro wspólne zaspokajające życiowe potrzeby indywidualne członków spółdzielni nabiera

rzeczywistego wymiaru, w sytuacji uzyskiwania przez podmiot spółdzielczy dodatnich wyników finansowych w rezultacie prowadzonej działalności gospodarczej (Zubek, 2013, s. 549).

W spółdzielniach socjalnych na koniec 2017 r. zatrudnionych było 5,5 tys. pracowników etatowych. Średnio na jedną spółdzielnię socjalną zatrudniającą osoby na podstawie umowy o pracę przypadało 7 pracowników, przy czym połowa spółdzielni socjalnych nie zatrudniała więcej niż 5 osób. Wśród etatowych pracowników spółdzielni najczęściej znajdowały się osoby z wykształceniem średnim, policealnym lub pomaturalnym (37,2%). Pracownicy z wykształceniem zasadniczym zawodowym stanowili 30,7%, a z wykształceniem wyższym 21,8%. Udział kobiet wśród osób zatrudnionych w spółdzielniach socjalnych kształtował się na poziomie 58,3%, zaś udział osób niepełnosprawnych wynosił 29,6% (Goś-Wójcika i in., 2019, s. 20).

Chociaż spółdzielnie socjalne wpisują się w ideę innowacji społecznej, z reguły same nie podejmują działalności o charakterze innowacyjnym, gdyż zgodnie z ustawą, nie jest to głównym celem ich działalności. Spółdzielcy objęci badaniami za lata 2012–2013, 2014–2015 oraz 2016–2017, konsekwentnie wskazują, że wybór obszaru działalności gospodarczej w największym stopniu determinowany był posiadaniem przez jej członków wykształceniem i umiejętnościami oraz rozeznaniem rynkowym, badaniem popytu. W badaniach za rok 2012-2013 (Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni..., 2015, s. 67) wskazywano głównie działalność związaną z:

- zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi – 18,3%;
- opieką zdrowotną i pomocą społeczną – 15,3%;
- inną działalnością usługową – 13,7%;
- edukacją – 13%.

W roku 2014 badając obszary działalności spółdzielni socjalnych odniesiono się do działań wymienionych w Polskiej Klasyfikacji Działalności. Wśród deklarowanych głównych obszarów działalności były (Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni, 2016, s. 53):

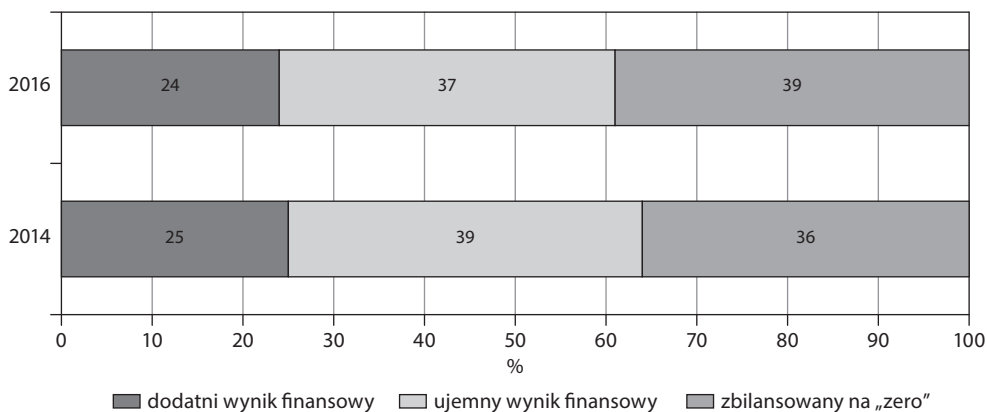
- pozostała działalność usługowa – 30,3%;
- działalność usługowa związana z żywnością – 25,2%;
- działalność usługowa związana z utrzymaniem porządku w budynekach i zagospodarowaniem zieleni – 16,5%;
- edukacja – 13%.

W 2017 r. spółdzielnie socjalne najczęściej prowadziły działalność związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (21,4%), następnie – usługami administrowania (20,3%). Ponadto deklarowały usługi z zakresu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej, w tym wsparcie bez zakwaterowania dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych oraz usługi związane z opieką dzienną nad dziećmi. Ten profil działalności spółdzielni socjalnej służy przede wszystkim zaspokajaniu potrzeb ludności w zakresie dostępu do usług społecznych użyteczności publicznej, a także pełni funkcję w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej osób z grup narażonych na wykluczenie społeczne oraz odpowiada zapotrzebowaniu na te deficytowe usługi, działając w zgodzie z polityką prorodzinną, prozatrudnieniową i wspierającą osoby niepełnosprawne. Tym samym spółdzielczość socjalna wypełnia ważną rolę w usuwaniu bariery rozwoju lokalnego, jaką jest niedobór usług społecznych.

Na przeszkodzie skutecznego wypełniania przez spółdzielnie socjalne zadania, polegającego na nowatorskim rozwiązywaniu problemów społecznych stoi ich kondycja finansowa. Analizując strukturę spółdzielni pod kątem wyników finansowych można zauważyć negatywne zjawisko, które obrazuje wykres 3.

Konsekwentnie, pomimo upływu czasu, prawie 40% spółdzielni generuje straty, a ponad 30% odnotowuje przychody na poziomie poniesionych kosztów. Obraz sytuacji dopełnia fakt,

że 25% przychodów spółdzielni socjalnych stanowią przychody o charakterze nierynkowym, w przeważającym stopniu pochodzące ze źródeł publicznych, takich jak środki z UE i dofinansowanie do wynagrodzeń lub składek na ubezpieczenia społeczne pochodzące z Funduszu Pracy lub PFRON (Goś-Wójcicka i in., 2019, s. 28).

Wykres 3. Wyniki finansowe spółdzielni socjalnych w Polsce w 2014 r. i 2016 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni... (2016; 2018).

Nie bez wpływu na wypełnianie swojej roli przez spółdzielnie socjalne pozostają liczne bariery rozwoju sektora, generowane przez samych spółdzielców, jak i czynniki zewnętrzne, takie jak: niespójność przepisów prawa, skomplikowane procedury zakładania i prowadzenia działalności w formie spółdzielni socjalnych, duże zróżnicowanie w intensywności korzystania ze wsparcia finansowego, nieefektywność niektórych form wsparcia, np. klauzul społecznych i zlecania zadań publicznych.

Niewątpliwie pracownicy spółdzielni socjalnych nie posiadają wystarczających kwalifikacji zawodowych, a kadra kierownicza ma niskie kompetencje menedżerskie. Widać tu najczęściej zupełną przypadkowość w doborze członków założycieli, a osoby wykluczone, które są zatrudniane w spółdzielni często prezentują postawę bierną i roszczeniową. Zbyt długie wcześniejsze pozostawanie poza rynkiem pracy powoduje brak motywacji i słabą umiejętność współpracy. Również profil działalności nie stanowi odpowiedzi na zapotrzebowanie rynku, raczej jest wybierany na podstawie posiadanych predyspozycji i umiejętności.

Wydaje się, że problemem może być fakt, że zarówno idea ekonomii społecznej, jak i spółdzielczości socjalnej są ideami nowymi, a to powoduje niski poziom wiedzy na ten temat wśród pracowników instytucji samorządowych i państwowych, co stanowi źródło braku zaufania do takiej formy działalności. Problemy te podniesione zostały w analizie rozpoznawalności i kompetencji w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej przeprowadzonej w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku (MRPIPS, 2019, s. 19). Taki też katalog zagrożeń został określony w badaniach za 2014 rok prowadzonych przez Departament Pożytku Publicznego MPIPS dla potrzeb cyklicznej sprawozdawczości prowadzonej na podstawie przepisów ustawy o spółdzielniach socjalnych (Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni..., 2016, s. 48). Z badań tych wynika również, że spółdzielnie socjalne, niezależnie od tego czy zakładane są przez osoby fizyczne czy prawne, spotykają się z niechęcią i nieufnością innych podmiotów

gospodarczych i innych instytucji otoczenia biznesu. Wsparcie finansowe również jest tu problematyczne, gdyż zwykle związane jest z bardzo restrykcyjnymi wymaganiami dotyczącymi otrzymania i zwrotu, jak np. uzyskanie poręczenia, które dla osób wykluczonych może być niemożliwe do wykonania. Skutkiem tego innowacyjny sposób rozwiązywania problemów społecznych poprzez tworzenie trwałych miejsc pracy w spółdzielniach socjalnych nie jest właściwie realizowany.

4. Konkluzje

W oparciu o przedstawione informacje i dane statystyczne można stwierdzić, że koncepcja spółdzielni socjalnych stanowi innowacyjne podejście do rozwiązywania problemów społecznych, szczególnie na lokalnych rynkach pracy. Innowacyjność ta polega na – poprzez aktywizację osób defaworyzowanych czy wykluczonych z rynku pracy – zwiększeniu podaży pracy i na wykorzystaniu potencjału osób, które mają szczególne trudności w powrocie na rynek pracy. Ma to wiele pozytywnych skutków, nie tylko na rynku pracy, ale również pozwala takim osobom na integrację społeczną. Innowacyjna rola spółdzielni socjalnych polega na odrębnych celach, które ma do osiągnięcia w porównaniu z przedsiębiorstwami standardowymi. Nie maksymalizacja zysku jest tu głównym motywem podjęcia działalności, ale stworzenie miejsc pracy dla osób, które nie mogą znaleźć pracy w innych przedsiębiorstwach. Nie chodzi tu o innowacje technologiczne czy organizacyjne, ale o rolę społeczną, którą spółdzielnia socjalna ma pełnić. Jest to widoczne nie tylko w realizacji procesu reintegracji społecznej i zawodowej, ale także w świadczeniu na rzecz lokalnej społeczności przez spółdzielnie socjalne usług takich jak, np.: usługi pomocy społecznej, opieki nad dziećmi i osobami starszymi. Z reguły są to usługi o charakterze deficytowym, więc podejmowanie tego profilu działalności przez spółdzielnie socjalne pozwala wypełnić lukę rynkową. Widać tu potencjał spółdzielni socjalnych, jednak praktyka pokazuje, że na skutek barier, które napotykają w swojej działalności, ich wpływ na rynek pracy i na lokalny rynek usług nie jest tak silny i trwały, jak można byłoby oczekiwać.

Literatura

- Calsyn, R.J. (2003). A modified ESID approach to studying mental illness and homelessness. *American Journal of Community Psychology*, 32(3/4), 319–331.
- Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+.* Wnioski i rekomendowane rozwiązania (2019). Pobrane z: www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/ES_2021-2027.pdf (dostęp: 10.11.2019).
- Frączek, M., Laurisz, N. (2012). Ekonomia społeczna a rynek pracy. W: M. Frączek, J. Hausner, S. Mazur (red.). *Wokół ekonomii społecznej* (s. 155–193). Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Goś-Wójcicka, K., Jarębska, K., Lewandowski, K., Makowska-Belta, E., Stasiak-Jaśkiewicz, U., Sekuła, T. (2019). *Spółdzielnie jako podmioty ekonomii społecznej w 2017 r.* Warszawa: GUS. Pobrane z: <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmses/wyniki-badan/spoldzielnie-jako-podmioty-ekonomii-spoecznej-w-2017/> (dostęp: 10.11.2019).
- Gózdź, D. (2008). Wyjaśnienie podstawowych pojęć z dziedziny ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej. W: D. Kwiecińska, A. Pacut (red.). *Budowanie kompetencji dla przedsiębiorczości społecznej: sylabusy do szkoleń* (s. 203–209). Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
- Hausner, J., Laurisz, N. (2006). Czynniki krytyczne tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Przedsiębiorstwo społeczne. Konceptualizacja. W: J. Hausner (red.). *Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka* (s. 9–30). Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za lata 2010–2011 (2012). Druk sejmowy nr 738 z 2012 r. Pobrane z: www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=738&SessionID=DMU1FYLX7V (dostęp: 10.11.2019).
- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za lata 2012–2013 (2015). Druk sejmowy nr 3166 z 2015 r. Pobrane z: www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3166 (dostęp: 10.11.2019).
- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za lata 2014–2015 (2016). Druk sejmowy nr 777 z 2016 r. Pobrane z: www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=777 (dostęp: 10.11.2019).
- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za lata 2016–2017 (2018). Druk sejmowy nr 2724 z 2018 r. Pobrane z: www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?documentId=08058DD855E949FFC12582C10039EC63 (dostęp: 10.11.2019).
- Jędrzych, E. (2013). *Inwestowanie w innowacje społeczne w organizacjach gospodarczych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MRPiPS (2019). *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej* Warszawa, załącznik do uchwały Rady Ministrów z dnia 31 stycznia 2019 r. (poz. 214).
- Maruyama, Y., Nishikido, M., Iida T. (2007). The rise of community wind power in Japan: Enhanced acceptance through social innovation. *Energy Policy*, 35, 2761–2769.
- Morawska-Jancelewicz, J. (2016). Innowacje społeczne w miastach europejskich. Przykłady dobrych praktyk. *Studia Miejskie*, 23(6), 65–79.
- Ogólnopolski Katalog Spółdzielni Socjalnych* (2019). Pobrane z: www.spoldzielniesocjalne.org (dostęp: 19.12.2019).
- Pearce, J. (2003). *Social Enterprise in Anytown*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Praszkier, R., Nowak, A. (2005). Zmiany społeczne powstałe pod wpływem działalności przedsiębiorców społecznych. *Trzeci Sektor*, 2, 140–157.
- Prognoza ludności na lata 2014–2050* (2014). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Skubiak, B. (2016). Innowacje społeczne w teorii i praktyce. *Barometr Regionalny*, 14, 29–33. Pobrane z: http://br.wszia.edu.pl/zeszyty/pdfs/br43_04skubiak.pdf (dostęp: 15.11.2019).
- Sullivan, C.M. (2003). Using the ESID model to reduce intimate male violence against women. *American Journal of Community Psychology*, 32(3–4), 295–303.
- Szczepańczyk, M. (red.) (2017). *Innowacje społeczne w teorii i praktyce*. Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.
- Tafel-Viia, K., Loogma, K., Lassur, S., Roosipõld, A. (2012). Networks as agents of innovation: teacher networking in the context of vocational and professional higher education reforms. *Vocations and Learning*, 5(2), 175–193.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, Dz.U. z 2006 r. nr 94, poz. 651 ze zm.
- Wronka-Pośpiech, M. (2015). Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie. *Studia Ekonomiczne*, 212, 124–136.
- Zubek, M. (2013). Efektywność finansowa spółdzielczego podmiotu gospodarki społecznej gwarantem jej bytu społecznego? *Zarządzanie i Finanse*, 1(2), 547–562.
- Związek Przedsiębiorców i Pracodawców (2016). *Raport. Imigranci z Ukrainy ratunkiem dla polskiej demografii*. Warszawa: ZPP.

The social cooperative as an innovative form of action for solving social problems

Summary: Both social economy and social innovations are issues that nowadays often intertwine, and can become the instruments that are effective in solving social-economic problems. This paper is dedicated to innovative approaches in solving the social problems through social innovations, particularly social cooperatives, which play an important role in social reintegration. The goal of the paper is to deliver a review on the role of social cooperatives in solving local social problems in Poland. The research was conducted through a thorough analysis of the publications and documents that relate to social enterprises and social cooperativity. In the conclusion it is stated, that social cooperative conception is an innovative approach in solving social problems, especially in the local labour market and in counteracting social services deficiencies. Findings suggest that the effectiveness of social cooperatives is limited by the difficult financial situation of the subjects, and numerous internal and the external barriers.

Keywords: social economy; social cooperative; social innovation; exclusion; reintegration

JEL codes: J79; L73

Informacje o autorach

Dorota Koptiew*

ORCID: 0000-0002-7824-4107

Katedra Ekonomii

Wydział Administracyjno-Ekonomiczny

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa

ul. Mickiewicza 11, 33-100 Tarnów

e-mail: dorotakoptiew@autograf.pl

* *autor korespondencyjny*

Bogusława Puzio-Waławik

ORCID: 0000-0001-8192-8174

Katedra Ekonomii

Wydział Administracyjno-Ekonomiczny

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa

ul. Mickiewicza 11, 33-100 Tarnów

e-mail: b_puzio-walawik@pwszta.edu.pl

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
 Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
 Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Sugerowane cytowanie:

Wilk, M., Żabiński, M. (2019). „Małopolski Tele-Anioł”. Opis przypadku innowacji społecznej w obszarze usług teleopiekuńczych dla seniorów. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 60–71). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.06>

„Małopolski Tele-Anioł” Opis przypadku innowacji społecznej w obszarze usług teleopiekuńczych dla seniorów

Monika Wilk, Michał Żabiński

Streszczenie: Celem opracowania jest omówienie innowacji społecznej w obszarze systemów teleopieki dla seniorów, współtworzonych przez organizacje pozarządowe. Na przykładzie projektu „Małopolski Tele-Anioł” zaprezentowany został potencjał organizacji trzeciego sektora do aktywnego udziału w procesie świadczenia usług społecznych. Metodą badawczą wykorzystaną w badaniach jest opis wybranego przypadku, w oparciu o dostępną dokumentację projektową. Na podstawie analizy działań podejmowanych w tym obszarze na terenie Polski, przy wykorzystaniu środków finansowych dostępnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2014-2020, wybrano przykład, wyróżniający się swoją skalą. W pracy omówiono innowację społeczną w postaci usługi teleopiekuńczej dla seniorów, w proces świadczenia której zaangażowane są organizacje pozarządowe. Przedstawiona została kwestia podziału ról i zadań instytucji reprezentujących różne sektory, w tym podmiotów społecznych, w procesie świadczenia tej usługi. Projekt ten jest argumentem na rzecz rozszerzenia zaangażowania organizacji pozarządowych w proces świadczenia usług społecznych

Słowa kluczowe: innowacje społeczne; teleopieka; bransoletka SOS; NGO; organizacje pozarządowe; usługi społeczne; seniorzy

Kody JEL: H75; O35

1. Wprowadzenie

Współczesna, złożona rzeczywistość społeczno-ekonomiczna narzuca konieczność współpracy przedstawicieli wszystkich trzech sektorów działalności społeczno-gospodarczej, w ramach działań o charakterze społecznym. Funkcje te pierwotnie realizowane były przez administrację samorządową. Wyczerpywanie się starych modeli działania – opartych o sektor publiczny, lub też zlecanie realizacji usług publicznych podmiotom zewnętrznym – stworzyło przestrzeń do kooperacji pomiędzy organizacjami społecznymi, przedsiębiorstwami prywatnymi i administracją samorządową w ramach wspólnych działań na rzecz adresowania wyzwań i problemów społecznych (Sempruch, 2012, s. 34). Współpracę trzech sektorów, określaną terminem *welfare mix*, cechuje rosnący udział roli organizacji prywatnych i społecznych w procesie świadczenia usług publicznych, tradycyjnie przypisywanych sektorowi publicznemu (tamże, s. 35). Model ten, oparty o innowacje społeczne, staje się głównym sposobem kreowania przestrzeni społecznej oraz świadczenia usług publicznych, w tym społecznych.

Innowacje społeczne są zarówno nowym sposobem realizacji polityki społecznej państwa, jak i drogą do wyznaczania nowych działań i ich standardów w obszarze tej polityki – tworzenia nowej wartości (Mulgan i Pulford, 2011, s. 17–22). Przykładem usługi społecznej, realizowanej w formule *welfare mix* jest teleopieka senioralna, będąca obecnie w Polsce w fazie rozwoju (Chmielewski i in., 2017, s. 3; Kilian i in., 2018, s. 147). W obszarze tych usług – m.in. dzięki środkom finansowym pochodzącym z Europejskiego Funduszu Społecznego, w latach 2014–2020 – polskie samorządy zaczęły wdrażać innowacyjne rozwiązania na szerszą skalę. W oparciu o analizę dostępnych materiałów dotyczących projektów realizowanych w ramach środków Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) zaplanowanych na lata 2014–2020, wybrany został projekt „Małopolski Tele-Anioł”. Projekt jest realizowany w ramach RPO województwa małopolskiego.

Celem opracowania jest przedstawienie innowacji społecznej w obszarze systemów teleopieki dla seniorów, współtworzonych przez organizacje pozarządowe, na przykładzie projektu „Małopolski Tele-Anioł”. Część pierwsza poświęcona jest teorii innowacji i charakterystyce innowacji społecznych. Dalej przedstawiono kwestię innowacji w teleopiece. Kolejną część tekstu zawiera opis metodologii badania. W czwartej sekcji omówiono projekt „Małopolski Tele-Anioł”, jako przykład innowacji społecznej. Tekst kończą konkluzje, zawierające m.in. kierunki dalszych badań.

2. Od innowacji przemysłowej do innowacji społecznej

Austriacki ekonomista Joseph Schumpeter w swojej teorii dynamiki gospodarki kapitalistycznej zwrócił uwagę na rolę i znaczenie innowacji jako czynnika produkcji, który napędza rozwój systemu kapitalistycznego (Glapiński, 2012, s. 4). Innowacje (łac. *innovativo* – odnowienie) (Sobol, 1997, s. 60) w myśli Schumpetera to nowe kombinacje środków produkcji dotyczące sytuacji „wprowadzenia nowego towaru lub nowego gatunku towaru, wprowadzenia nowej metody produkcji, otwarcie nowego rynku zbytu, zdobycie nowego źródła surowców lub półfabrykatów, przeprowadzenie nowej organizacji jakiegoś przemysłu” (Schumpeter, 1960, s. 131). Schumpeter zajmował się przede wszystkim innowacjami przemysłowymi i ich oddziaływaniem na rozwój gospodarczy. Kreatywność w jego ujęciu była cechą przedsiębiorców, dzięki której możliwy był rozwój gospodarki, rozumiany jako zmiana strukturalna, jakościowa (Glapiński, 2012, s. 4).

Teoria Schumpetera ma charakter podażyowy – innowacje są dziełem przedsiębiorców, którzy inspirują i kreują rynek. Tymczasem innowacje można postrzegać w znacznie szerszym kontekście. Według Petera Druckera (1992, s. 14), jednego z najwybitniejszych teoretyków zarządzania XX w., innowacja to „...świadoma korzystna zmiana wynikająca z potrzeb lub systematycznej obserwacji środowiska zewnętrznego. Jest ona celową i skoncentrowaną pracą, która wymaga wiedzy i pomysłowości. Bodźcem do powstania innowacji nie koniecznie musi być czynnik techniczny, lecz zwykła obserwacja rynku”. Podobne rozumienie innowacji odnajdujemy w definicji przyjętej przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Europejski Urząd Statystyczny w Podręczniku Oslo (Oslo Manual), według której innowacja „to wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem.” Innowacją może być więc zarówno zupełnie nowe rozwiązanie, które dany podmiot wdraża jako pierwszy, w ramach któregoś z czterech obszarów, lub też wdrożenie rozwiązania już istniejącego, ale nowego

z perspektywy organizacji wdrażającej, lub też udoskonalenie rozwiązania już stosowanego. Co więcej, definicja ta wskazuje na cztery główne typy innowacji. Jest to typ: produktowy, procesowy, marketingowy i organizacyjny (OECD, 2008, s. 48–50). Definicja zawarta w Podręczniku Oslo jednocześnie wyjaśnia czym jest innowacja, ale też przedstawia podstawową typologię innowacji. W typologii tej nie zostały jednak wyróżnione innowacje społeczne jako osobna kategoria.

Na społeczny wymiar innowacji zwrócono uwagę w latach 90. XX w. (Wronka-Pośpiech, 2015, s. 124–125). Główną przyczyną wyodrębnienia ich jako osobnej kategorii w ramach innowacji, był wzrost natężenia problemów społecznych, środowiskowych i demograficznych. Dla zaadresowania tych wyzwań szczególne znaczenie ma rola podmiotów społecznych, ze względu na ich szczególną umiejętność odzwierciedlenia otaczającej nas rzeczywistości społeczno-gospodarczej, a także tempa i zakresu jej zmian (Olejniczuk-Merta, 2013, s. 21–34). Jest więc to specyficzny rodzaj „...innowacyjnych działań i usług, które są motywowane celem zaspokojenia potrzeb społecznych i które są rozpowszechniane głównie przez organizacje, których podstawowym celem są cele społeczne” (Mulgan, 2006, s. 146). W ramach międzynarodowego projektu The Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Building Social Innovation in Europe (TEPSIE), innowacje społeczne zdefiniowano jako nowe rozwiązanie, które pozwala na zaspokojenie pewnej potrzeby społecznej w nowy, lepszy sposób niż dotychczasowe rozwiązania, a jednocześnie tworzy nowe lub usprawnione funkcje i relacje oraz lepiej wykorzystuje dostępne zasoby i środki. Definicja ta wydaje się adekwatna do oceny prezentowanego w tym opracowaniu przykładu pod kątem jego innowacyjności.

Innowacje społeczne to – w świetle wyżej przytoczonych definicji – takie nowatorskie przedsięwzięcia, które odnoszą się do przedsiębiorczości społecznej, przedsiębiorstw społecznych oraz innowacji technologicznych, tworzących społeczną odpowiedzialność i przynoszących korzyści społeczne (Knop i in., 2014, s. 240; Sempruch, 2012, s. 34). Tym samym innowacje społeczne nie tylko rozwiązują problemy ważne dla obywateli, ale jednocześnie zwiększają zdolność społeczeństwa do działania (Kwaśnicki, 2014, s. 28). Są również sposobem edukacji i budowania społeczeństwa obywatelskiego. Wypełniają pewnego rodzaju „lukę kulturową” pomiędzy rozwojem technicznym i kulturowym (Knop i in., 2014, s. 240). Ich głównym celem jest przede wszystkim zaspokojenie potrzeb, których nie jest w stanie zaspokoić rynek, a więc problemów takich jak: wykluczenie, narastające nierówności, starzenie się społeczeństw, bezrobocie czy zanieczyszczenie środowiska i zmiany klimatyczne (Mulgan, 2006, s. 147). O społecznym charakterze innowacji decydują jej specyficzne cechy, takie jak (Olejniczuk-Merta, 2013, s. 26):

- cel społeczny (związany z podniesieniem jakości życia społeczeństwa lub jego części – określonej grupy społecznej);
- z góry określony przebieg (wymagający zaangażowania kapitału społecznego);
- przewidywany efekt społeczny (w postaci korzystnej zmiany sytuacji, zaadresowania wybranego problemu społecznego).

Boźcem dla innowacji społecznej jest chęć rozwiązywania narastających problemów społecznych i podniesienie jakości życia społeczeństwa jako całości. Co więcej, „innowacja społeczna, musi być zrównoważona, co oznacza, że powinna sprostać wyzwaniom gospodarczym i środowiskowym. Ma minimalizować szkodliwy wpływ na środowisko naturalne, który wywołany został przez jej rozwój” (Wyrwa, 2014, s. 42). Na swój sposób innowacje społeczne są elastyczne, ponieważ mogą przybierać różne formy (Wronka-Pośpiech, 2015, s. 129), takie jak:

- nowe modele biznesowe – franczyza społeczna, wykorzystanie strategii *just-in-time* (JIT) przy wyzwaniach społecznych;
- nowe rynki – *Fair Trade* (sprawiedliwy handel), banki czasu;
- nowe formy organizacyjne – przedsiębiorstwa społeczne;
- nowe platformy – nowe modele opieki nad osobami przewlekle chorymi;
- nowe procesy – model współpracy *peer-to-peer*, *crowdsourcing*;
- nowe usługi – mikrokredyty, bankowość mobilna;
- nowe produkty – technologie wspomagające ludzi niepełnosprawnych (np. syntezatory głosu).

Innowacje społeczne realizowane są poprzez włączanie różnych podmiotów (przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe, społeczeństwo itp.) w wykreowanie nowego rozwiązania z zakresu polityk społecznych, sprzyjającego wszystkim zainteresowanym. Wyróżniamy pięć podstawowych obszarów występowania tego typu innowacji (Wronka-Pośpiech, 2015, s. 125), są to:

- transformacja społeczna,
- model zarządzania organizacją,
- przedsiębiorczość społeczna,
- rozwój nowych produktów, usług i programów,
- model zarządzania, wzmocnienia pozycji i zwiększenia zdolności instytucji społecznych.

Proces tworzenia innowacji społecznych podzielić można na poszczególne etapy realizacji. Popularny model procesu innowacji społecznej (Murray i in., 2010, s. 12–13) wyróżnia sześć faz przebiegu tego procesu. Pierwsza faza – *prompts, inspirations and diagnoses* (podpowiedzi, inspiracje, diagnozy) – to etap wstępny, identyfikowania potrzeb i rozpoznania problemu. Druga faza – *proposals and ideas* (propozycje i pomysły) – obejmuje generowanie i gromadzenie pomysłów, które odpowiadają wcześniej zidentyfikowanym potrzebom. Trzecia faza – *prototyping and pilots* (prototypowanie i pilotaż) – testowanie innowacji w praktyce, wraz z możliwością wprowadzenia modyfikacji, w celu usprawnienia rozwiązania. Czwarta faza – *sustaining* (utrwalenie) – służy popularyzacji innowacji, która przeszła pozytywnie fazę pilotażu. Przedostatnia, piąta faza – *scaling and diffusion* (skalowanie i dyfuzja) – to etap upowszechnienia, ekspansji innowacji. Szósta faza – *systemic change* (zmiana systemowa) – której celem jest zmiana w sposobie myślenia, postrzegania i działania społeczeństwa oraz pozostałych podmiotów, a więc systemowa zmiana podejścia do danego zagadnienia. W efekcie tego innowacje społeczne kształtują społeczeństwo i gospodarkę.

Tworzenie innowacji społecznych uzależnione jest od zaangażowania wielu podmiotów. Udział różnych grup społecznych, instytucji publicznych oraz biznesowych, pozwala na osiągnięcie efektu synergii, uwspólnianie korzyści, tym samym zaspokojenia potrzeb ogółu społeczeństwa i rozwiązywanie problemów społecznych.

3. Innowacje w teleopiece

Rynek usług teleopiekuńczych w Polsce jest silnie zróżnicowany i znajduje się w fazie dynamicznego rozwoju (Chmielewski i in., 2017, s. 5; Kilian i in., 2018, s. 147). Usługi te świadczone są w oparciu o rozwiązania technologiczne umożliwiające szeroko pojęte wsparcie zdalne. W ramach usług teleopiekuńczych wyróżniamy rozwiązania oparte o: urządzenia alarmowe, predykcyjne, prewencyjne, lokalizatory, czy też różnego typu czujniki podnoszące poziom bezpieczeństwa w mieszkaniach użytkowników (np. czujniki dymu, czadu) (Chmielewski i in., 2017,

s. 6, 9; Kilian i in., 2018, s. 151–153). Rozwiązania te są znacznie popularniejsze i wykorzystywane na szeroką skalę w krajach Europy Zachodniej, zwłaszcza w krajach anglosaskich (Deloitte, 2015; Pawlińska-Chmara, 2016, s. 151) czy państwach skandynawskich (Kilian i in., 2018, s. 151–154).

Innowacją produktową w zakresie teleopieki jest wykorzystanie opasek lub bransoletek wyposażonych w nowoczesne czujniki teledetekcji oraz technologie komunikacji bezprzewodowej. Rozwiązanie to zwane potocznie „bransoletkami życia” lub „opaskami SOS”, jest innowacyjnym wykorzystaniem istniejącej już technologii (z zakresu technologii ubieralnej – *Wearables*), przeznaczonej pierwotnie na potrzeby monitorowania poziomu aktywności fizycznej, dla nowej grupy docelowej, wraz z zmodyfikowaniem rozwiązania do jej specyficznych potrzeb.

Teleopieka oparta na rozwiązaniach mobilnych, takich jak opaski monitorujące i jednocześnie umożliwiające komunikację dwustronną, jest innowacją, której tempo popularyzacji jest zróżnicowane. Na podstawie skali wdrożeń można uznać, że w krajach takich jak Wielka Brytania, Francja czy Niemcy jest to rozwiązanie znajdujące się obecnie w fazie piątej według modelu Murray’a, Caulier-Grice’a i Mulgana (2010, s. 12–13) czyli fазie skalowania i dyfuzji. Rozwiązanie to jest tam obecnie na etapie upowszechnienia się innowacji. Natomiast w Polsce, biorąc pod uwagę skalę rozumianą jako liczbę osób objętych pomocą w ramach poszczególnych przedsięwzięć, innowacja ta znajduje się w fazie trzeciej – pilotażu.

W sytuacji starzejącego się społeczeństwa teleopieka jest niezbędnym uzupełnieniem dla tradycyjnej opieki fizycznej (Pawlińska-Chmara, 2016, s. 153). Warunkiem koniecznym kreowania innowacji społecznych jest występowanie sprzyjających okoliczności, odpowiedniego klimatu do ich rozwoju, obejmującego kwestie otoczenia formalno-prawnego (Kwaśnicki, 2014, s. 40–42), ale też kwestie finansowe. Dlatego też przedsięwzięcia takie jak program RPO są szansą na rozwój i upowszechnienie się tego typu innowacji. Środki te pozwalają samorządom na podejmowanie nowych wyzwań w zakresie działań na rzecz rozwoju świadczonych usług społecznych. Usługi teleopiekuńcze wymagają bowiem stworzenia stosownych systemów teleinformatycznych oraz odpowiedniego sprzętu, na który wielu samorządów, bez zewnętrznego wsparcia, nie byłoby stać. Dlatego też autorzy postanowili przyjrzeć się projektom teleopiekuńczym realizowanym właśnie w ramach RPO.

4. Metoda badawcza

Studium przypadku jako jakościowa metoda badawcza, służy lepszemu zrozumieniu zachodzącego procesu, poprzez analizę wybranego przypadku (Wójcik, 2013). Metoda ta jest wykorzystywana dla potrzeb udzielania odpowiedzi na pytania mające charakter empiryczny, dotyczących tego „kto”, „co”, „jak”, „gdzie” lub „dlaczego”, a więc pytań odnoszących się do kwestii przyczyn i uwarunkowań badanego fenomenu (Yin, 2009, s. 8). Niniejszy tekst nie stanowi pełnoprawnego studium przypadku, lecz jest próbą przybliżenia interesującego przykładu innowacji społecznej, w oparciu o dostępne na temat tego projektu publikacje i materiały projektowe. „Małopolski Tele-Anioł” to pilotaż wykorzystania nowoczesnych rozwiązań z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych dla celów wsparcia samotnych, niesamodzielnymi osobami, zastosowanych na skalę całego województwa.

Autorzy opracowania, opierając się na analizie dostępnych materiałów, pokazują przykład innowacji społecznej, jaką jest system teleopieki dla seniorów oparty o elektroniczną opaskę umożliwiającą zdalne monitorowanie stanu zdrowia seniora. Co więcej usługa ta jest współtworzona przez samorząd, organizacje pozarządowe i przedsiębiorstwo prywatne. Przeprowa-

Tabela 1. Wybrane projekty dotyczące innowacji w zakresie teleopieki nad osobami starszymi realizowane w ramach wsparcia z RPO

Nazwa projektu (województwo)	Zakres terytorialny	Partnerzy instytucjonalni	Wartość projektu	Liczba uczestników	Czas trwania projektu
Małopolski Tele-Anioł (małopolskie)	województwo małopolskie	Samorząd Województwa Małopolskiego Caritas Diecezji Kieleckiej Stowarzyszenie Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego z Suchej Beskidzkiej Comarch S.A.	38,219 mln zł w tym dofinansowanie ze środków UE: 32,486 mln zł	10 000 osób	01.02.2018 – 31.01.2021
Łódź – Miasto (Tele)Opieki (łódzkie)	miasto Łódź	Miasto Łódź HRP Care Sp. z o.o. Fundacja Wiosna – Jesień Fenix Poland Sp. z o.o.	5,218 mln zł w tym dofinansowanie ze środków UE: 4,633 mln zł	2 000 osób	01.05.2018 – 30.06.2020
Usługi zdrowotne dla mieszkańców Bytomia z wykorzystaniem nowoczesnych technologii (śląskie)	miasto Bytom	Telemedycyna Polska S.A. Przychodnia Lekarska Szombierki Sp. z o.o.	2,603 mln zł w tym dofinansowanie ze środków UE: 2,421 mln zł	90 osób	01.05.2019 – 30.04.2022
Usługi społeczne dla mieszkańców Poznania (wielkopolskie)	miasto Poznań	Miasto Poznań Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Poznaniu Stowarzyszenie Medycyna Polska Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy „Flandria” Polski Komitet Pomocy Społecznej Fundacja Aktywizacji, Fundacja L'Arche	13,390 mln zł w tym dofinansowanie ze środków UE: 12,720 mln zł	1 135 osób	01.01.2017 – 31.12.2018
Z@opiekowani – kompleksowe wsparcie osób nieśamodzielnym w m.st. Warszawie (mazowieckie)	miasto stołeczne Warszawa	Miasto Stołeczne Warszawa Biuro Pomocy i Projektów Społecznych	977 tys. zł w tym dofinansowanie ze środków UE: 908 tys. zł	40 osób	15.05.2017 – 14.05.2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Małopolski Tele-Anioł (n.d.); Łódź – Miasto (Tele)Opieki (n.d.); Program „Usługi i zdrowotne... (n.d.); Z@OPIEKOWANI... (2017).

dzona analiza ma na celu wskazanie potencjału organizacji pozarządowych do włączania się w proces świadczenia nowoczesnych i innowacyjnych usług społecznych. Tym samym autorzy, w myśl definicji Yin, starają się wskazać odpowiedzi na pytania „kto” i „jak”, w odniesieniu do wprowadzania innowacji społecznych w ramach usług teleopiekuńczych, posiłkując się przykładem „Małopolskiego Tele-Anioła”. Projekt ten został wybrany jako przykład omawianej innowacji w oparciu o analizę tego typu rozwiązań, aktualnie wdrażanych w Polsce w ramach RPO. Informacje na temat projektów uzyskane zostały poprzez wyszukiwanie informacji na stronach internetowych wszystkich RPO w Polsce. Badanie przeprowadzono w okresie październik – grudzień 2019 r. Przegląd informacji zawartych na stronach RPO dotyczył projektów związanych z teleopieką, a w szczególności wykorzystujących rozwiązanie technologiczne w postaci opasek SOS.

W przypadku części województw nie znaleziono żadnych tego typu projektów, w ramach programów realizowanych ze środków RPO. Bazując na informacjach dostępnych na stronach internetowych RPO, autorzy zidentyfikowali 5 projektów (tabela 1).

W trakcie badań zidentyfikowano rozwiązania o podobnym charakterze, funkcjonujące w innych województwach niż te przedstawione w tabeli poniżej. Jednak nie były one realizowane w ramach RPO oraz cechowała je niewielka skala oddziaływania i liczba odbiorców (por. Chmielewski i in., 2017, s. 16–20).

Spośród zebranych przypadków „Małopolski Tele-Anioł” wyróżnia się tym, że jako jedyny posiada partnera wiodącego w postaci samorządu regionalnego, jak również charakteryzuje się największą skalą, zarówno pod względem liczby beneficjentów objętych wsparciem, jak i wielkości środków finansowych przeznaczonych na jego realizację. Dlatego też wydaje się być najciekawszym, wyróżniającym się przypadkiem, wartym głębszej, indywidualnej analizy.

5. „Małopolski Tele-Anioł” – przykład innowacji społecznej w obszarze teleopieki dla seniorów

Obecnie w Polsce mamy do czynienia z kryzysem demograficznym (Ciura i Szymańczak, 2012, s. 2–3; GUS, 2019, s. 16). O tym problemie świadczyć mogą przede wszystkim: ujemny przyrost naturalny, niski poziom współczynnika dzietności (poniżej 1,5), wysoki poziom średniego dalszego trwania życia i regresywny poziom piramidy płci i wieku – badany za pomocą współczynnika obciążenia demograficznego. Ponadto od pięciu lat utrwała się niekorzystny trend mierzony współczynnikiem obciążenia – maleje liczna osób w wieku przedprodukcyjnym przypadających na każde 100 osób w wieku produkcyjnym (30/100 w 2018 r.), a rośnie liczna osób w wieku poprodukcyjnym (35/100 w 2018 r.). Konsekwencją tej sytuacji, zarówno dla polskiej gospodarki, jak i społeczeństwa, jest malejący udział potencjalnych przyszłych zasobów, przy równoczesnym wzroście liczby osób, które w przyszłości będą korzystać ze świadczeń społecznych, wymagających wsparcia i opieki. Doprowadzi to do sytuacji, w której zabraknie osób młodych mogących się zająć, zapewnić opiekę seniorom (GUS, 2019, s. 16–35). Oznacza to przyszły wzrost obciążeń nakładanych na osoby pracujące na rzecz osób, które rynek pracy już opuściły. Skutki tego procesu będą miały ogromny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy. Ich odzwierciedlenie będzie widoczne przede wszystkim we wzroście kosztów opieki zdrowotnej i prowadzenia polityk społecznych (Kilian i in., 2018, s. 148).

Realizowany na terenie województwa małopolskiego projekt „Małopolski Tele-Anioł”, to przykład działania odpowiadającego na powyższe wyzwania demograficzne oraz mający na celu dbałość o jakość życia seniorów. Głównym celem projektu jest zapewnienie niesamodziel-

nym Małopolanom opieki zdrowotnej oraz pomocy w życiu codziennym, dzięki zorganizowaniu systemu opieki z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Beneficjentami tej usługi są osoby niesamodzielne ze względu na stan zdrowia, niepełnosprawność i wiek; wymagające opieki lub wsparcia w co najmniej jednej z podstawowych czynności dnia codziennego, do których zalicza się przygotowywanie i spożywanie posiłków, samodzielne robienie zakupów, sprząatanie, poruszanie się, wychodzenie z domu, ubieranie się, higienę osobistą itp. (Małopolski Tele-Anioł, n.d.). W ramach projektu realizowane jest wsparcie w postaci usług opiekuńczych oraz sąsiedzkich usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania.

W realizacji projektu uczestniczą: jednostka samorządu regionalnego (koordynator projektu), podmioty społeczne oraz przedsiębiorstwo prywatne (spółka Comarch – jako dostawca rozwiązania technologicznego). Jest więc to projekt oparty o zasady synergii, w którym potencjał do innowacyjności pochodzący z sektora prywatnego, jest twórczo rozwijany i adaptowany na nowym rynku, dzięki zaangażowaniu podmiotów trzeciego sektora (tabela 2).

Tabela 2. Zadania podmiotów w ramach projektu „Małopolski Tele-Anioł”

Podmiot	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego	Caritas Diecezji Kieleckiej	Stowarzyszenie Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego	Comarch Sp. z o.o.
Zadania	koordynacja i finansowanie	rekrutacja beneficjentów uruchomienie centrum teleopieki zapewnienie usług opiekuńczych		dostawa sprzętu i oprogramowania

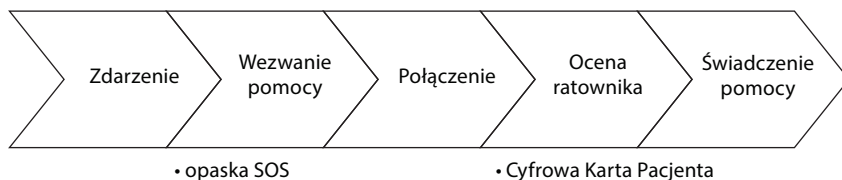
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Małopolski Tele-Anioł (n.d.).

Działania teleopiekuńcze koordynowane są przez Centrum Teleopieki, którego zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim uczestnikom, poprzez możliwość całodobowego przekazywania informacji o potrzebie wezwania pomocy w przypadku zagrożenia życia, zdrowia lub bezpieczeństwa (Małopolski Tele-Anioł, n.d.).

Beneficjentami systemu są osoby starsze, wymagające pomocy, często samotne. Wszystkie te uwarunkowania sprawiają, że osoby te narażone są na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i życia, ze względu na brak możliwości wezwania na czas pomocy w razie wypadku w warunkach domowych. System oparty o opaskę SOS adresuje ten problem. Każdy z seniorów uczestniczących w projekcie nosi na nadgarstku specjalną bransoletkę, wyposażoną w zestaw czujników, kartę SIM oraz przycisk wezwania pomocy – po wciśnięciu którego dokonywane jest natychmiastowe połączenie z Centrum Teleopieki. Ratownicy medyczni po odebraniu zgłoszenia oceniają stopień zagrożenia i udzielają odpowiedniego wsparcia lub pomocy. Około 10 tys. użytkowników dedykowanych opasek ma możliwość całodobowego połączenia głosowego z Centrum, którego pracownikami są wykwalifikowani asystenci teleopieki, ratownicy medyczni oraz psychologowie. System opieki działa następująco (rysunek 1):

- W razie zaistnienia potrzeby pomocy, osoba samotna naciska guzik na opasce SOS i zostaje automatycznie połączona z Centrum Teleopieki. Połączenia w centrum odbierane są przez wykwalifikowanych ratowników medycznych, którzy pełnią funkcję pierwszego kontaktu.
- System automatycznie identyfikuje podopiecznego wraz z przekazaniem ratownikowi cyfrowej karty z najważniejszymi informacjami o tej osobie.
- Dyżurny odbierający połączenie w telecentrum ocenia sytuację i podejmuje odpowiednie działania w związku ze zgłoszonym problemem (udziela porad, wzywa służby ratunkowe).

Warto dodać, że kontakt z osobą trwa do momentu udzielenia pomocy bądź rozwiązania problemu.

Rysunek 1. Schemat działania „Małopolskiego Tele-Anioła”

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Małopolski Tele-Anioł (n.d.).

Innowacyjne rozwiązanie jakim jest opaska SOS, staje się innowacją społeczną, dzięki włączeniu jej w szerszą usługę, jaką jest system opieki z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Rudymentarnym elementem działania tego systemu jest zaangażowanie organizacji społecznych wspierających osoby niesamodzielne. Wprost wpisuje się to w definicję pojęcia innowacji, rozumianego jako nowe zastosowanie rozwiązania – jakim jest pomoc dla seniorów. Rozwiązanie to przyczynia się do zaspokojenia potrzeby społecznej, a w konsekwencji zapewnienia trwałej wartości społecznej (Flew i in., 2008, s. 10) w sposób bardziej efektywne niż dotychczasowe rozwiązania (Phills i in., 2008, s. 36; Sempruch, 2012, s. 34). Wartość generowana przez podmiotowe rozwiązanie, ma charakter ogólny – jest to wartość dla społeczeństwa jako całości, nie tylko dla bezpośredniego beneficjenta. Rozwiązanie to jest więc przykładem na to jaką rolę mogą pełnić organizacje pozarządowe w procesie rozwiązywania problemów społecznych.

Odnosząc się do definicji TEPSIE należy zwrócić uwagę na kluczowy element systemu, jakim jest zaangażowanie NGO’s w postaci Caritas Diecezji Kieleckiej – Zespół Placówek Caritas w Proszowicach oraz Stowarzyszenia Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego. Ich zaangażowanie sprawia, że projekt ten nie tylko jest nowym rozwiązaniem, które pozwala na zaspokojenie pewnej potrzeby społecznej w nowy sposób, ale też zapewnia lepsze wykorzystanie zasobów. Co więcej ze względu na specyfikę grupy docelowej organizacje te świadczą pomoc w procesie aplikacji do programu. To właśnie organizacje społeczne, specjalizujące się we wsparciu dla osób słabszych, wykluczonych, są predestynowane do świadczenia tego typu usług, gdyż ze względu na profil swojej działalności, podmioty te najlepiej znają potrzeby i ograniczenia beneficjentów i potrafią do nich dotrzeć. To dzięki tym organizacjom możliwe jest dotarcie do 10 tys. osób wymagających wsparcia. Analizując cechy innowacji społecznych, wyraźnie widoczne są: zarówno cel społeczny (wsparcie dla seniorów), zaangażowanie kapitału społecznego w przebiegu usługi (powierzenie NGO’s kontaktu z seniorami), jak i przewidywany efekt społeczny (poprawa bezpieczeństwa i warunków życia samotnych seniorów). Innowacja ta jest zarówno nową platformą, nowym modelem opieki nad seniorami, jaki i nową usługą. Zgodnie z definicją obszarów występowania innowacji społecznej, według Wronki-Pośpiech (2015, s. 125), projekt „Małopolski Tele-Anioł” klasyfikuje się jako rozwój nowej usługi o charakterze społecznym.

Rozwiązanie jakim jest „Małopolski Tele-Anioł” pozwala zapobiegać alienacji społecznej osób starszych, zwiększa szansę na udzielenie niezbędnej pomocy medycznej oraz skraca czas jej udzielenia. Daje możliwość rozwoju osób starszych i stwarza przestrzeń na ich aktywizację i integrację ze społeczeństwem, jednocześnie zwiększa poczucie bezpieczeństwa samotnych

seniorów. Pozwala włączyć seniorów w życie publiczne i zachęca do współdziałania. Rozwiązanie to jest przykładem innowacji społecznej zarówno jako nowa usługa, jak i nowy proces świadczenia usługi angażujący podmioty społeczne.

6. Konkluzje

Opieka nad starszymi, samotnymi osobami stanowi poważne wyzwanie dla samorządów. Działania takie wymagają zasobów kadrowych i finansowych, które przy narastającym problemie demograficznym przekraczają ograniczone możliwości samorządów. Dlatego też teleopieka wydaje się być rozwiązaniem, które pozwala lepiej odpowiedzieć na to wyzwanie. Stanowi wsparcie i uzupełnienie tradycyjnych form opieki nad osobami starszymi. Rezultatem takiego rozwiązania jest obniżenie kosztów związanych z zatrudnieniem opiekunów, zwiększenie niezależności osób starszych oraz poprawa ich jakości życia (Kilian i in., 2018, s. 156–158).

Wykorzystanie potencjału innowacji społecznych pozwala na wprowadzenie racjonalnych zmian w życiu publicznym, lepsze zaadresowanie wyzwań, problemów społecznych, dzięki nowemu, lepszemu zastosowaniu posiadanych zasobów. Bransoletka życia to produkt, a w szerszym kontekście – system opieki z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, usługa, która spełnia Schumpeterowską definicję innowacji, stanowi innowację w postaci nowego gatunku już znanego towaru. Kluczowe znaczenie ma jej aspekt społeczny, bez którego nie byłaby możliwa realizacja jej celu głównego. Grupa docelowa to osoby starsze, często samotne i niesamodzielne, to dzięki organizacjom społecznym możliwe było dotarcie do tej grupy odbiorców z produktem i usługą, jaką jest opaska życia (Kilian i in., 2018, s. 147). Rozwiązanie pozwala jednocześnie na udzielenie niezbędnej pomocy najsłabszym jednostkom i działa na rzecz poprawy jakości życia całej społeczności – poprzez wzrost poziomu bezpieczeństwa społecznego, rozumianego jako wspólna troska o ogół obywateli danej społeczności.

Na przykładzie projektu „Małopolski Tele-Anioł” autorzy przedstawili sposób wdrażania nowych rozwiązań w teleopiece. Jest to obecnie jedno z największych tego typu przedsięwzięć realizowanych w Polsce. Ze względu na pilotażowy charakter rozwiązanie to powinno być obiektem dalszych, bardziej wnikliwych badań, pozwalających na sformułowanie wniosków odnośnie potencjalnej replikacji wybranej metody świadczenia usług społecznych – teleopiekuńczych. Być może projekt ten w przyszłości pozwoli na sformułowanie przynajmniej częściowej odpowiedzi na pytanie: „jak” powinny być realizowane usługi społeczne na rzecz osób starszych, w realiach niekorzystnej sytuacji demograficznej i braku wsparcia wynikającego ze zmieniających się kulturowo relacji i funkcji oraz kształtu rodziny (GUS, 2019, s. 141–150).

Literatura

- Ciura, G., Szymańczak, J. (2012). Starzenie się społeczeństwa polskiego. *Biuro Analiz Sejmowych*, 12(126), 1–4.
- Chmielewski, M., Daab, M., Miśkowiec, A., Rogalska, E., Wąsowicz, T. (2017). *System usług dla osób niesamodzielnych w celu wsparcia ich samodzielności w miejscu zamieszkania. Usługi dla osób starszych z wykorzystaniem nowych technologii w obszarze społecznym*. Warszawa: PCG Polska.
- Deloitte (2015). *Teleopieka i telemedycyna. Case study – przykłady zastosowań w Wielkiej Brytanii*. Londyn: Deloitte Consulting.
- Drucker, P.F. (1992). *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka z zasady*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

- Flew, T., Cunningham, S., Bruns, A., Wilson, J. (2008). *Social Innovation, User-Created Content and the Future of the ABC and SBS as Public Service Media*. Submission to Review of National Broadcasting (ABC and SBS), Department of Broadband, Communications and the Digital Economy. Pobrane z: <https://eprints.qut.edu.au/16948/1/16948.pdf> (dostęp: 21.10.2019).
- Glapiński, A. (2012). Schumpeterowska teoria przedsiębiorcy, czyli skąd się bierze pies. *Konsumpcja i Rozwój*, 1(2), 3–12.
- GUS (2019). *Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Kilian, J., Cwirlej-Sozańska, A., Wiśniowska-Szurlej A., Pawlak, K., Sozański, B., Wilmowska-Pietruszyńska, A. (2018). Teleopieka jako skuteczne rozwiązanie w obliczu zjawiska wzrastającego zapotrzebowania na opiekę długoterminową. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 1(26), 145–161.
- Knop, L., Szczepaniak, M., Olko, S. (2014). Innowacje społeczne w kreatywnej Europie w perspektywie Strategii Europa 2020. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria Organizacja i Zarządzanie*, 73, 239–253.
- Kwaśnicki, W. (2014). Jak wspierać rozwój innowacji społecznych? W: A. Olejniczuk-Merta (red.). *Innowacje społeczne od idei do upowszechniania efektu* (s. 27–43). Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur.
- Łódź – Miasto (Tele)Opieki (n.d.), HRP Group. Pobrane z: <http://hrp.com.pl/projekty/lmto/#opis-projektu> (dostęp: 12.12.2019).
- Małopolski Tele-Anioł (n.d.). Małopolska, Pobrane z: www.malopolska.pl/teleaniol (dostęp: 17.12.2019).
- Mulgan, G. (2006). The process of social innovation. *Innovations: Technology, Governance Globalization*, 1(2), 145–162.
- Mulgan, G., Pulford, L. (2011). *Study on Social Innovation for the Bureau of European Policy Advisors*. London: The Young Foundation.
- Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*. London: The Young Foundation, NESTA.
- OECD (2008). *Podręcznik Oslo: Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*. Wydanie trzecie. Warszawa: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- Olejniczuk-Merta, A. (2013). Innowacje społeczne. *Konsumpcja i Rozwój*, 1(4), 21–34.
- Pawlińska-Chmara, R., (2016). Teleopieka - wyzwanie i system wzmocnienia bezpieczeństwa dla samorządów w opiece nad osobą starszą. *Studia Ekonomiczne. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 290, 149–157.
- Phills J.A. Jr., Deiglmeier K., Miller D.T. (2008). Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4), 34–43.
- Program „Usługi społeczne dla mieszkańców Poznania” (2017), Poznań: Pobrane z: www.poznan.pl/mim/ngo/news/program-uslugi-spoeczne-dla-mieszkanow-poznania,102066.html (dostęp: 10.12.2019).
- Schumpeter, J.A. (1960). *Teoria rozwoju gospodarczego*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Sempruch, G. (2012). Innowacje społeczne – innowacyjne instrumenty polityki społecznej w projektach finansowanych ze środków europejskiego funduszu społecznego. *Zarządzanie publiczne*, 2(18), 33–45. doi:10.4467/20843968zp.12.009.0533.
- Sobol, E. (1997). *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Usługi zdrowotne dla mieszkańców Bytomia z wykorzystaniem nowoczesnych technologii (n.d.). Bytom, Pobrane z: <http://teleopieka.bytom.pl/> (dostęp: 10.12.2019).
- Wójcik, P. (2013). Znaczenie studium przypadku jako metody badawczej w naukach o zarządzaniu. *E-mentor*, 1(48). Pobrane z: www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/48/id/983 (dostęp: 08.10.2019).
- Wronka-Pośpiech, M. (2015). Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 212, 124–136.
- Wyrwa, J. (2014). *Innowacje społeczne w teorii i praktyce*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Yin, R. (2009). *Case study research: design and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Z@OPIEKOWANI – kompleksowe wsparcie osób niesamodzielnych w m. st. Warszawie (2017). Warszawa. Pobrane z: <https://senioralna.um.warszawa.pl/ZAOPIEKOWANI> (dostęp: 10.12.2019).

The „Małopolska Tele-Angel”. A case of social innovation in the area of telehealth home care services for seniors

Summary: The purpose of the paper is to present innovation in telehealth home care services system applications for seniors, co-created by non-governmental organizations. On the example of the „Małopolski Tele-Angel” project, authors present the potential of third sector organizations to be used in the process of providing social services. Based on available project documentation we develop a descriptive case study analysis of telehealth home care services for seniors, co-provided by nongovernmental organizations and co-implemented by the local government. Based on the analysis of actions taken in this area in Poland using the funds available under the Regional Operational Programs for 2014-2020, one specific example was chosen, which stands out due to its scale. The issue of roles and tasks in the process of assessing this service for institutions representing various sectors, including NGO's, was presented. This project is an argument in favour of extending the use of a non-governmental organization in the process of servicing social services.

Keywords: social innovation; telecare; SOS bracelet; NGOs; non-governmental organizations; social services; seniors
JEL codes: H75; O35

Informacje o autorach

Monika Wilk

Fundacja Małopolski Fundusz Ekonomii Społecznej
 ul. Rakowicka 14b, 31-510 Kraków
 e-mail: monikawilk01@gmail.com

Michał Żabiński*

ORCID: 0000-0002-8786-3719
 Katedra Zarządzania Organizacjami Publicznymi
 Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej
 Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
 ul. Rakowicka 27, 30-510 Kraków
 e-mail: michal.zabinski@uek.krakow.pl

* *autor korespondencyjny*

Źródło finansowania badań: Publikacja została dofinansowana sfinansowana ze środków subwencji przyznanej Uniwersytetowi Ekonomicznego w Krakowie.

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
 Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
 Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Sugerowane cytowanie:

Giemza, M. (2019). Przyczyny oraz skutki implementacji zasad społecznej odpowiedzialności biznesu do zarządzania firmą. W: N. Laurisz, A. Pacut (red.). *Ekonomia Społeczna. Innowacyjność społeczna w Polsce* (s. 72–81). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie. <https://doi.org/10.15678/ES.2019.2.07>

Przyczyny oraz skutki implementacji zasad społecznej odpowiedzialności biznesu do zarządzania firmą

Maryla Giemza

Streszczenie: W ostatniej dekadzie wzrosły oczekiwania rządów oraz interesariuszy wobec firm dotyczące odpowiedzialnego postępowania w biznesie. Zyskowność, rentowność, skuteczność i efektywność przestają być kluczowymi cechami, jakimi firma chce się szczycić. Coraz ważniejszy staje się społeczny kontekst funkcjonowania instytucji oraz jej wkład w zrównoważony rozwój, niezależny od statusu prawnego, rozmiaru czy branży. Celem opracowania jest analiza przesłanek i korzyści wynikających z wdrażania społecznej odpowiedzialności do praktyki zarządzania firm w Polsce. Na potrzeby realizacji celu dokonano przeglądu literatury, jak również analizy danych statystycznych. W konkluzji stwierdzono, że motywy wdrażania zasad społecznej odpowiedzialności są różnorakie, lecz przynoszą one korzyści zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw; motywy społecznej odpowiedzialności biznesu; korzyści; przedsiębiorstwo

Kody JEL: D91; M14

---

1. Wprowadzenie

W ostatnich latach w obszarze zarządzania firmą obserwowane są dynamiczne zmiany, zaczyna zwracać się uwagę na obszary, które kiedyś były pomijane. Już nie samo osiągnięcie zysku, czy rozwój firmy są ważne. Jednym z rozwijających się aspektów jest społeczna odpowiedzialność biznesu, która z wąskiego i często marginalizowanego pojęcia przekształciła się w złożoną i wieloaspektową koncepcję (Cochran, 2007). Wiele firm obudziło się dopiero po tym, jak zaskoczyły ich publiczne reakcje na problemy, które wcześniej nie były uważane za część ich obowiązków biznesowych (Porter i Kramer, 2006). Ze względu na różnorodne korzyści i motywy, na których koncentruje się autorka tekstu, wdrażanie społecznej odpowiedzialności biznesu stanowi złożone zagadnienie. Jest to koncepcja warta uwagi tym bardziej, gdyż społeczna odpowiedzialność biznesu stała się strategią stosowaną przez polskie przedsiębiorstwa (Proszowska, 2007). Dodatkowo, wobec firm stawia się coraz większe oczekiwania, a rządy, aktywiści i media stale wymagają od spółek rozliczenia się ze społecznych i środowiskowych konsekwencji ich działalności (Kakabadse, Rozuel i Lee-Davies, 2006).

2. Przegląd literatury

Definiowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (ang. *Corporate Social Responsibility* – CSR) budzi wiele rozbieżności wśród badaczy zajmujących się tą tematyką (Dahlsrud, 2008; Carroll, 1995). Obecnie obszar ten jest opisywany i systematyzowany zarówno przez przedstawicieli środowiska akademickiego, jak i różnego typu organizacje. Uogólniając studia dotyczące społecznej odpowiedzialności biznesu odnoszą się do wpływu tej idei na strategię działania przedsiębiorstw, jak i ich relacje z otoczeniem. Norma PN-ISO 26000 opracowana przez Międzynarodową Organizację Standaryzacyjną w 2010 r. zawiera wytyczne definiujące CSR jako odpowiedzialność organizacji za wpływ podejmowanych przez nią decyzji i działań na społeczeństwo i środowisko, poprzez przejrzyste i etyczne zachowanie w kluczowych obszarach, takich jak: ład organizacyjny, prawa człowieka, praktyki z zakresu pracy, środowisko, uczciwe praktyki operacyjne, zagadnienia konsumenckie, zaangażowanie społeczne i rozwój społeczności lokalnej (Encyklopedia CSR, b.d.). Definicje tego pojęcia skupiają się na różnych aspektach. Ta stworzona przez Piacentini, MacFadyen i Eadie'go (2000) podkreśla dobrowolność działań przedsiębiorstw, przejęcie przez nie obowiązków wykraczających poza obowiązki czysto gospodarcze i prawne. Inne skupiają się na formalnych aspektach działań CSR, definiując je jako umowę pomiędzy społeczeństwem i biznesem, w której społeczność przyznaje spółce licencję na prowadzenie działalności, a w zamian oczekuje spełnienia pewnych obowiązków i określonego zachowania (Dahlsrud, 2008). Z kolei z uwagi na fakt, że zarządzanie przedsiębiorstwem jest procesem informacyjno-decyzyjnym (Pawłowski i Trzecieliński, 2011), jego zrozumienie wraz z umiejętnym wdrażaniem zasad CSR staje się coraz bardziej istotnym elementem działań firm.

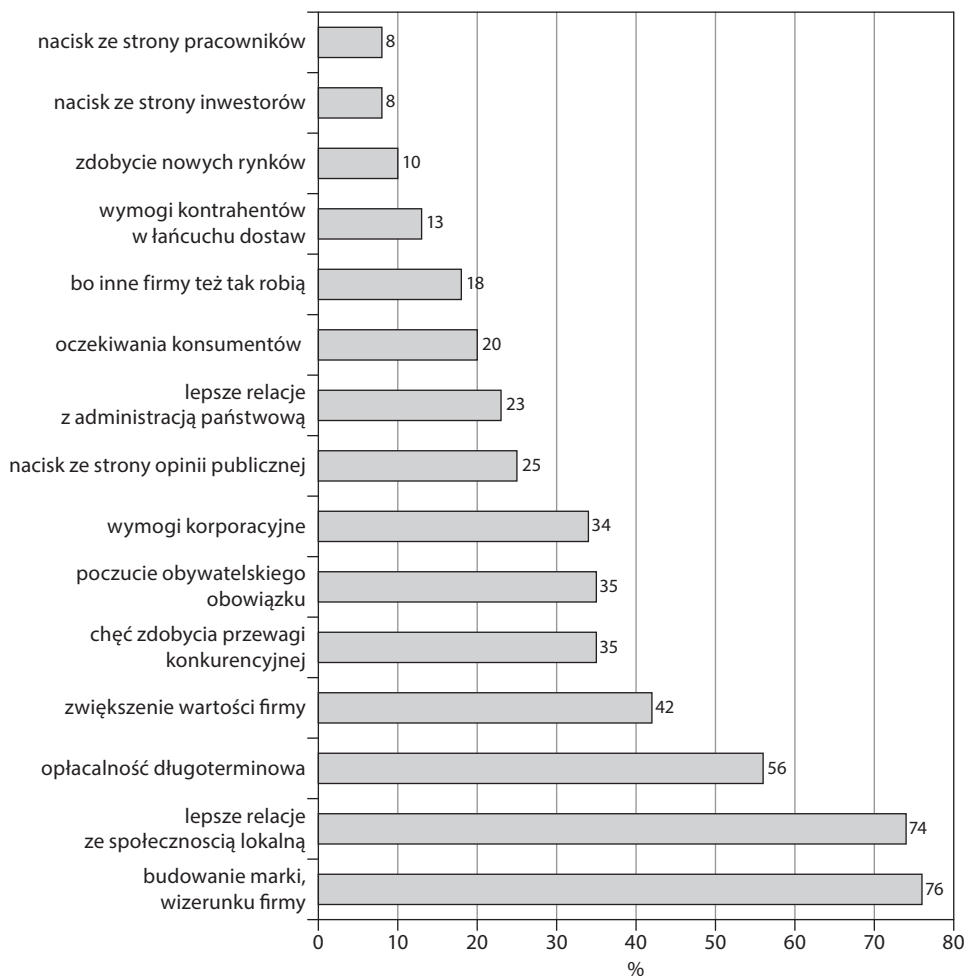
3. Metoda badawcza

Autorka dokonała przeglądu literatury przedmiotu poświęconej problematyce społecznej odpowiedzialności biznesu. W analizie wykorzystano artykuły naukowe (krajowe i zagraniczne) pozyskane z baz: EBSCO oraz Bazekon, jak również materiały w postaci dostępnych raportów i opracowań wykonanych na zlecenie podmiotów komercyjnych i organizacji pozarządowych. W tekście wykorzystano dane zgromadzone w ramach badania *CSR w Polsce – Menedżerowie/ menedżerki 500. Lider/liderka CSR* przeprowadzonego przez GoodBrand oraz Forum Odpowiedzialnego Biznesu (Szczęsna, 2010). Badanie przeprowadzono na grupie przedstawicieli kadry menedżerskiej firm znajdujących się na liście 500 największych przedsiębiorstw w Polsce. Jego celem była identyfikacja oraz opis kondycji i stanu wiedzy na temat społecznej odpowiedzialności biznesu wśród liderów polskiego rynku. Respondenci mogli udzielać więcej niż jednej odpowiedzi na zadawane pytania.

4. Prezentacja wyników badania i ich omówienie

Motywy do wprowadzenia zasad społecznej odpowiedzialności w działania przedsiębiorstwa mogą różnić się ze względu na charakter produktu lub usługi, które ono oferuje oraz korzyści, które chce osiągnąć. Tylko nieliczne firmy decydują się na to z pobudek altruistycznych (Liston-Heyes i Ceton, 2007). Reputacja jest najczęściej wskazywanym czynnikiem wpływającym na podjęcie wysiłków wdrożenia celów zrównoważonego rozwoju do polityki firmy, a tuż za nią plasują się wymagania konsumenta oraz ryzyko operacyjne (Gitman i Morris, 2018).

Niemale znaczenie mają w tej kwestii korzyści, jakie owe działanie przynosi. Złotym środkiem w tym przypadku jest znalezienie równowagi pomiędzy korzyściami firmy a pozytywnym wpływem na jej otoczenie – zarówno rynkowe (dostawcy, odbiorcy, kooperanci, konkurenci), publiczne (administracja publiczna, instytucje pożytku publicznego, organizacje społeczne, mieszkańcy), jak i przyrodnicze (technologia i organizacja wszelkich działań przedsiębiorstwa związanych z użytkowaniem zasobów środowiska) (Zuzek, 2012).

Wykres 1. Odsetek firm wskazujących przesłanki prowadzenia biznesu w sposób odpowiedzialny społecznie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Szczęśna (2010).

Analizując motywy skłaniające do wprowadzania CSR w Polsce można zauważyć, że cechują je skrajności. Najpowszechniejszym motywem wśród respondentów (76%) była dbałość o wizerunek i potrzeba budowy marki firmy. Wydaje się, że przedsiębiorstwo nastawione jest tylko na zwiększanie zysku, a CSR traktuje jako narzędzie, które ma umożliwić większe

wzbogacenie się. Niewykluczone, że takie działania powiodą się, ale w dłuższej perspektywie mogą wręcz przeciwnie – zaszkodzić firmie. W dzisiejszych czasach dostęp do informacji jest niemal nieograniczony, posiada go również konsument, który staje się coraz bardziej wymagający. Po produkcie spodziewa się on nie tylko wysokiej jakości, ale również etycznego postępowania producenta w kwestii dbałości o pracowników czy środowisko naturalne. Gdy zostaje ujawnione, że marka, która szczyciła się byciem odpowiedzialną społecznie jedynie kreowała swój wizerunek i manipulowała działaniami – straci ona zaufanie, a następnym efektem będzie spadek sprzedaży. Z drugiej strony, przedsiębiorstwa wychodzą naprzeciw oczekiwaniom żądanego wiedzy konsumenta i same dostarczają informacji w postaci raportów, nie tylko rocznych, ale także raportów społecznej odpowiedzialności (Curran, 2005), które są powszechnie dostępne.

Nie można wykluczyć, że pośród przedsiębiorstw respektujących wartości CSR są takie, które rzeczywiście kierują się filantropią, czyli chęcią pomagania innym, przekazywania wiedzy, wspierania nauki, kultury i oświaty (Leś, 2001). Słowo bezinteresowność może wywołać kontrowersje. Firma, która przekazuje datki na szczytny cel, ale chwali się tym, niezupełnie zachowuje się bezinteresownie, gdyż musi być świadoma korzyści, jakie może jej takie działania przynieść. Istnieje nawet pojęcie filantropii korporacyjnej, która polega na wykorzystaniu działalności filantropijnej w taki sposób, by przyniosła ona korzyści (Polonsky i Speed, 2001). Jest to jednak sytuacja, na której obie strony mogą skorzystać, a nikt nie straci, opisywana jako *Cause Related Marketing*, czyli kolaboracja pomiędzy przedsiębiorstwem a organizacją non-profit, która ma na celu promocję pierwszego i wsparcie (szczytnego) celu drugiego (Beise-Zee, 2013). Jest to coraz bardziej popularna strategia, która może zostać wdrożona np. poprzez utworzenie fundacji przy dużej korporacji. Samo spełnienie obywatelskiego obowiązku jako motyw do prowadzenia biznesu w sposób odpowiedzialny wskazało 35% respondentów.

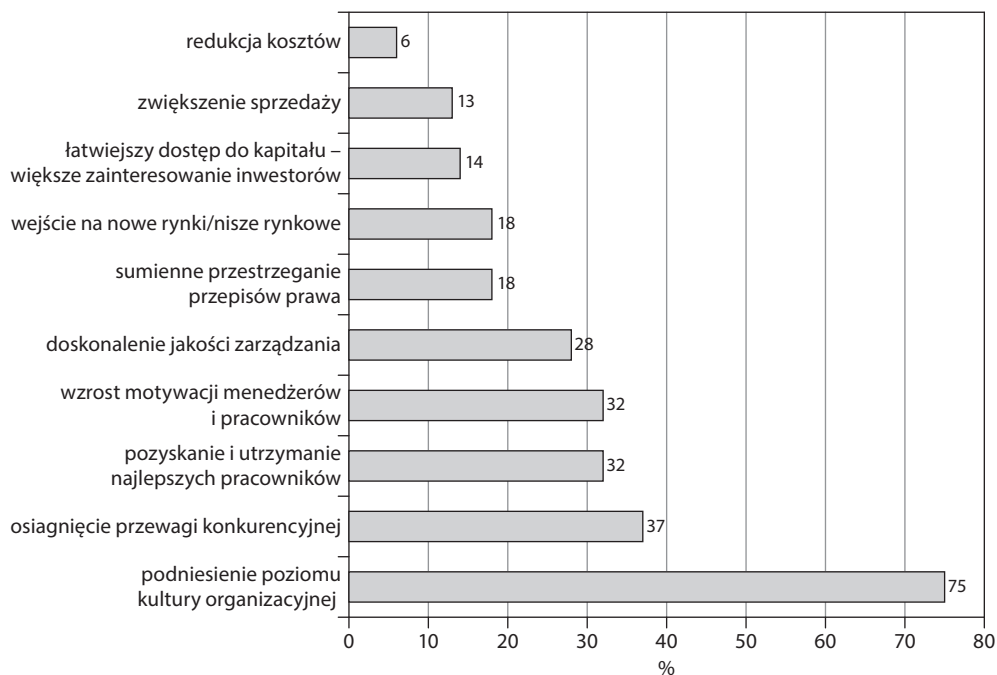
Jeszcze innym motywem może być niejako zmuszanie firmy do bycia odpowiedzialną społecznie ze względu na negatywne skutki, jakie jej działanie może wywoływać, szczególnie w przypadku środowiska przyrodniczego. Sektor gospodarczy w największym stopniu oskarżany jest o degradację środowiska naturalnego. Wobec jego przedstawicieli wzrastają oczekiwania, a aspekty społeczne i ekologiczne są uwzględniane dobrowolnie (Olejniczak, 2013). Takie instytucje negując ważność społecznej odpowiedzialności skazywałyby się na negatywny wizerunek marki.

Przedsiębiorstwa są najczęściej nastawione na odnoszenie jak największego zysku. To również może być motywem, gdyż coraz częściej jednak na rynkach wschodzących można zauważyć, że firmy działające w oparciu o koncepcję CSR charakteryzują się korzystniejszymi wynikami finansowymi (Otoła i Tylec, 2016).

Przy rozpatrywaniu korzyści należy przyjąć perspektywę długofalową. Pewne efekty wdrożenia społecznej odpowiedzialności mogą być zauważone od razu, ale zauważenie korzyści wielowymiarowych wymaga upływu czasu. Dodatkowo, korzyści można podzielić na te dotyczące wewnętrznej organizacji oraz te odnoszące się do zewnętrznych czynników, takich jak np. reputacja.

W 2012 r. departament doradztwa w zakresie zmian klimatycznych Deutsche Bank (*Deutsche Bank Climate Change Advisors*) przeprowadził kompleksową analizę badań na temat powiązań między wynikami w zakresie czynników środowiskowych, społecznych i związanych z ładem korporacyjnym (ang. *environmental, social, governance* – ESG) a wynikami finansowymi. Wyniki badań, które sprawdzały korelację między ratingiem CSR firm (oceniającym ich sposób zarządzania czynnikami ESG) a kosztem kapitału (zarówno kapitału obcego – kredyty i obligacje,

jak i kapitału własnego – akcje) wykazały, że firmy o wysokim ratingu CSR mają niższy koszt kapitału. Oznacza to, że rynek postrzega takie firmy za mniej ryzykowne niż inne i stosownie je za to wynagradza (Grzymisławski, 2013). Inwestorzy są bardziej skłonni zainwestować w taką firmę, której prognozy zakładają bardziej optymistyczną przyszłość. Czynnikiem, który wpływa na ich decyzje jest potencjalne ryzyko, a firmy w przypadku których jest ono mniejsze są atrakcyjniejsze. Te teoretyczne założenia mają odzwierciedlenie w praktyce, a było nim istnienie *Respect Index*, czyli indeksu giełdowego, który miał na celu wyłonienie spółek zarządzanych w sposób odpowiedzialny i zrównoważony, istniejących na Głównym Rynku Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie. Obecność danej spółki w notowaniach tego indeksu stanowiło jej cenny atut i znak dla potencjalnych inwestorów. Bardzo ważne jest postrzeganie uczestników *Respect Index* przez zewnętrznych obserwatorów i same spółki. To właśnie w ich ocenie znalazł się w tej grupie umacnia reputację podmiotu działającego w sposób odpowiedzialny (Krzysztofek, 2014). W skład *Respect Index* wchodziły każdorazowo wyłącznie spółki giełdowe działające zgodnie z najlepszymi standardami zarządzania w zakresie ładu korporacyjnego (*corporate governance*), ładu informacyjnego i relacji z inwestorami, a także w obszarach czynników ekologicznych, społecznych i pracowniczych (*Respect index*, b.d.). Obecnie rolę tę spełnia indeks WIG-ESG.

Wykres 2. Odsetek firm identyfikujących korzyści wewnętrzne odnoszone z tytułu działania zgodnie z zasadami biznesu odpowiedzialnego społecznie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Szczesna (2010).

W dzisiejszych czasach konkurowanie ze sobą firm odbywa się na wielu płaszczyznach. Cena przestaje być najistotniejszym wyznacznikiem, tak samo korelacja pomiędzy ceną a jako-

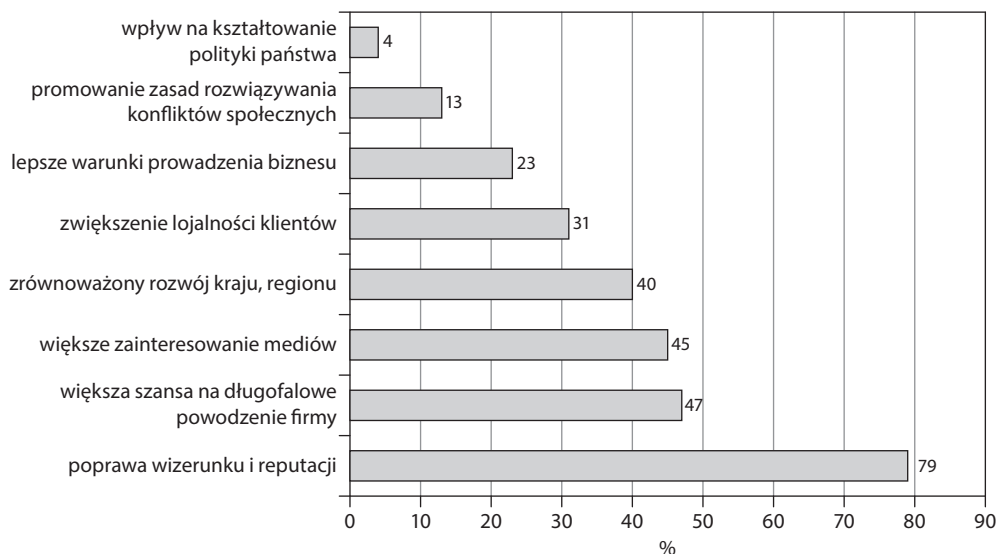
ścią. Coraz częściej inne czynniki mają wpływ na decyzje konsumenta, co do wyboru usługi lub produktu. Stosowanie zasad społecznej odpowiedzialności przez firmę może być jednym z nich, ponieważ w mniemaniu wielu osób przedsiębiorstwo powinno dążyć do wypełnienia roli dobrego pracodawcy, obywatela i sąsiada (Kroik i Malara, 2011). Oznacza to, że produkt firmy, w której szanowane i respektowane są prawa pracownika jest bardziej atrakcyjny niż takiej, która dopuszcza się wyzysku wobec ludzi, nawet wtedy, gdy produkt ten jest droższy. Atutem firmy mogą być również jej działania wobec państwa, przyczynianie się do jego rozwoju, począwszy od tak małego kroku jak płacenie w nim podatków. Wreszcie jako „dobry sąsiad” powinna dbać o otoczenie, w którym się znajduje. Mowa tu nie tylko o dbałości o środowisko naturalne, ale również rozwój ekonomiczny regionu poprzez zapewnienie miejsc pracy okolicznej ludności. Konsumenci stają się coraz bardziej świadomi i wymagający, ale jednocześnie doceniają przedsiębiorstwo, które zamiast wytwarzać produkt za granicą, utworzyło miejsca pracy w Polsce.

Świadomość społecznej odpowiedzialności wzrosła nie tylko w gronie konsumentów, ale również potencjalnych pracowników (Wołkowicka i Dąbrowski, 2012). Każdej firmie zależy na pozyskaniu tych najlepszych, z największym doświadczeniem, a tacy z kolei starannie dobierają miejsca pracy i na pewno nie wybiorą pracodawcy o złej reputacji. Pracownicy identyfikują się z instytucją, dla której pracują i przy poszukiwaniu stanowiska kierują się również wizerunkiem firmy, a z kolei społecznie odpowiedzialne firmy dążą do wzbudzenia zainteresowania kandydatów swoją ofertą pracodawcy, w której nie bagatelizuje się znaczenia budowania u kandydatów przekonania o atrakcyjności organizacji (Woźniak, 2013). W tej sytuacji korzyść odnosi przedsiębiorstwo, które zyskuje świetnego, wykwalifikowanego pracownika, ale też on sam.

Kolejną korzyścią, najczęściej wskazywaną przez respondentów w badaniu, którego wyniki przedstawiono na wykresie 2 jest podniesienie poziomu kultury organizacyjnej firmy. Kultura organizacyjna to całość ludzkich sposobów życia zawodowego, tworzenia relacji z otoczeniem i utrzymywania stosunków międzyludzkich, zaspokajania potrzeb załogi, wytwarzania poczucia bezpieczeństwa, pewności oraz komfortu psychicznego każdego z członków organizacji (Chuda i Wyrwicka, 2013). Wszystkie wymienione aspekty wpływają na motywację, a co za tym idzie – efektywność pracowników. W firmie o wysokiej kulturze organizacyjnej standardy postępowania są na wysokim poziomie, również wobec interesariuszy, co sprawia, że firma cieszy się lepszą reputacją oraz większym zaufaniem. Interesariuszami mogą być m.in. dostawcy, klienci, organizacje pozarządowe, a takie przedsiębiorstwo może liczyć na dobre wyniki sprzedaży i pomyślne prosperowanie w przyszłości.

Korzyści jakie niesie za sobą stosowanie zasad odpowiedzialności społecznej zauważalne są również w zewnętrznej sferze działalności przedsiębiorstwa. Jedną z najbardziej zauważalnych, docenianych korzyści jest poprawa wizerunku i reputacji firmy, wskazana przez 79% respondentów w badaniu, którego wyniki przedstawia wykres 3. Wizerunek organizacji jest rezultatem wspólnie wyznawanych wartości członków organizacji komunikowanych otoczeniu w postaci celowo zaprojektowanych i przekazywanych informacji (Alvesson, 1990). Istotne w przytoczonej definicji jest spostrzeżenie, że wizerunek budowany jest na podstawie informacji przekazanych odbiorcom, a w tym przypadku głównie konsumentom. Definicja sugeruje, że w niektórych przypadkach zasady odpowiedzialności społecznej są w firmie wprowadzone wręcz tylko po to, aby poprawić wizerunek firmy. Często wdrażaniem ich zajmują się specjaliści od *public relations*, odpowiedzialni za tworzenie i utrzymywanie pozytywnego wizerunku firmy na zewnątrz. Z założenia zatem, zlecenie im działalności w zakresie CSR ma niealtruistyczne podłoże. W większości przypadków przynosi to zamierzony cel, gdyż postę-

powanie etyczne, zgodnie z zasadami społecznej odpowiedzialności jest doceniane przez interesariuszy – zarówno konsumentów, jak i inwestorów. U dotychczasowych klientów wzrasta zaufanie, a jednocześnie pojawiają się nowi zainteresowani firmą (Ratajczak i Stawicka, 2008).

Wykres 3. Odsetek firm identyfikujących korzyści zewnętrzne z tytułu działania zgodnego z zasadami biznesu odpowiedzialnego społecznie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Szczęsna (2010).

Kolejną korzyścią, która odnosi się nie do samej firmy, ale do otoczenia jest pozytywny wpływ na środowisko naturalne. Ponieważ spora część w działalności przedsiębiorstw zasadniczo powoduje zanieczyszczenie środowiska naturalnego, odpowiedzialność ekologiczna nabrała szczególnego znaczenia (Olejniczak, 2013). Sama koncepcja CSR wiąże się również z koncepcją zrównoważonego rozwoju, która obliuguje podmioty gospodarcze do ponoszenia pełnej odpowiedzialności za ochronę środowiska przyrodniczego, którego stan determinuje poziom i jakość życia ludzi, w warunkach ograniczoności zasobów naturalnych i przy uwzględnieniu dalekosiężnych skutków aktywności gospodarczej (Kryk, 2011). Czynności proekologiczne, które są bardzo często podejmowane w ramach działań firmy w obszarze społecznej odpowiedzialności, przyczyniają się do zmniejszenia poziomu zanieczyszczeń i poprawy stanu środowiska naturalnego (Leśna-Wierszołowicz, 2016). Wpływają one pozytywnie na wspomnianą już reputację firmy, ale jednocześnie mają wartość dodaną w postaci poprawy stanu środowiska. Dodatkowo, szerzenie promocji takich zachowań przyczynia się do wzrostu świadomości ekologicznej i poziomu wiedzy na ten temat wśród obywateli, a także pozytywnie wpływa na konkurencję, gdyż pozostałe firmy mogą czuć się zobligowane do podjęcia podobnych działań. Z drugiej strony, przedsiębiorstwa, które w ramach swojej strategii biznesowej oraz koncepcji zarządzania nie uwzględniają praktyk służących dbałości o stan przyrody – nie spełniają kryteriów przedsiębiorstwa odpowiedzialnego społecznie i mogą być negatywnie postrzegane (Zuzek i Mickiewicz, 2013).

Do pozytywnego wpływu na zewnętrzne otoczenie firmy można zaliczyć również przyczynianie się do rozwiązywania istotnych problemów społecznych. Charytatywne działania są coraz częściej spotykane, a w ich przypadku korzyści w postaci środków przekazanych na konkretny cel są łatwo zauważalne. Inną formą są kampanie prospołeczne, które przyczyniają się do popularyzacji problematycznego tematu. Przykładowo, akcje promujące tematykę zdrowotną wpływają na wzrost świadomości w społeczeństwie i wpływają na zachowanie, przekonując ludzi do badań profilaktycznych i ucząc, że zapobieganie (chorobom) jest zawsze łatwiej niż leczenie (Książak, 2016).

Korzyścią, która względnie często była wskazywana przez respondentów (wykres 3) jest większa szansa na długofalowe powodzenie firmy. Badania pokazują, że działania zgodne z założeniami CSR mają bezpośredni i pozytywny wpływ na zaufanie konsumenta (Raza, Ahmad i Bhutta, 2018). Raz zyskane może wpłynąć na lojalność wobec firmy, a rzesza konsumentów, którzy będą wierni produktowi czy usłudze, może zapewnić pomyślne prosperowanie przez długie lata. Sytuacja działa podobnie w przypadku inwestorów, których wpływ na przyszłość przedsiębiorstwa ma często kluczowe znaczenie.

5. Konkluzje

W tekście omówiono przesłanki i korzyści wynikające z wdrażania społecznej odpowiedzialności do praktyki zarządzania firm. Podsumowując rozważania należy stwierdzić, że praktyki zgodne z zasadami społecznej odpowiedzialności stały się typowymi elementami polityki coraz większej liczby firm, a obszar tych działań stale się poszerza. Zagadnienie to jest chętnie podejmowane przez badaczy w naukach o zarządzaniu oraz na gruncie innych nauk. Motywy skłaniające do wdrażania koncepcji CSR do polityki zarządzania przedsiębiorstwami są różnorokie – poczynając od altruistycznych pobudek, aż po działania nakierowane jedynie na poprawę reputacji i wizerunku firmy. Okazuje się, że to właśnie te motywy są najczęstsze w Polsce, gdyż firmy skupiają się na tych obszarach, które dają im przewagę marketingową lub kosztową (Szrajnert, 2019). W większości przypadków praktyki zgodne z zasadami społecznej odpowiedzialności biznesu przynoszą wiele korzyści zarówno wewnętrznych, odczuwanych przez dane przedsiębiorstwo, jak i zewnętrznych, które w większym stopniu odczuwają inne podmioty. Firmy zyskują dzięki większej sprzedaży, lepszym pracownikom, którzy świadomie wybrali pracodawcę, jak i także szeroko pojętej wyższej kulturze organizacji. Dodatkowo, beneficjentem są organizacje charytatywne, środowisko naturalne, które zyskują na działaniach podejmowanych w myśl idei społecznej odpowiedzialności.

Literatura

- Alvesson, M. (1990). Organization: From Substance to Image? *Organizational Studies*, 11, 373–394.
- Beise-Zee, R. (2013). Cause-Related Marketing. W: S.O. Idowu, N. Capaldi, L. Zu, A. Das Gupta (red.). *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility* (s. 321–326). Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.
- Carroll, A. (1995). Stakeholder Thinking in Three Models of Management Morality: A Perspective with Strategic Implications. W: J. Nasi (red.). *Understanding stakeholder's thinking* (s. 47–74). Helsinki: LSR-Publications Helsinki.
- Chuda, A., Wyrwicka, M.K. (2013). Diagnoza kultury organizacyjnej przedsiębiorstwa usługowego. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*, 59, 5–17.
- Cochran, P.L. (2007). The evolution of corporate social responsibility. *Business Horizons*, 50, 449–454.

- Curran, M. (2005). *Assessing the Rate of Return of the Adoption of Corporate Social Responsibility Initiatives*. Edynburg: Uniwersytet Edynburski.
- Dahlsrud, A. (2008). How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15(1), 1–13.
- Encyklopedia CSR (b.d.). Forum Odpowiedzialnego Biznesu. Pobrane z: <http://odpowiedzialnybiznes.pl/hasla-encyklopedii/iso-26-000> (dostęp: 09.12.2019).
- Gitman, L., Morris, J. (2018). *The State of Sustainable Business 2018. Results of the 10th Annual Survey of Sustainable Business Leaders*. Pobrane z: www.bsr.org/files/event-resources/BSR_Globescan_State_of_Sustainable_Business_2018.pdf (dostęp: 09.11.2019).
- Grzymiślawski, A. (2013). Czy odpowiedzialne inwestowanie się opłaca? Pobrane z: <http://odpowiedzialnybiznes.pl/artykuly/czy-odpowiedzialne-inwestowanie-sie-oplaca> (dostęp: 09.11.2019).
- Kakabadse, N.K., Rozuel, C., Lee-Davies, L. (2006). Corporate social responsibility and stakeholder approach: a conceptual review. *International Journal of Business Governance and Ethics*, 4(1), 78–93.
- Kroik, J., Malara, Z. (2011). CSR i zrównoważony rozwój w warunkach silnej konkurencji. *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego*, XXV, 423–435.
- Kryk, B. (2011). Raportowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw za środowisko przyrodnicze. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 625, 253–269.
- Krzysztofek, A. (2014). Nowa formuła Respect Index. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 347, 282–292.
- Książak, P. (2016). The Benefits from CSR for a Company and Society. *Journal of Corporate Responsibility and Leadership*, 3(4), 53–65.
- Leś, E. (2001). *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Leśna-Wierszołowicz, E. (2016). Korzyści ze stosowania zasad społecznej odpowiedzialności biznesu w przedsiębiorstwie. *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne*, 8(2), 65–76.
- Liston-Heyes, C., Ceton, G. (2007). Corporate Social Performance and Politics, Do Liberals Do More? *The Journal of Corporate Citizenship*, 25, 95–108.
- Olejniczak, K. (2013). Wpływ wybranych czynników ekologicznego aspektu CSR na przewagę konkurencyjną przedsiębiorstw działających na terenie województwa śląskiego. *Rocznik Ochrona Środowiska*, 15, 2840–2849.
- Otola, I., Tylec, A. (2016). Społeczna odpowiedzialność biznesu a wyniki finansowe przedsiębiorstw. *Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie*, 24(1), 81–89.
- Pawłowski, E., Trzecieliński, S. (2011). *Zarządzanie przedsiębiorstwem*. Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej.
- Piacentini, M.G., MacFadyen, L., Eadie, D.R. (2000). Corporate social responsibility in food retailing. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 28(10), 459–469.
- Polonsky, M., Speed, R. (2001). Linking Sponsorship and Cause Related Marketing, Complementarities and Conflicts. *European Journal of Marketing*, 35, 1361–1389.
- Porter, M.E., Kramer, M.R. (2006). Strategy & Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, December, 79–92.
- Proszowska, A. (2007). Społeczna odpowiedzialność biznesu jako element polityki firmy. *Ekonomia Menedżerska*, 1, 31–41.
- Ratajczak, M., Stawicka, E. (2008). Społeczna odpowiedzialność biznesu (CSR) jako narzędzie podnoszenia konkurencyjności sektora MSP. W: M. Bąk, P. Kulawczyk (red.). *Społeczna Odpowiedzialność Biznesu w małych i średnich przedsiębiorstwach* (s. 131–141). Warszawa: Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym.
- Raza, A., Ahmad, N., Bhutta, U. (2018). Corporate Social Responsibility and Customer Loyalty: A mediating role of trust. *European Journal of Business and Social Sciences*, 7(1), 43–50.
- Respect Index (b.d.). Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie. Pobrane z: <http://respectindex.pl> (dostęp: 9.11.2019).
- Szczęśna, B. (red.) (2010). *CSR w Polsce – Menedżerowie/menedżerki 500. Lider/liderka CSR*. Warszawa: GoodBrand & Company Polska. Pobrane z: http://odpowiedzialnybiznes.pl/wp-content/uploads/2014/03/Raport_Menedzerowie500_LiderCSR_2010.pdf (dostęp: 5.11.2019).
- Szrajnert, M. (2019). Ocena stanu wdrażania wytycznych normy ISO 26000:2021 dotyczących kluczowych obszarów społecznej odpowiedzialności biznesu. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*, 1, 99–116.

- Wołkowicka, A., Dąbrowski, S. (2012). Społeczna odpowiedzialność biznesu a konkurencyjność przedsiębiorstwa. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, 30, 79–89.
- Woźniak, J. (2013). *Rekrutacja. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Profesjonalne PWN.
- Zuzek, D.K. (2012). Społeczna odpowiedzialność biznesu a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 2, 197–207.
- Zuzek, D.K., Mickiewicz, B. (2013). Ekologiczne odniesienia społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(28), 291–298.

Reasons and effects of the implementation of corporate social responsibility principles into company management

Summary: In the last decade, governments and stakeholders' expectations of companies regarding responsible business behaviour have increased. Profitability and efficiency cease to be the only key features that the company wants to be known for. The social context of business and its' contribution to sustainable development, regardless of legal status, size or industry, is becoming increasingly important. The aim of the article is to analyze the motives and benefits of implementing social responsibility into the management practice of companies. To achieve this goal, an analysis and synthesis of the subject literature as well as statistical secondary data analysis were carried out. The conclusions imply that the motives for implementing the principles of social responsibility are various, but they bring benefits – internal and external.

Keywords: corporate social responsibility; motives; benefits; enterprise

JEL codes: D91; M14

Informacje o autorze

Maryla Giemza

Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej
ul. ks. bp. W. Bandurskiego 58/11, 31–515 Kraków
e-mail: maryla.giemza@fundacjagap.pl

Prawa autorskie i licencja / Copyright and License

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-ND 4.0)
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed/pl>

This work is published under the terms of the Creative Commons
Attribution – NoDerivatives International (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Wydane przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Małopolska Szkoła Administracji Publicznej

Published by Cracow University of Economics – Krakow, Poland.

Małopolska School of Public Administration of the Cracow University of Economics

Recenzenci czasopisma „Ekonomia Społeczna” w 2019 r.

Małgorzata Kosała, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie; Polska
Zofia Łapniewska, Uniwersytet Jagielloński; Polska
Dorota Moroń, Uniwersytet Wrocławski; Polska
Wojciech Nagel, Społeczna Akademia Nauk; Polska
Andrzej Paliński, AGH Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie; Polska
Aleksandra Pisarska, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach; Polska
Jolanta Rubik, Politechnika Częstochowska; Polska
Elżbieta Szczygieł, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; Polska
Witold Szumowski Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu; Polska
Renata Śliwa, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; Polska
Mariusz Trela, AGH Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie; Polska
Anna Waligóra, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu; Polska
Martyna Wronka-Pośpiech, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach; Polska
Monika Ziolo, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie; Polska